

**HATİPOĞLU MUHAMMED'İN FERAHNÂME ADLI
ESERİNDE SIFATLARIN METİN BİLİM VE
ANLAM BİLİM AÇISINDAN İNCELENMESİ
(KOYUNOĞLU NÜSHASI)**

**2023
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI**

Banu YEŞİLOĞLU

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Nimet KARA KÜTÜKÇÜ**

**HATİPOĞLU MUHAMMED'İN FERAHNÂME ADLI ESERİNDE
SIFATLARIN METİNBİLİM VE ANLAMBİLİM AÇISINDAN
İNCELENMESİ (KOYUNOĞLU NÜSHASI)**

Banu YEŞİLOĞLU

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Nimet KARA KÜTÜKÇÜ

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Haziran 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	6
DOĞRULUK BEYANI	7
ÖNSÖZ	8
ÖZ	10
ABSTRACT.....	11
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	12
ARCHIVE RECORD INFORMATION	13
KISALTMALAR	14
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	15
ARAŞTIRMANIN KONUSU	16
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	16
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	16
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	16
GİRİŞ.....	17
1. ESER VE YAZARI HAKKINDA BİLGİ.....	19
1.1. Hatiboğlu	19
1.1.1. Hayatı	20
1.1.2. Hatiboğlu'nun Eserleri	23
1.1.2.1. Bahrü'l-Hakâyık.....	23
1.1.2.2. Letâyifnâme.....	23
1.1.2.3. Ferahnâme.....	24
1.1.3. Ferahnâme'nin Nüshaları	26
1.1.3.1. Budapeşte Nüshası.....	27
1.1.3.2. Kayseri Nüshası	27
1.1.3.3. Cambridge Nüshası	28

1.1.3.4. Afyonkarahisar Nüshası.....	28
1.1.3.5. Afyonkarahisar Kütüphanesi Hâfız-ı Kütüb Nüshası.....	28
1.1.3.6. Kitapçı Raif Yelkenci Nüshası.....	29
1.1.3.7. Karamanoğlu Nüshası.....	29
1.1.3.8. İsfendiyar Bey Nüshası.....	29
1.1.3.9. Bosna Nüshası	30
1.1.3.10. Almanya Nüshası	30
2. ESERİN DİL BİLGİSİ İNCELEMESİ	31
2.1. Dil Özellikleri	31
2.1.1. Yazılış Özellikleri	31
2.1.2. Ünlülerin Yazılışı.....	31
2.1.2.1. /a/ ünlüsünün yazılışı.....	31
2.1.2.2. /e/ ünlüsünün yazılışı	32
2.1.2.3. /ı/ , /i/ ünlülerinin yazılışı.....	32
2.1.2.4. /o/, /ö/ ünlülerinin yazılışı.....	33
2.1.2.5. /u/, /ü/ ünlülerinin yazılışı	34
2.1.3. Ünsüz Harflerin Yazılışı	35
2.1.3.1. /ç/ ünsüzünün yazılışı.....	35
2.1.3.2. /p/ ünsüzünün yazılışı	36
2.1.3.3. /g/ ünsüzünün yazılışı	36
2.1.3.4. /t/ ve /d/ ünsüzlerinin yazılışı	36
2.1.3.5. /s/ ünsüzünün yazılışı.....	36
2.1.3.6. Bazı Ek ve Şekillerin Yazılışı.....	37
2.2. Ses Bilgisi	37
2.2.1. Ünlü Harfler	37
2.2.1.1. Ünlü Değişmeleri.....	38
2.2.1.2. Ünlü Uyumu	39
2.2.1.3. Ünlü Türemesi.....	40
2.2.1.4. Ünlü Düşmesi	40
2.2.1.5. Birleşme	40
2.2.2. Ünsüz Harfler	41
2.2.2.1. Ünsüz Değişmeleri	41

2.2.2.2. Ünsüz Düşmesi	41
2.3. Eşdizimlilik.....	42
2.3.1. Sıfatlarda Eşdizimlilik	43
2.4. Sıfat (Ön ad)	48
2.4.1. Anlambilim Açısından Sıfatlar	49
2.4.2. Morfolojik Açısından Sıfatlar	50
2.4.3. Sentaks Açısından Sıfatlar	50
2.4.4. Sıfatların Türleri	51
2.4.4.1. Niteleme Sıfatları	53
2.4.4.2. Derecelendirme Sıfatları	54
2.4.4.3. Belirtme Sıfatları	55
2.4.4.4. Sayı Sıfatları	55
2.4.5. İşaret Gösterme Sıfatları	57
2.4.5.1. Belirsizlik Sıfatları (Belgisiz Sıfatlar)	59
2.4.6. Soru Sıfatları.....	63
2.4.7. Sıfat-Fiil	64
2.4.7.1. -An Sıfat Fiili	65
2.4.7.2. -dUk Sıfat Fiili	65
2.4.7.3. -miş Sıfat Fiili	65
2.4.8. Yapılarına Göre Sıfatlar	66
2.4.8.1. Basit (Yalın) Sıfatlar	66
2.4.8.2. Türemiş Sıfatlar	67
2.4.8.3. Birleşik Sıfatlar	69
2.5. Metinde Geçen Sıfatlar.....	70
2.5.1. Niteleme Sıfatları.....	70
2.5.1.1. Gizlü.....	70
2.5.1.2. Ulu.....	71
2.5.1.3. Bî Sütün (Sütunsuz).....	71
2.5.1.4. Bî Karār.....	72
2.5.1.5. Bî-nihāyet	72
2.5.1.6. Sîm-ber	72
2.5.1.7. Hüb-ter	73

2.5.1.8. Acı	73
2.5.1.9. Kara	73
2.5.1.10. Āhīr	74
2.5.1.11. Za'īf.....	74
2.5.1.12. Datlu.....	75
2.5.1.13. Kemter	75
2.5.1.14. Ħor	75
2.5.1.15. Ġam-gin	75
2.5.1.16. Ķavī.....	76
2.5.1.17. Meşhūr.....	76
2.5.1.18. Yüzi Kara	76
2.5.1.19. Dürlü	76
2.5.1.20. Kimi	77
2.5.1.21. Yaḥşī	77
2.5.1.22. Tāze.....	78
2.5.1.23. Ħüb.....	78
2.5.1.24. Mühmel.....	78
2.5.1.25. Mübārek	78
2.5.1.26. Şaḥ.....	79
2.5.1.27. Dertlü	79
2.5.1.28. Bunca	79
2.5.1.29. Ħoş	79
2.5.1.30. Şalīh	81
2.5.1.31. Duru	81
2.5.1.32. Şafi	81
2.5.1.33. Doğru	81
2.5.1.34. Yarınkı.....	82
2.5.1.35. Soḡ.....	82
2.5.1.36. 'Abeş	82
2.5.1.37. Fena.....	83
2.5.1.38. Nice.....	83
2.5.1.39. Korḡusuz	83

2.5.1.40. Mü'min	83
2.5.1.41. Efgān u Zār	84
2.5.1.42. Gül-i Ra'nā	84
2.5.1.43. Bā-şabā	84
2.5.1.44. Bî-vefā	84
2.5.1.45. Gökçek	85
2.5.1.46. Elvān	85
2.5.1.47. Dağlu	85
2.5.1.48. Bağlu	85
2.5.1.49. Mükemmel	86
2.5.1.50. Eyü	86
2.5.1.51. Hülk	86
2.5.1.52. Çok	87
2.5.2. Belirtme Sıfatları	87
2.5.2.1. Sayı Sıfatları	87
2.5.2.2. İşaret Gösterme Sıfatları	92
2.5.2.3. Belgisiz (Belirsizlik) Sıfatları	109
2.5.2.4. Soru Sıfatları	124
2.5.2.5. Adlaşmış Sıfat	125
2.5.2.6. Sıfat Fiiller	127
2.5.2.7. Sıfat Tamlamaları	130
2.5.2.8. Sözcük Türü Sıfat Olup Ancak Metinde Sıfat Görevinde Kullanılmayan Sözcükler	133
3. METİN	140
SONUÇ	228
KAYNAKÇA	231
EKLER	236
Ek 1: Tıpkı Basım	236
ÖZGEÇMİŞ	248

TEZ ONAY SAYFASI

Banu YEŐILOĐLU tarafından hazırlanan ‘‘HATIPOĞLU MUHAMMED’İN FERAHNÂME ADLI ESERİNDE SIFATLARIN METİN BİLİM VE ANLAM BİLİM AÇISINDAN İNCELENMESİ (KOYUNOĞLU NÜSHASI 20 VARAK)’’ başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylıyorum.

Doç. Dr. Nimet KARA KÜTÜKÇÜ

.....

Tez Danışmanı, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği/Oy Çokluğu Seçiniz ile Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 22.09.2023

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Nimet KARA KÜTÜKÇÜ (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Muhammed İNCE (KBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. İsmail TAŞ (İBÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Doç. Dr. Zeynep ÖZCAN

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı : Banu YEŞİLOĞLU

İmza :

ÖNSÖZ

Eski Anadolu Türkçesi, 13. yüzyılda başlayıp 16. yüzyılın başlarına kadar süren; 16 yüzyılda da yerini Osmanlı Türkçesine bırakan bir dönemdir.

Tarihî olarak bu dönemin başlangıcında; 13. yüzyılda hüküm süren Anadolu Beylikleri ve Anadolu Selçuklu Devleti bulunmaktadır. Bu dönemde İslâmiyetin etkisiyle artan dinî terimlerden dolayı Arapça ve Farsça sözcük kullanımı artmıştır. Artan Arapça ve Farsça sözcükler yüzünden, 13. yüzyıldaki bazı devlet adamları Türk diline sahip çıkmak isteyerek eserlerin Türkçe yazılması konusunda baskın olmuşlardır. Bunun yanı sıra Anadolu'da yetişen şair ve yazarların kendi lehçeleri ile yazmaları sayesinde Türkçe, yalnızca halk arasında konuşulan bir dil olmaktan çıkıp aydınlar arasında da gelişen bir yazı dili olma yoluna girmiştir.

Bu çalışmada incelenen Ferahnâme adlı eser, Hatiboğlu Muhammed tarafından 829 (1426) yılında tamamlanmıştır. Eser, Darîr'in Yüz Hadis ve Yüz Hikâye tercümesinden faydalanılarak kaleme alınmış bir hadis tercümesidir. Eser, hadis tercümelerinin daha iyi anlaşılabilmesi için bazı hikâyelere, dinî ve ahlâkî öğütlere yer verirken namaz, oruç, hac, niyet, ihlas, cömertlik gibi konuları işleyerek hadislerle İslâm dininin esaslarını öğretmeyi amaçlamıştır. Eser, 6091 beyitlik didaktik bir mesnevi şeklinde yazılmıştır.

Eser üzerinde yapılan bu çalışmayla 15. yüzyılda Türkçenin ses ve şekil bilgisi özelliklerinin esere nasıl yansıdığı ve sıfatların esere nasıl bir değer kazandırdığı anlatılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümünde eser ve eserin nüshaları, eserin müellifi hakkında detaylı bilgiler verilmektedir. Eserin yazılış aşamaları, nedenleri ve dilinin özellikleri hakkında bazı bilgiler bulunmaktadır. İkinci bölümde ise eserin dil bilgisi incelemesi yapılmaktadır. Eserin yazım ve ses özellikleri incelenmiş, tezin asıl bölümünü oluşturan sıfatlar ve eşdizim hakkında geniş bilgilere yer verilmiştir. Bu bölümde metinde geçen bütün sıfatlar ve anlamları hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır.

Üçüncü bölümde de incelenen metnin. 1b-20b varakları arası tıpkıbasıma sadık kalınarak çeviri yazı ile okunmuştur.

Sözcüklerin anlamları verilirken aynı sözcüğün metin içinde farklı anlamlarda kullanılabileceği göz önünde bulundurularak sözcüklerin bazıları dipnotta hem sözlük anlamları hem de cümledeki anlamlarıyla birlikte verilmeye çalışılmıştır. Bu yüzden de ayrı bir sözlük çalışması yapılmamıştır. Okunamayan sözcükler ise çizgi (---) şeklinde gösterilmiştir. Arapça ve Farsça sözcüklerden oluşan başlıklar metnin orijinalinden alınarak gösterilmiştir. İncelenen bu eser sonuç, kaynakça ve tıpkıbasım bölümleriyle sonlandırılmıştır.

Yapılan bu çalışmada gözden kaçan eksikliklerin ve hataların olabileceğini belirtmek isteriz. Bu eksiklikler ve hatalar tarafımıza yapılacak olan olumlu yönlendirmelerle giderilmeye çalışılacaktır.

Tezin hazırlanma aşamasında yardımlarını ve ilgisini bizlerden asla esirgemeyen, birçok kaynağa ulaşmamızı sağlayan bizlere birçok alanda yol gösteren tez danışmanım Doç. Dr. Nimet KARA KÜTÜKÇÜ'ye teşekkürlerimi sunarım.

Tezin başlangıcında danışmanlığımı yürüten ve değerli katkılarda bulunan Doç. Dr. İsmail TAŞ'a ve diğer jüri üyesi hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Saidbek BOLTABAYEV'e ve Dr. Öğr. Üyesi Muhammed İNCE'ye katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Yüksek lisansım boyunca bana olan inancıyla beni sürekli destekleyen hocam Soner YILDIZ'a, birlikte çalıştığım arkadaşım Esra DURSUNLAR'a ve manevi desteklerini benden esirgemeyen kıymetli aileme ve öğrencilerime de çok teşekkür ederim.

ÖZ

Ferahnâme, Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Hatiboğlu Mehmet (Muhammed) tarafından 15. yüzyılda yazılmış bir hadis tercümesidir. Eser, Darîr'in *Yüz Hadis ve Yüz Hikâye* tercümesinden faydalanılarak kaleme alınmıştır. Eser, hadis tercümelerinin daha iyi anlaşılabilmesi için bazı hikâyelere, dinî ve ahlâkî öğütlere yer verirken namaz, oruç, hac, niyet, ihlas, cömertlik gibi konuları işleyerek hadislerle İslâm dininin esaslarını öğretmeyi amaçlamıştır.

Çalışmada eserin 1b-20b varakları arası tıpkıbasıma sadık kalınarak çeviri yazı ile okunmuştur, daha sonra metnin ses özellikleri ve metinde geçen sıfatlar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Metinde geçen bazı sözcüklerin anlamları, dipnot bölümünde yer almaktadır. Dipnotta sözcükler metinde ve sözlükte geçen anlamı ile birlikte verilmiştir. Cümlelerdeki sıfatların cümlede hangi anlamda kullanıldığı ve cümle içerisinde ne gibi değişikliklere yol açtığı tespit edilmiştir. 450 adet sıfat örneği tek tek incelenerek açıklanmış ve metne nasıl bir anlam kattığı belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hatiboğlu Muhammed; Ferahnâme; Sıfatlar; Eşdizimlilik; Eski Anadolu Türkçesi

ABSTRACT

Ferahnâme is a hadith translation written by Hatiboğlu Mehmet (Muhammed) in the 15th century during the Old Anatolian Turkish Period. The work was written by using Darîr's translation of Hundred Hadiths and Hundred Stories. In the work, some stories, religious and moral advice are included in order to understand well hadith translations. It is aimed to teach the principles of the religion of Islam with hadiths by dealing with subjects such as prayer, fasting, pilgrimage, intention, sincerity, and generosity.

The part of the work between leaves 1b-20b has been read with style of transcription by sticking to the facsimile, then the sound features and the adjectives in the text have been analyzed in detail. The meanings of the words in the text are included in the footnote section. In the footnote, the words are given with their meanings in the text and dictionary. It has been determined in what sense the adjectives are used in the sentence and what changes they cause in the sentence. 450 examples of adjectives are examined and explained one by one and it is stated what kind of meaning they add to the text.

Keywords: Hatiboglu Muhammet; Ferahnâme; Adjectives; Collocations; Old Anatolian Turkish

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Hatiboğlu Muhammed'in Ferahnâme Adlı Eserinde Sıfatların İncelenmesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük) (1b-20b Sayfaları Arası)
Tezin Yazarı	Banu YEŞİLOĞLU
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Nimet Kara KÜTÜKÇÜ
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	22/09/2023
Tezin Alanı	Yeni Türk Dili
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	248
Anahtar Kelimeler	Hatiboğlu Muhammed, Ferahnâme, Sıfatlar, Eşdizimlilik, Eski Anadolu Türkçesi.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Analyzing Adjectives in the Work of Ferahnâme by Hatiboglu Muhammed (Introduction- Analysis-Text-Dictionary) (Between Pages 1b-20b)
Author of the Thesis	Banu YEŞİLOĞLU
Advisor of the Thesis	Assoc. Prof. Dr. Nimet Kara KÜTÜKÇÜ
Status of the Thesis	Master's Degree
Date of the Thesis	22/09/2023
Field of the Thesis	New Turkish Language
Place of the Thesis	UNIKA/IGP
Total Page Number	248
Keywords	Hatiboğlu Muhammed, Ferahnâme, Adjective, Colloquialism.

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geen eser
Ar.	: Arapça
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
f.b.s.	: Farsça BirleŖik Sıfat
Far.	: Farsça
Ktp.	: Kütüphane
Nr.	: Numara
s.	: Sayfa
sf.	: Sıfat
Sy.	: Sayı
T.	: Türkçe
TDK	: Türk Dil Kurumu
Vd.	: Ve diğerleri
vr.	: Varak
Yay.	: Yayınevi

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا	: a, e	ش	: ş
آ	: a, ā	ص	: ş
ب	: b	ض	: ž, d
پ	: p	ط	: ṭ
ت	: t	ظ	: ẓ
ث	: ʔ	ع	: ʕ
ج	: c	غ	: ğ
چ	: ç	ف	: f
ح	: h	ق	: ḳ
خ	: ḥ	ك	: k, g, ŋ
د	: d	ل	: l
ذ	: z, ḍ	م	: m
ر	: r	ن	: n
ز	: z	و	: v, u, ü, ū, ō, o, ö
ژ	: j	ه	: h, a, e
س	: s	ي	: y, i, ì

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araőtırmanın konusu, 15. yūzyılın baŐlarında Hatibođlu Muhammed tarafından yazılan *Ferahnāme* adlı eserde geçen sıfatların incelenmesidir. Bu çalıŐmada sıfatların bazı dil bilimciler tarafından nasıl tanımlandığına ve gruplandırıldığına da yer verilmiŐtir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araőtırmanın amacı, hayatıyla ilgili az bilgi bulunan Hatibođlu Muhammed'in 15. yūzyılda yazıya geçirilen *Ferahnāme* adlı eserinin 1b-20b varakları arası tıpkıbasımına sadık kalınarak eviri yazı ile okunması, eser ve mūellif hakkında bilgi verilmesi, metinde geçen sıfatların eŐdizimlilik ilkesi baz alınarak cūmleye kattığı değer ve anlamların tespit edilip bilim dūnyasına sunulmasıdır.

Bu çalışmanın önemi ise Hatiboğlu Muhammed'in *Ferahnāme* adlı eserinin belirli varaklarının eviri yazı ile okunması ve eserde geçen daha önce bulunmamıŐ sıfatların bulunarak anlamlarının detaylı olarak belirtilmesidir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araőtırmanın ana kaynağını Mustafa zkan'ın "*Türk Dilinin GeliŐme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*" adlı kitabı oluŐturmaktadır, bu eserin dıŐında metnin anlamlandırması konusunda birçok sözlükten; dilbilgisi çalıŐmaları içinde birçok dilbilimcinin eserlerinden yararlanılmıŐtır. *Ferahnāme* adlı eserde geçen sıfatlar, bahsedilen eserin içinde yer alan baŐlıklara ve alt baŐlıklara göre tespit edilerek dūzenlenmiŐtir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Hatiboğlu Muhammed tarafından yazılan *Ferahnāme* adlı eserin önce 1b-20b varakları arası tıpkıbasımına sadık kalınarak eviri yazı ile okunmuştur, daha sonra metnin ses özellikleri ve metinde geçen sıfatlar incelenmiştir.

Yazma eserde bazı sözcüklerin çok silik olması eserin okunmasını güçleŐtirmiŐtir.

GİRİŞ

İnsana özgü bir iletişim aracı olan dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan doğal bir vasıtaadır. Dil; insanların duygularını, düşüncelerini, fikirlerini, hükümlerini birbirlerine aktarmak amacıyla kullanılır.

Dil canlı bir varlıktır. Bu sebepten zaman içerisinde bazı değişikliklere uğrayabilir. Dil topluma ait algılama, düşünme ve yaşama biçimini çeşitli şekillerde yansıtarak bir tür dil-kültür-kimlik üçgeni oluşturur. Saussure, “Dilin sosyal ve anlaşma sağlayıcı bir sistem olduğunu belirterek dil kavramına toplumsallık atfetmiş; dile karşıt olarak ortaya attığı söz kavramını ise bireysel dil kullanımları ile ilişkilendirmiştir”¹ buradan da anlaşıldığı gibi dil ile toplum arasında sıkı sıkıya bir bağ vardır.

Toplumun yaşayış şekilleri, inançları ve istekleri, dilin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Türklerin tarih boyunca dillerinde toplumsal özellikleri ve inanış özelliklerinin baskın olduğu görülmüştür. Türkler, tarih boyunca mensup oldukları dinleri daha iyi anlayabilmek ve dinin gereklerini yerine getirebilmek için bu dînlere ait kutsal kitapları kendi dillerine çevirmişlerdir.² Bu çevirilerin ilk örneği, bilinen ilk Türk Devleti olan Göktürkler Döneminde görülmektedir. *Nirvânsûtra*, Budizm inancını anlatan eser olarak bilinir ancak günümüze ulaşamamıştır. Bu dönemden itibaren Budizm, Maniheizm, Hristiyanlık dinlerinin kutsal kitapları Türkçeye tercüme edilmeye başlanmıştır. İslamiyetle tanışan Türkler, Anadolu Beylikleri Dönemi’nde İslamiyet ile ilgili eserler vermeye başlamıştır.

İslamiyet’in daha iyi anlaşılması ve uygulanabilmesi için birçok eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerden biri de Hatiboğlu Mehmet’in (Muhammed)³ *Ferahnâme* adlı eseridir. Bu çalışmada *Ferahnâme*’nin Koyunoğlu nüshasının bir bölümü incelenmiştir.

¹ Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri* (Der: Charles Bally& Albert Sechehaye, Çev. Berke Vardar), Birey ve Toplum Yayınları, Ankara 1985, s. 85.

² Abdülkadir İnan, *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Tercemeleri Üzerine Bir İnceleme*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1961, s. 5.

³ Hatiboğlu Mehmed (Muhammed): Yazdığı eserlerin veznine bakıldığında Mehmet yerine Muhammed ismini kullandığı belirlenmiştir. Bundan sonraki bölümlerde Hatiboğlu Muhammed şeklinde verilecektir.

Çalışmanın asıl konusunu Hatiboğlu Muhammed'in *Ferahnâme* adlı eseridir. Eserin 1b-20b varakları arası tıpkıbasıma sadık kalınarak çeviri yazı ile okunmuştur. Bilinmeyen sözcüklerin anlamları dipnotta verilmiştir. Müellifi hakkında kısaca bilgi verilerek, metnin ses özellikleri incelenmiş daha sonra da metinde geçen sıfatlar örnekler verilerek detaylıca açıklanmıştır.

Ferahnâme, Türkçenin daha olgun bir duruma gelmesine de hizmet etmiştir. Bu bakımdan metnin söz varlığının gün yüzüne çıkarılmasının yanında eşdizim sözlüğünün hazırlanması da oldukça önem arz etmektedir. Çalışmada eşdizim sözlük değerlendirmesini, tezin zamanını ve sınırlarını göz önüne alarak, metne bağlı ve metin kurgusu içerisinde dipnot şeklinde verilmiştir. Böylece eşdizim değerlendirmesi gerçekleştirilirken tezin sayfa sayısı da sınırlandırmıştır.

1. ESER VE YAZARI HAKKINDA BİLGİ

1.1. Hatiboğlu

Dîvânu Lügâti't-Türk'ten Türk dili ile ilgili öğrenilen bilgiye göre; Oğuzca, Oğuz Türkleri ile 10. yüzyılda Anadolu'ya gelmiştir. Fakat bu dönemden yazı dilini temsil eden az sayıda eser günümüze ulaşmıştır.⁴ Daha sonraki dönemlerde Türk dili ile ilgili Mevlânâ'nın, Sultan Veled'in, Ahmed Fakih'in, Dehhânî'nin ve Seyyad Hamza'nın eserleri dikkat çekmektedir.

14. yüzyılda, Türkmen beylerinin tahta geçmesiyle ilim ve sanat dili olarak Türkçenin daha yaygın kullanıldığı bilinmektedir. 15. yüzyılda ise edebî ve resmî dil olarak Türkçenin önemi daha da artarak devam etmiştir. Bu yüzyılda; Konya'da Karamanoğulları, Kastamonu'da Candaroğulları, Bursa ve Edirne'de Osmanlı olmak üzere birçok beylik yazar ve şairlere büyük önem vermiştir.

Hatiboğlu Osmanlı sahasında yaşamış bir Türk şairidir. Hatiboğlu'nun ilk eseri *Bahrü'l- Hakâyık*, ikincisi *Letâyifnâme* ve sonuncu eseri ise *Ferahnâme*'dir.⁵ Hatiboğlu'nun eserleri; hacimleri, konuları ve eskilikleri yönünden edebiyat, din, dil ve kültür tarihi çalışmaları açısından oldukça önemlidir.

Hatiboğlu'nu ilim âlemlerince tanınması, Rus müsteşriklerinden Smirnov'un, 1903'te neşrettiği *Osmanlı Edebiyatı Eserlerinden Seçmeler* adlı kitabında ondan bahsetmesi ve *Ferahnâme*'den bazı parçaları burada yayımlamasıyla olmuştur.⁶

Hatiboğlu üzerine İkinci çalışma ise Macar Türkolog J. Németh tarafından yapılmıştır. Németh, *Le Monde Oriental*⁷ mecmuasında neşredilen yazısında önce *Ferahnâme*'nin Budapeşte nüshasını tasnif etmiş; yazarın adı, doğum yılı ve kimliği hakkında kısa bir araştırma yaparak *Ferahnâme*'nin dil özelliklerinden bahsetmiştir.

⁴ Mecdut Mansuroğlu, *Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatının İlk Mahsulleri*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi I, sy. 1 (1946), s. 9-17.

⁵ Hatice Şahin, *Hatiboğlu- Ferahnâme*, Türk Ocakları, Bursa 2020, s.22.

⁶ Smirnov, V. D. *Mecmûa-i Müntehebât-ı Âsâr-ı Osmâniyye*, St. Petersburg, 1903, s. XXII.

⁷ "Das Ferahnâmeh des İbn Hatîb", *Le Mond Orientale*, sy. 1-35, *Uppsala* 1906-47, 13 (1919), s. 145-184.

Daha sonra Mehmet Fuat Köprülü, *Türkiyat Mecmuası*'nın, “*Kitabiyat Tenkit ve Tahlilleri*” bölümünde, Németh'in belirtilen yazısını anlatan bir yazı yazmıştır. Bir diğer çalışma ise, İsmail Hikmet Ertaylan'ın *Makâlât* tercümesinin Manisa nüshasına eklediği bir mukaddimedir.

Mustafa Özkan ise *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi* adlı eserinde *Ferahnâme*'ye yer vermiştir.⁸

Bir diğer çalışma Mahmud Esad Coşan'ın 2008 yılında yayınlamış olduğu *Hatiboğlu Muhammed ve Eserleri* adlı bir kitaptır. Esad Coşan bu eserinde Hatiboğlu Muhammed ve eserleri hakkında detaylı bilgi vererek yol gösterici olmuştur.

Son çalışma ise Hatice Şahin tarafından yapılmıştır. Hatice Şahin'in ilk çalışması, Malatya-İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde, *Hatiboğlu Ferahnâme (Dil Özellikleri-Metin-Söz Dizini)* şeklinde hazırladığı basılmamış doktora tezi, 1993 yılında ilim âlemine sunulmuştur. Bu doktora tezini geliştirerek 2020 yılında Hatiboğlu *Ferah-Nâme* adıyla eserini ilim âlemine tanıtmıştır.Şahin, *Ferahnâme* ve Hatiboğlu hakkında detaylı bir çalışma ortaya koymuştur. Hatice Şahin eserini hazırlarken Esad Coşan'nın eserlerinden faydalanırken bu çalışma hazırlanırken güncel kaynak olan Hatice Şahin'in kaynağı tercih edilmiştir.

1.1.1. Hayatı

Hatiboğlu, hayatı hakkında hemen hiçbir kayıt bulunmayan yazarlardan biridir. O devirlerden bahseden tarih kitaplarına, şura tezkirelerine ve diğer kaynaklara ismi geçmemiştir.⁹

Hatiboğlu hakkında kaynaklarda hiçbir bilgi bulunmamakla birlikte eserlerinden hayatı hakkında bazı bilgilere ulaşılabilmektedir. *Ferahnâme* adlı eserinde Hatiboğlu'nun Germiyan Beyliği'nin Honas Kalesi'nde doğduğu ile ilgili bazı bilgiler yer

⁸ Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, 5. bs., Filiz Kitabevi, İstanbul 2017, s.636.

⁹ Köprülü şöyle diyor: “Hatiboğlu, öyle tanınmış bir şair değildir. Eski tezkirelerimizin hiçbirinde ondan bahsedilmediği gibi Câmî‘u‘n-nazâ‘ir gibi hatta tezkirelerde isimleri olmayan birçok eski Anadolu şairlerinin eserlerini kaydeden mühim bir nüshada ismine rastlanmıyor ben şahsen eski devirlere ait mecmualarda da Hatiboğlu namına mukayyet bir esere rast geldiğimi hiç hatırlamıyorum.” (*Türkiyat Mecmuası*, II (1926), s. 490).

almaktadır:

*“bu hatiboğlu duâsın kıl kabûl
sen bilürsin zahmeti çok çekdi ol*

*mevlüdi hem kala-i honasdur
germiyan milkinde bellü hâsdur*

*pâdişahu kal'ası çok şehri bol
kal'alar içinde likin hâsdur o”l¹⁰*

Hatiboğlu'nun doğum tarihi ile ilgili kesin olmayan bilgilere de yine *Ferahnâme* eserinden ulaşılabilir:

*“iy hatiboğlu düriş hak yolda sen
kim nasib oldu sana hulk-ı hasen*

*geçdi kırkdan çünkü ömrüüden sağış
bu geçen ömründe yokdur bir sag iş*

*sen sevinmegil sakalun agına
düşisersin ol cehennem agına”¹¹*

ifadeleriyle yaşının kırkı geçtiğini ve sakalının ağardığını söylemektedir. Bu ifadelerden hareket eden bazı araştırmacılar “Şair, *Ferahnâme*'sini yazdığı tarihlerde kırk yaşlarında bulunduğunu söylemektedir.¹² Hatiboğlu, “Bu eserini 829'da (1426) bitirip II. Murad'a sunmuş olduğuna göre kırk sene evvel yani 789'da (1387) dünyaya gelmiş olması lâzım gelir”¹³ diyerek Hatiboğlu'nun doğum tarihini 789 (1387) olarak kabul edilmektedir. Fuat

¹⁰ Bu bölümdeki beyitler yapılan çalışmada yer almadığı için “Hatiboğlu, *Ferahnâme*, *İlimler Akademisi Ktp. Türkçe Yazmalar*, nr. 24, vr. 13a-14b.” eserinden alınarak konu hakkında detaylı bir bilgi verilmiştir.

¹¹ Bu bölümdeki beyitler yapılan çalışmada yer almadığı için “Fuat Köprülü, *İbn Hatib, Ferahnâme*, TM, II (1928), s. 491.” eserinden alınarak konu hakkında detaylı bir bilgi verilmiştir.

¹² *Ferahnâme*, vr. 48a.

¹³ İsmail H. Ertaylan, *Hatiboğlu Bahrü'l Hakayık*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1960, s. 2.

Köprülü de “Eserini yazdığı zaman yaşı henüz kırka vâsıl olmuştu. Bu hesapta, 789'da (1387) doğmuş oluyor”¹⁴ diyerek Hatipoğlu'nun doğum tarihini bu şekilde hesaplamıştır.

Hatiboğlu, *Ferahnâme*'sindeki bazı beyitlerinde adını şu şekilde belirtmiştir:

“*iy muḥammed'e dut muḥammed yolını
kim bulasın anda rahmet yolını*” (5a 10)

ifadesinden ise adının Muhammed olduğu anlaşılan şair, şiirlerinde genellikle *İbn-i Hatib* veya *Hatiboğlu* mahlasını kullanmıştır:

“*dürişi gör hatiboğlu bu tuşda
hebâ olmaz emeklerüp bu işde*”

*iy hatiboğlu bişlerde senüfi
hiç sözü yok takdirindedür anufi*

*rahmetüfi ibnü'l-hatib'e rüzi kıl
fazl idüp suçına bakmagıl kogıl*

*tevbe kıl ibn-i hatib şükr eylegil
dâyimâ turma hakkı zikr eylegil*

*iy hatiboğlu ibâdet kıl müdâm
kim olasın hak yolunda müstedâm*”¹⁵

¹³ Bu bölümdeki beyitler yapılan çalışmada yer almadığı için “Hatipoğlu, *Ferahnâme, İlimler Akademisi Ktp. Türkçe Yazmalar*, nr. 24, vr. 13a-14b.” eserinden alınarak konu hakkında detaylı bir bilgi verilmiştir.

¹⁴ Bu bölümdeki beyitler yapılan çalışmada yer almadığı için “Fuat Köprülü, *İbn Hatib, Ferahnâme*, TM, II (1928), s, 491.” eserinden alınarak konu hakkında detaylı bir bilgi verilmiştir

¹⁵ *Ferahnâme*, vr. 48a.

¹⁶ İsmail H. Ertaylan, *Hatiboğlu Bahrü'l Hakayık*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1960, s. 2.

¹⁷ Fuat Köprülü, *İbn Hatib, Ferahnâme*, TM, II (1928), s, 491.

¹⁸ Bu bölümdeki beyitler yapılan çalışmada yer almadığı için “a.g.e., vr. 100b.” eserinden alınarak konu hakkında detaylı bir bilgi verilmiştir.

1.1.2. Hatiboğlu'nun Eserleri

1.1.2.1. Bahrü'l-Hakâyık

Bahrü'l-Hakâyık, Hacı Bektâş-ı Velî'nin *Makâlât* adlı esrinin Hatiboğlu tarafından tercüme edilmesiyle ortaya çıkarılan manzum bir eserdir. Eserini 812 (1409) yılında tamamlayan Hatiboğlu bu eseri Nâırüddin Mehmed b. Halil Bey'e sunmuştur.

Bahrü'l-Hakâyık, *Mefâ'ülün/mefâ'ülün/fa'ülün* vezniyle, 1359 beyitten oluşmuş mesnevî tarzında kaleme alınmış manzum bir eserdir.

Eski Anadolu Türkçesinin örneklerinden sayılan *Bahrül-Hakayık*'ın dilinin sade olması döneminin anlaşılabilmesi için büyük önem taşımaktadır. Ayrıca konusu yönünden de Fuad Köprülü, Hatiboğlu'nun eserinin bulunmasıyla Bektâşîlik hakkındaki birçok fikrinin temelden değiştiğini ifade ederek¹⁶ yeni bilgileri gün yüzüne çıkarmıştır.

1.1.2.2. Letâyifnâme

Letâyifnâme, mesnevî tarzında ve *fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün* vezniyle yazılmış bir eserdir. Eserin, 17x124 varak yani takriben 4216 beyit olduğu bilinmektedir. Ağâh Sırrı Levend; "Yegâne nüshasına, müellifimize ait eserleri kütüphane ve kataloglardan tararken Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, 3326 numarada tesadüf ettik"¹⁷ ifadesiyle nüshalar üzerinde yapılan çalışmalardan bahsetmiştir.

Letâyifnâme, Kadıkudat Muslihuddin Muhammed'in Arapça mensur *Süre-iMülk Tefsiri*'nin Türkçeye çevrilmesiyle kaleme alınmıştır. Yapılan araştırmalara göre Hatiboğlu'nun eserini tercüme ederken metnin aslına bağlı kalmakla birlikte ona bazı ilâveler de yaptığı ortaya konmuştur.

Letâyifnâme'nin bilinen tek nüshası vardır, o da Cezayirli Yusuf b. Muhammed tarafından 1245'te kaleme alınan 124 varaktan oluşan nüshadır. Bu eser üzerine Veysi Sevinçli, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesinde bir doktora çalışması yapmıştır.

¹⁶ Köprülü, "Les Origines de Bektachisme", 1926, s. 22.

¹⁷ Bkz. Gülşehrî, *Mantıku't-Tayr*, Ankara 1957, s. 6.

1.1.2.3. Ferahnâme

Ferahnâme, Hatiboğlu'nun en büyük eseri olarak bilinmektedir. Hatiboğlu'nun hayatı ilgili bilgilere bu eser sayesinde ulaşılmıştır.

Eser, 829 (1426) yılında tamamlanmıştır. Eser, Darîr'in *Yüz Hadis ve Yüz Hikâye* tercümesinden faydalanılarak kaleme alınmış bir hadis tercümesidir. Eser, hadis tercümelerinin daha iyi anlaşılabilmesi için bazı hikâyelere, dinî ve ahlâkî öğütlere yer verirken namaz, oruç, hac, niyet, ihlas, cömertlik gibi konuları işleyerek hadislerle İslâm dininin esaslarını öğretmeyi amaçlamıştır. Eser, 6091 beyitlik didaktik bir mesnevi şeklinde yazılmıştır.

Eser baştan sona kadar *fâ 'ilâtün/fâ 'ilâtün/fâ 'ilün* vezniyle, mesnevî tarzında yazılmıştır, sadece bir yerinde *Mef'ûlü/fâ 'ilâtü/mefâ 'ilü/fâ 'ilün* vezninde ve gazel tarzında kafiyelenmiş bir şiir görülmektedir.

Yazarın ismi eserin 100'den fazla yerinde bazen "*Hatiboğlu*", bazen de "*İbni Hatib*" olarak geçmektedir.

Eserin içeriği hakkında kısaca şu şekilde bilgi verilebilir.

Eser; önce başlık, besmele ve bazı Arapça dua cümlelerinden sonra; beyitlerle devam etmektedir:

*"di ki bismi 'llâhi 'r-rahmâni 'r-rahîm
külli bünyâduñ binâsıdur kadîm (1b 2)*

*her binânuñ ki evvelinde besmele
zıkr olunmaya irişmez mısmıla"¹⁸ (1b 3)*

Beyitlerin içeriği ve sayılarıyla ilgili özellikler şu şekildedir:

Mürettep bir eser olan Ferahâme'de 43 beyitlik bir tevhid (vr. 3a-4b), biri 41, diğerleri 7 ve 4 beyitlik üç naat (vr. 4b-6a,15b-16a, 242a-b), 71 beyitlik bir münacaat (vr. 6a-9a), II. Murad için söylenmiş biri baş kısmında 102, diğerihâtime bölümü içinde 8 beyitlik iki methiye (vr. 10a-14a, 252a) ile İbrahim Paşa(6.832/1429), Halil Paşa, Mehmed Ağa ve Hamza Bey gibi devlet adamları hakkında söylenmiş 41 beyitlik bir methiye bulunmaktadır. (vr. 14a-15b)¹⁹

¹⁸ Ferahnâme, *İzzet Koyunoğlu Kiatp.* nr, 13290, vr, 1b.

¹⁹ Ferahnâme, *İzzet Koyunoğlu Kitap.* nr, 13290, vr, 169 a.

- İlk kısım, yaklaşık 40 beyitten oluşan söze Allah adıyla başlanması gerektiğini vurgulayan bu sözlerin önemi anlatılmaktadır.
- Devamında, 45 beyitlik bir “*tevhid*” bölümü yer almaktadır. Bu bölümde kâinatı var eden bir yaratıcı olduğundan ve O’nun sıfatlarından ve kudretinden bahsedilmektedir. Bu bölümün devamında 41 beyitlik bir nât örneği verilmiştir.
- Nât’tan sonra 72 beyitlik “*münâcât*” bölümü gelmektedir. Hatiboğlu, yazdığı münâcâta Tanrı’ya yalvararak af ve lütuf dilemektedir.
- Bundan sonra eserin sunulduğu hükümdar hakkında bilgi verilen bir bölüm yer almaktadır. Her şeyin bir sebebinin olduğunu, eserin neden yazıldığını, ithaf edildiği hükümdarın adını, dünyada iyi ameller işlemek gerektiğini, Hatiboğlu’nun kendisinin de bunları yapmak istediğini, eserini hükümdar beğenirse memnun olacağını anlattığı ve kendi hakkında yaklaşık 132 beyitlik bazı bilgiler verdiği bir bölüm ile kapanış bölümüne geçilmiştir.
- Devamında, hükümdarın vezirlerinin övüldüğü 40 beyitlik bir yer almaktadır.
- Bundan sonraki bölümünde Hz. Peygamber’i öven 7, 8 beyitlik bir giriş yapılmaktadır. Bu bölümde 100 hadis ve 100 hikâye bulunmaktadır. 46 beyitlik bir hâtîme bölümüne yer verilerek eser bitirilirken şükrediliyor ve okuyucularından da hayır dua istenerek kitap sonlandırılıyor.

Hatiboğlu, yedi yılda tamamladığı ve II. Murad'a sunduğu *Ferahnâme*'yi yalnızca sunuş ve methiye kısımlarını değiştirerek bir yıl sonra 830 (1427), Karamanoğlu İbrahim Bey'e (1423-1464) sunmuştur.

*“şah adına yazdum nâm eyledüm
uş rebîülâhirde tamâm eyledüm*

*bil hisâbı çün ki sekiz yüz otuz
hicrete geçmiş idi iş bu söz*

*sultan ibrahime çün devr-i zamân
viridi fursat hükmini kıldı revân*”²⁰

Aynı eseri 838 (1434) yılında, bu defa da İsfendiyar b. Bayezid'e (1385-1440) sunmuştur.

*“şehriyâr isfendiyar bin bâyezid
zât-ı hükmi şahlığa olsun mezid*

*başına vurmuşdı devlet tâcını
ol doyurmuş âlemüü muhtâcını*

*şehriyâr istendiyâr'a çün zamân
viridi fursat hükmini kıldı revân*”²¹

Bu beyitlerden de anlaşıldığı gibi Hatiboğlu eserini ayrı ayrı birçok kişiye sunmuştur.

1.1.3. Ferahnâme'nin Nüshaları

Ferahnâme'nin II. Murad adına yazılan dört nüshası olduğu bilinmektedir. Bunlardan en eski olanı Macar İlimler Akademisi Kütüphanesinde bulunandır. (Türkçe Yazmalar, nr. 24). Ramazan b. Muhammed tarafından 928 (1521) yılında istinsah edilen bu nüshadan ilk bahseden kişi V.D. Smirnov'dur.²² V.D. Smirnov'un Budapeşte nüshasından faydalandığı bilinmektedir.

Ferahnâme adına yapılan bir diğer çalışma ise; J.Nemeth, kitaptan aldığı bazı parçaların metin ve tercümelemleri ile birlikte eserin dil özelliklerine temas eden bir makale

²⁰ Bu bölümdeki beyitler yapılan çalışmada yer almadığı için “*Ferahnâme, İzzet Koyunoğlu Ktp.* nr. , 13282, vr. 86b.” eserinden alınarak konu hakkında detaylı bir bilgi verilmiştir.

²¹ *Ferahnâme, İzzet Koyunoğlu Ktp.* nr, 13290, vr, 169a.

²² V.D. Smirnov, *Mecmüa-i Müntehabât-ı Âsâr, Osmâniyye*, Petersburg 1903, Mukaddime, s. XXI-XIXTIL, 433.

yayımlamasıdır.²³ Bu makalede, *Ferahnâme*'nin dil özellikleri ortaya konulmaya çalışılmış, Budapeşte nüshasından bazı parçalar ve onların Almanca tercümelerine yer verilmiştir. Eserin, 1926 yılına kadar tek nüshası olan Budapeşte nüshası bilinmekteydi. Daha önce çalışma yapan Köprülü'nün makalesi incelendiğinde Köprülü'nün Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesindeki bir nüshadan bahsettiğini fark edilmektedir. Ertaylan ise 1960'takaleme aldığı *Bahrü'l-Hakâyık* faksimilesi ön sözünde, üç yeni nüshadan bahsetmiştir. Ayrıca Hatiboğlu ve eserleri üzerine Esad Coşan tarafından bir doktora tezi hazırlanmıştır. (*Hatiboğlu Muhammed ve Eserleri*, 1965, AÜ İlahiyat Fakültesi).

1.1.3.1. Budapeşte Nüshası

J. Németh'in kaleme aldığı makale incelendiğinde; bu yazma yazma ile ilgili şu bilgiler verilmiştir:

Budapeşte'deki Macar İlimler Akademisi Kütüphanesinde Török 0.24'te kayıtlı olduğu ve 21x15 cm. ebatlı, her sayfanın 13 satır ve toplamda 256 varak olduğu, sağlam, kalınca bir kâğıda yazıldığı; miklebli, koyu kahverengi, meşin bir cilt içinde yer aldığı ve başlıkların, âyetlerin, hadislerin kırmızı mürekkepli olduğu öğrenilebilir.²⁴

Bu yazma, Rebiülâhir 829'da (Şubat 1426) tamamlanarak II. Murad'a takdim edilmiştir.²⁵

1.1.3.2. Kayseri Nüshası

Eserle ilgili; "Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesinde 1074 numarada kayıtlı, 17 satırlı, okunaklı, yer yer harekeli, nesih yazılı bir nüshadır. Derviş Kurd tarafından istinsah edilen nüsha 990/152-83 tarihini taşımaktadır."²⁶ şeklinde bilgi verilmiştir.

Bu nüsha da II. Murad'a takdim edilmiştir.²⁷

²³ J. Nemeth, *Das Ferahnameh des İbn Hatib, Le Monde Oriental* (1919), s. 145-184.

²⁴ Hatice Şahin, *Hatiboğlu- Ferahnâme*, Türk Ocakları, Bursa 2020, s.22.

²⁵ Hatice Şahin, *Hatiboğlu- Ferahnâme*, Türk Ocakları, Bursa 2020, s.22.

²⁶ Hatice Şahin, *Hatiboğlu- Ferahnâme*, Türk Ocakları, Bursa 2020, s.22.

²⁷ Hatice Şahin, *Hatiboğlu- Ferahnâme*, Türk Ocakları, Bursa 2020, s.22.

1.1.3.3. Cambridge Nüshası

Eserle ilgili aşağıdaki şekilde bilgi verilmiştir:

Cambridge Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan nüshanın her sayfasında 15 satır bulunmaktadır. Eseri yazan kişinin yazmayı yarım bıraktığı ve başka birini tamamladığı yazı ve ifade özelliklerinden anlaşıldığı gibi bazı eksik hikâyeleri de vardır. Mustafa bin Hacı Sinan tarafından istinsah edilen nüshanın tarihi 800/1397'dir²⁸

Bu nüsha da II. Murad'a takdim edilmiştir.²⁹

1.1.3.4. Afyonkarahisar Nüshası

Yazma, Afyonkarahisar Gedik Ahmed Paşa Kütüphanesinde 1183 numarada kayıtlıdır. Yazmayı İsmail Hikmet Ertaylan tanıtmıştır.³⁰

Eserle ilgili aşağıdaki şekilde bilgi verilmiştir:

157 Kütüphane defterine "Hikâyet-i Manzûm Tercüme" adıyla kaydedilen bu eser 19,5x27,3 cm. ebatlı, sırtı meşin, yeni tamir görmüş, bir cilt içinde 177 varaktır. Kalınca, esmer, filigranlı kâğıda, 15 satırla, harekeli, kötü bir nesihle yazılmıştır. Başlıklar ve hadisler kırmızıdır. Eserin ilk 10-15 varağı eksiktir³¹

Bu nüsha da II. Murad'a sunulmuştur.³²

1.1.3.5. Afyonkarahisar Kütüphanesi Hâfız-ı Kütüb Nüshası

Bu nüsha hakkında İsmail Hikmet Ertaylan, "*Bahrü'l-Hakâyık* faksimilesi ön sözünde, 160 Afyonkarahisar Gedik Ahmed Paşa Kütüphanesi Hâfız-ı Kütüb'ü Bekir Efendi'nin, bugün aslı kaybolmuş bir nüshadan istinsah ettiği ve hâlen kendi kitapları arasında bulunan bir yazmadan bahsetmektedir."³³ şeklinde bilgi vermiştir.

²⁸ Hatice Şahin, *Hatiboğlu- Ferahnâme*, Türk Ocakları, Bursa 2020, s.22.

²⁹ Hatice Şahin, *Hatiboğlu- Ferahnâme*, Türk Ocakları, Bursa 2020, s.22.

³⁰ Bkz. Hatiboğlu, *Bahrü'l-Hakâyık* (nşr. İsmail Hikmet Ertaylan), (faksimile), s. 12 vd.

³¹ Bkz. Hatiboğlu, *Bahrü'l-Hakâyık* (nşr. İsmail Hikmet Ertaylan), (faksimile), s. 12 vd.

³² Hatice Şahin, *Hatiboğlu- Ferahnâme*, Türk Ocakları, Bursa 2020, s.23.

³³ Faksimile s. 12 ve 17.

1.1.3.6. Kitapçı Raif Yelkenci Nüshası

Bu nüsha hakkında; “Raif Yelkenci'nin özel kitaplığında bulunan 7 hadisin atlandığı tespit edilen, İbrahim b. Muhammed adlı biri tarafından istinsah edilen nüshanın tarihi 1110/ 1699 olarak gösterilmiştir.”³⁴ şeklinde bilgi vermiştir.

Bu yazma da II. Murad'a takdim edilmiştir.³⁵

1.1.3.7. Karamanoğlu Nüshası

Bu nüsha, ithaf edildiği şahıs değişik olduğu için önemli bir tutar. Varlığını, Ertaylan, *Bahrü'l-Hakâyık* faksimilesi ön sözünde haber vermiştir.³⁶ Eser hakkında şu bilgileri vermektedir:

Bu nüsha, Konya'da İzzet Koyunoğlu Müzesi yazmaları arasında 20x29,5 cm. ebatlı, mukavva ciltli, 243 sayfalık bir mecmua içinde 1-172 sayfaları işgal etmektedir. Az saykallı sararmış kâğıtlara, 19 satırlı, dört sütun halinde, harekeli nestâlik ile yazılmıştır. Numarasız olan ilk sayfada Esad adlı biri tarafından yazılmış 4 dörtlük vardır. Arkadaki asıl eserin başladığı sayfada kitabın, Kara Müftüzâdeler'in olduğu kaydedilmiştir.³⁷

Mukaddimedeki ve hâtimedeki kayıtlardan anlaşıldığına göre eser, 830/1427 tamamlanarak Karamanoğlu II. İbrahim Bey'e sunulmuştur.³⁸

1.1.3.8. İsfendiyar Bey Nüshası

Ferahnâme nüshalarının en önemlisidir. Çünkü Hatiboğlu'nun hayatı ve eserleri hakkında hiçbir yerde olmayan bazı bilgileri bu nüshadan öğrenilmektedir. Bu nüsha ile ilgili şu bilgiler dikkate değerdir:

Bu yazma, dilini en iyi koruyan nüshalardan biridir. İstinsah, 960/1553 tarihini taşımaktadır. Hatiboğlu'nun sağlığında II. Murad, Karamanoğlu İbrahim Bey ve Candaroğlu İsfendiyar Bey olmak üzere 3 ayrı beye sunmak üzere eserini üç kez yazdığı söylenebilir.³⁹

³⁴ Hatice Şahin, *Hatiboğlu- Ferahnâme*, Türk Ocakları, Bursa 2020, s.23.

³⁵ Hatice Şahin, *Hatiboğlu- Ferahnâme*, Türk Ocakları, Bursa 2020, s.23.

³⁶ Bkz. s. 17 vd.

³⁷ s. 17 vd.

³⁸ Hatice Şahin, *Hatiboğlu- Ferahnâme*, Türk Ocakları, Bursa 2020, s.23.

³⁹ Hatice Şahin, *Hatiboğlu- Ferahnâme*, Türk Ocakları, Bursa 2020, s.23.

1.1.3.9. Bosna Nüshası

Bu nüsha hakkında; “Gazi Hüsrev Kütüphanesi Yazmaları 250 numarada kayıtlı bu eser 255x175 mmboyutlarında ve 243 varaktır.”⁴⁰ şeklinde bilgi verilmiştir.

1.1.3.10.Almanya Nüshası

Eserle ilgili şu bilgiler verilmiştir:

Ms. Or. oct. 2989 Staatsbibliothek, Berlin/Almanya Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları boyut: 230x145 – 170x85 mm 176 varak, 19 satır, nesih, sarı renkli kağıt üzerine yazılmıştır. Kırmızı meşin cilt, miklepli cilttir. Kasideler ve hadisler kırmızıdır. Dibace sayfaları siyah-altın çift cetveldir.⁴¹

⁴⁰ Bu bilgi Doç.Dr. İsmail Taş tarafından hazırlanmakta olan bir çalışmadan alınmıştır.

⁴¹ Bu bilgi Doç. Dr. İsmail Taş tarafından hazırlanmakta olan bir çalışmadan alınmıştır.

2. ESERİN DİL BİLGİSİ İNCELEMESİ

2.1. Dil Özellikleri

2.1.1. Yazılış Özellikleri

İncelenen bu eser 15. yüzyılda yazılmıştır. Müellifin eserini 7 yılda tamamlayarak 1426 yılında II. Murat'a sunduğu bilgisinden yola çıkılarak eserin 15. yüzyılın başlarında yazıldığı kesinleştirilebilir.

Eserin ağız özellikleri ve yazım özellikleri göz önünde bulundurulduğunda Eski Anadolu Türkçesi ile yazıldığı belirlenmiştir.

Eser, mesnevi nazım biçiminde yüz hadis ve yüz hikâyenin Arapçadan Türkçeye nazm şeklinde yapılmış bir tercümesidir. Eser, aruzun *failatün fâilatün faulün* kalıbıyla yazılmış olsa da zaman zaman vezin bozuklukları görülmektedir. Müellif eserini hareke kullanarak yazmıştır bu da eserin okunmasında kolaylık sağlamıştır. Eserde ünlü harfler bazı durumlarda okutucu harfler olan elif (ا), vav (و) ve ye (ی) harfleriyle yazılmıştır.

Bu bölümde metnin yazım ve ses özellikleri ile ilgili örneklere yer verilmektedir.

2.1.2. Ünlülerin Yazılışı

2.1.2.1. /a/ ünlüsünün yazılışı

İncelenen metinde /a/ ünlüsü, üstünlü elif (ا), medli elif (آ), he (ه) harfi ile ve üstün işareti (-) ile gösterilmiştir.

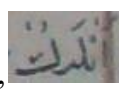

❖ üstünlü elif (ا) ile yazılışı:

 ağa (1b/8), açık (6b/9), ayru (20a/6).

❖ elif (ا) ile yazılışı:

 var (3b/5), ağacından (1b/8), sağa (7a/2).

❖ üstün (ˊ) ile yazılışı:

 dağı (5b/3), anlaruñ (13b/11), ayak (6b 15).

❖ Üstünlü he (ˆ) ile yazılışı:

 arasında (7b/1), ında (8a/3), uşda (12a/7).

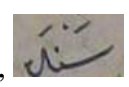

2.1.2.2. /e/ ünlüsünün yazılışı

İncelenen metinde /e/ ünlüsü elif (ا), üstünlü elif (اˊ), he (ˆ) harfi ile ve üstün işareti (ˊ) ile gösterilmiştir.

❖ üstünlü elif (اˊ), ile yazılışı:

 el (4a/2), er (14a/7) , ev (4b/3).

❖ üstün ile yazılışı:

 ben (12a/6), her (2b/3), sende (9a/7), hep (9b 3).

❖ he (ˆ) ile yazılışı:

 eyle (2b/6), gice(8a/4), yine (6b/16).

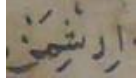

❖ eklerin sonunda kullanımı:

 bize (2a/14) , sende (9a/7), vire (8b/7).

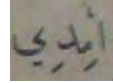
2.1.2.3. /ı/ , /i/ ünlülerinin yazılışı

İncelenen metinde /ı/ , /i/ ünlüleri elif (ا), esreli elif (اِ), ye (ي , ى), elif ye (اِى), esreli elif ye (اِى), esre (,) ile yazılmıştır.

❖ elif (ا) ile yazılışı:

 irişmez (1b/3), içre (8b/4), ihsân (7a/12).

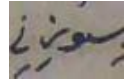

❖ esreli elif (ا) ile yazılışı:

 inanma (8b/17), ikinci (9a/13), imdi (1b/3).

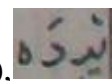
❖ elif ye (اى) ile yazılışı:

 iki (9a/4), ilerü (14a/5), içün (10b/3).

❖ esre (-) yazılışı:

 ilinden (5b/13), sözünü (11a/3), kim (15a/8).

❖ ye (ى) ile yazılışı:

 nice (9b/2), gider (15b/8), yirde (4b/16).

❖ esreli ye (ى, ي) ile yazılışı:

 didi (4b/7), imdi (7a/16), yidi (10a/3).

2.1.2.4. /o/, /ö/ ünlülerinin yazılışı

İncelenen metinde /o/ ve /ö/ ünlüleri vav (و), elif vav (او), elif ötreli vav (و ° '), ötre (° -), ötreli vav (و ° ') ile yazılmıştır.

❖ ötreli elif ile yazılışı:

 olub (16b/15), öğredeyim (1b/11), özin (2a/4).

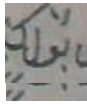

❖ elif ötreli vav (و° ا) ile yazılışı:

 on (14a/4), özine (10a/9), ol (14a/1).

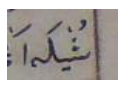
❖ vav (و) ile yazılışı:

 boyını (2a/2), göçlümi (16b/15), gözünü (10a/6).

❖ ötreli vav (و° ا) ile yazılışı

 bol
yol (8b/7). (1b/10), sözünü (12a/1),

❖ ötre (° -) ile yazılışı:

 şöyle (12a/2), sordum (12a/3), dört (6a/2).

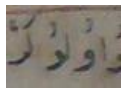
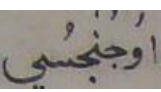
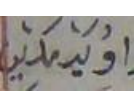
2.1.2.5. /u/, /ü/ ünlülerinin yazılışı

İncelenen metinde /u/ ve /ü/ ünlüleri vav (و), elif vav (او), elif ötreli vav (و° ا), ötre (° -), ötreli vav (و°), elif (ا), ötreli elif (و° ا) ile yazılmıştır. Metinde bu ünlüleri kalınlık ve incelik bakımından ayırıcı işaretler kullanılmamıştır.

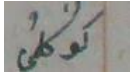

❖ ötreli elif (و° ا) ile yazılışı:

 uşda (10b/17), uğradı (18b/4), uralı (8b/5).

❖ elif ötreli vav (و° ا) ile yazılışı:

 ulular (2b/1), üçüncüsü (13a/2), uyarmadın (17/4).

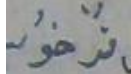
❖ vav (و) ile yazılışı:

 gönlümi (16b/15), sözün (12a/1), tolu (6b/15).

❖ ötre (° -) ile yazılışı:

 birikdür (16b/16), gün (5b/17), bilürsin (17a/1).

❖ ötreli vav (ؤ) ile yazılışı:

 kamu (2a/11), ayru (20a/6), qorhu (19a/7).

Mustafa Özkan,

Ünlülerin ince veya kalın okunmasında önlerinde bulunan ünsüz harfler önem arz eder. Ünlülerin kalınlık ve incelik ayrımı bazen de cümle içindesözcüğün anlamından hareketle belirlenebilmektedir. Okutucu ünlüler yani imlâ harfleriünlü harfleri karşıladığı gibi bazen de bu harflerin uzunluklarını gösterir.⁴²

şeklinde yaptığı açıklamayla ünlülerin görevini ve önemini vurgulamıştır.

2.1.3. Ünsüz Harflerin Yazılışı

İncelenen metinde ünsüz harflerin yazımında Arap-Fars imla özellikleri de görülmektedir. Türkçede bulunan /p/,/ç/, /g/ ve /η/ seslerinin karşılığı Arap alfabesinde yoktur. Bu nedenle p harfi (پ) veya (پ) şeklinde, ç harfi (چ) veya (چ) şeklinde, ñ ve g harfleri ise (ڭ, ڭ) şeklinde bir gösterime sahiptir.

2.1.3.1. /ç/ ünsüzünün yazılışı

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde /ç/ ünsüzü sözcüğün başında, ortasında ve sonunda (چ) veya (چ) harfiyle gösterilir.

Metindeki bazı örnekler:

⁴² Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, 5. bs., Filiz Kitabevi, İstanbul 2017, s.93.

 çaldı (5a/6), çok (5b/8), çün(6a/15).

2.1.3.2. /p/ ünsüzünün yazılışı

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde /p/ ünsüzü sözcüğün başında, ortasında ve sonunda (پ) veya (ب) ünsüzleri ile gösterilir.

Metindeki bazı örnekler:

 tapuna (6b/6), toprağı (7a/2), yalvarup (4a/2).

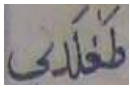

2.1.3.3. /g/ ünsüzünün yazılışı

Metinde /g/ ünsüzünü göstermek için kef (ك) harfi kullanılmıştır.

 göklere (4b/17), genez (7b/15), göñül (7b/13).

2.1.3.4. /t/ ve /d/ ünsüzlerinin yazılışı

Metinde /t/ ünsüzü, te (ت) ve tı (ط) harfleri ile gösterilmiştir.

 tağladı (12a/2), tağlu (6b/15).

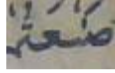
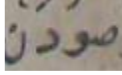

 gitdi (12a/8), dört (6a/2).

2.1.3.5. /s/ ünsüzünün yazılışı

Türkçe sözcüklerde /s/ ünsüzü sin (س) ve sad (ص) harfleri ile karşılanmaktadır.

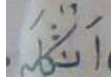
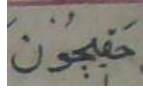

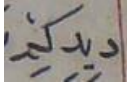
Kalınlık incelik durumuna göre harflerin kullanımında değişiklikler görülmektedir.

 sende (9a/7), ister (18a/10), sar (14b/6).

 şan'atum (2a/5), şudan (3a/14), şüret (3a/14).

2.1.3.6. Bazı Ek ve Şekillerin Yazılışı

Metinde *çün*, *kim*, *ile* gibi bazı edatların sözcüğe bitişik olarak yazıldıkları görülmektedir:

 nitekim (9a/10), anuñla (11a/14), ñaqqıçün
(16b/1), anuñçün (17b/1), didikim (12a/7).

2.2. Ses Bilgisi

Metinde Eski Anadolu Türkçesi dönemi özellikleri hâkimdir. Eserle ilgili şu şekilde bilgi verilmiştir.

Eski Anadolu Türkçesi, Eski Türkçe ile Türkiye Türkçesi arasında geçişi sağlayan bir devredir. Bu yüzden bazı sesler bazı yerlerde Eski Türkçeyi yansıtır Türkiye Türkçesinden ayrılırken bazı yerlerde eski şekillerinden farklılaşmış ve günümüz Türkçesine esas teşkil etmiştir.⁴³

2.2.1. Ünlü Harfler

Türkçede kullanılan ünlü harfler /a/, /e/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/ harfleridir. Bu harfler metinde, hareke işaretleri dışında elif (ا), vav (و), he (ه) ve ye (ي) harfleriyle gösterilmiştir. Bu harflerin dışında *e* ile *i* sesleri arasında bir de *kapalı e* (é) harfinin varlığı bilinmektedir. Alfabe *kapalı e* sesini gösteren bir harf mevcut değildir. Yapılan bu çalışma ünlü harflerdeki değişimlerin neler olduğunu alt başlıklar halinde göstermektedir.

⁴³ Hatice Şahin, *Hatiboğlu Ferah-nâme* (Yayınlanmış Doktora Tezi), Malatya 1993.

2.2.1.1. Ünlü Değişmeleri

Türkçede sözcük köklerinde veya eklerinde yer alan ünlü harfler bazı değişikliklere uğrayabilir. Bu seslerin değişikliğe uğrama nedenleri tam olarak belirlenememiştir. Metinde görülen başlıca ünlü harf değişimleri ise şunlardır:

❖ /i~/e/ değişmesi

Türkçenin tarihi seyrine bakıldığında metinlerde $i > e$, $e > i$, $i > é$, $e > é$, $é > e$ sesleri arasında değişmelerin yaşandığı görülmektedir. Bu değişimlerin sıkça yaşanması bu meselenin kesin çözüme kavuşmasına engel olmuştur⁴⁴ diyen Arat, bu ses değişimlerinin sürekli tekrarlandığını vurgulamıştır.

Bir sözcüğün hem /i/ li hem /e/ li şekilde yazılmış olması bu iki sesi birden ifade edebilen sonradan /i/ ve /e/ olarak gelişme gösteren bir *kapalı /e/* sesinin varlığını düşündürmüştü de yapılan çalışmalar değişimin hangi yönde olduğunu tam olarak ortaya koyamamış⁴⁵ bu durumda bu dönemdeki birçok eserde farklı kullanımların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Faruk Kadri Timurtaş⁴⁶, Muharrem Ergin⁴⁷, Mustafa Özkan⁴⁸ gibi bazı dil bilimciler “ /i/ ve /é/ harflerinin yazımında güçlü bir delilin bulunmayışı sebebiyle sesin metindeki yazılışına bağlı kalarak /i/ sesinin kullanmasının tercih edilmesi”⁴⁹ gerektiğini vurgulayarak bu durumu yazarın kendi görüşüne bırakmayı tercih etmişlerdir.

İncelenen metinde /i/ ünlüsüyle yazılan sözcükler günümüzde /e/ ünlüsüyle yazılmaktadır.

⁴⁴ Bkz. Reşit Rahmeti Arat, *Türkçe Metinlerde e/i Meselesi*, Rocznik Orientalistyczny, S. XVII, (Krakow 1953), 306-313, Alıntı yapılan s. 311.

⁴⁵ Ahmet Cevat Emre, “*Türkçede Bulanık e (é) Fonemi*”, Türk Dili Belleten, seri III/ 6-7 (1946), s. 487-497.

⁴⁶ Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, 1. bs. Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s. 21.

⁴⁷ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 21. bs. Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım, İstanbul 1993, s. 38, 55.

⁴⁸ Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, 5. bs. Filiz Kitabevi, İstanbul 2017, s. 99.

⁴⁹ Bkz. Zeynep Korkmaz, *Marzubân-nâme Tercümesi*, Ankara 1973, s. 100.

❖ vir- > ver-

virmez (5a/12), *verimez* (5b/7)

❖ niçe > nice

niçe (20b/16), *nice* (9b/2)

2.2.1.2. Ünlü Uyumu

2.2.1.2.a. Kalınlık - İncelik Uyumu

İncelenen metinde, Türkçenin temel ses kurallarından biri olan kalınlık-incecik uyumuna çoğunlukla uyulmuştur ancak dönemin ses ve şekil özellikleri göz önünde bulundurulduğunda bazı eklerin bu uyuma uymadığı tespit edilmiştir.

- Metinde *-ken* ekinin kalınlık-incecik uyumuna uymayan örnekler tespit edilmiştir: *buyururken* (17a/13), *kılarken* (9b/6), *boyamışken* (4a/17).
- Metinde *-ki* ekinin kalınlık-incecik uyumuna uymadığı tespit edilmiştir: *çünkü* (7a/2).

2.2.1.2.c. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

İncelenen metinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan birçok sözcük mevcuttur. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

buyurmuş (15b/3), *tatlı* (5b/16), *anuş* (3a/12), *içün* (16b/1), *virür* (3b/3), *doğrı* (11b/15), *odına* (2a/5), *derdün* (2a/6), *kamu* (2a/11).

2.2.1.2.d. Eklerde Uyumsuzluk

Metinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı olarak kullanılan ekler vardır. Bu eklerden bazıları şunlardır:

Yuvarlak ünlü taşıyan ekler:

- ❖ Zarf-fiil eki *-Up*: *id-üp* (19b/15).
- ❖ Emir eki *-sUn*, *-sUnlAr*: *kıl-sun* (1b/12), *art-sun* (8b/13), *bağışla-sun* (9b/15), *eyle-sün* (8b/10).

- ❖ Bildirme eki +*dUr*, +*dUrUr*: *olmuşdur* (2b/3), *almışdur* (3a/4), *yaradur* (3a/14), *hallakdur* (3a/15), *furşatdur* (3b/12), *ruşşatdur* (3b/12).

Ünlü harfi sonradan yuvarlaklaşan ekler şunlardır:

- ❖ İsimden isim yapım eki +*lU*: *gizlü* (8a/7).
- ❖ Geniş zaman eki -*Ur*: *kılur* (8b/8), *alur* (9a/2), *olur* (9a/6).

Düz ünlü taşıyan ekler

- ❖ Belirtme (yükleme) hali eki +*I*: *sözi* (1b/7), *hükümüni* (8a/17), *bizi* (2b/6), *güni* (20b/16).
- ❖ İyelik eki +*I*, +*sI*: *peygâmbir sözidür* (8a/4), *muhammed yoludur* (5a/11), *ümmetün sermayesi* (4a/16).
- ❖ 3. tekil şahıs eki -*dI*: *buldı* (2b/10), *oldı* (2b/15), *vardı* (10a/7).
- ❖ 3. tekil şahıs eki - *mIş*: *alurmış* (10a/15), *buyırmış* (15a/15), *olmuş* (16a/9).
- ❖ İsimden isim yapma eki +*ncI*: *üçüncisi* (13a/2), *dördüncisi* (13b/7), *beşincisi* (14a/3).

İsimden isim yapma eki +*lU*: *datlu* (5b/16), *dürlü* (7b/8), *bağlu* (6b/15).

İsimden isim yapma eki +*sUz*: *korhusuz* (19a/8), *kaygusuz* (10a/11), *susuz* (6b/8).

2.2.1.3. Ünlü Türemesi

kibr > *kibir* (5b/5).

2.2.1.4. Ünlü Düşmesi

gönül+ümüzde > *gönlümüzde* (13b/16), *ne için* > *niçün* (10b/1), *bu ile* > *böyle* (16a/1).

2.2.1.5. Birleşme

Türkçede sözcük köklerinde iki ünlü yan yana bulunmamaktadır. Ünlüyle biten bir sözcüğe ünlüyle başlayan bir ek getirildiğinde ya da ünlüyle başlayan bir sözcük

eklendiğinde ünlü harflerden biri düşerek seslerde birleşme meydana gelmektedir. Metindeki bu duruma örnek sözcüklerden bazıları şunlardır:

şu+ol > şol (11a/16), *ne+için > niçün* (10b/1).

2.2.2. Ünsüz Harfler

2.2.2.1. Ünsüz Değişmeleri

❖ /t/ > /d/ değişmesi

Tonsuz /t/ ünsüzü ile yazılan bazı sözcükler metinde tonlularak /d/ harfine dönüşmüştür. Bunlardan bazıları şunlardır:

tağı > dağı (19b/9), *süd* (3b/3), *dürlü* (7b/8).

Başında tonsuz *t* ünsüzü bulunduran bazı sözcüklerde bu sesin korunduğu görülmektedir:

tağlı (6b/15), *toğrı* (20b/1), *tolu* (11a/6).

❖ /k/ > /g/ değişmesi

köngül > göngül (7b/13), *kün > gün* (8a/5), *kirü > girü* (9a/2), *kergek > gerek* (12b/14), *kişi > gişi* (14a/15).

❖ /k/ > /h/ değişmesi

Metinde sözcük içinde /k/ > /h/ değişimine bazı örnekler şu şekilde verilmiştir:

yoğsa (15b/16), *korğusuz* (19a/8), *uyhu* (17a/6), *yoğsul* (8b/11).

Metinde bulunan *kağı* (15b/7) sözcüğünün başındaki *k* sesi günümüz Türkçesinde /h'/ye dönüşmüştür: *kağı > hangi*.

2.2.2.2. Ünsüz Düşmesi

❖ /g/ düşmesi

il+gerü > ilerü (14a/5).

❖ /l/ düşmesi

keltür- > getir (14b/16).

❖ /v/ düşmesi

suv > *su* (6b/8).

2.3. Eşdizimlilik

Bu çalışmada sıfatların incelenmesi eşdizimlilik ilkesine göre düzenlenmiştir. Bu sebeple eşdizim kavramının ne olduğu hakkında bilgilendirilme yapılmıştır.

Eşdizimlilik, cümlede aynı dizimde bulunan sözcüklerin sıklıkla birlikte olma durumlarıdır. Sözcükler, sağında ve solunda bulunan isimler sayesinde anlam kazanırlar. Cümlede yer değiştirdikleri zaman farklı anlamda kullanılabilirler. Habibe Yazıcı, bir çalışmasında eşdizimliliği, “belirli bir sıklıkla dilde kullanılan sözcüklerin belli zamanlardaki birliktelikleridir” diye ifade ederken Firth ise bir sözcüğün değerlendirilebilmesi için yanındaki sözcüklere ihtiyaç duyulduğunu ifade ederek eşdizimlilik ile ilgili görüşlerini aktarmıştır. Dilbilim alanında ise eşdizim terimini ilk kez 1951 yılında J. F. Firth kullanmıştır. Birçok bilim insanının eşdizim ile ilgili yazdığı görüşlerden yola çıkılarak eşdizim teriminin cümle içerisindeki sözcüklere farklı anlamlar yüklediği anlaşılmaktadır.

Eşdizimlilik kavramıyla ilgili olarak Berke Vardar: “İki ya da daha çok sayıda dil biriminin genellikle aynı dizimlerde yer alması” diyerek tanım yaparken İmer vd. eşdizimi: “İki ya da daha fazla sayıda birimin aynı dizimde bulunması” şeklinde tanımlamıştır. Bu konuda doktora tezi bulunan Mustafa Ağca ise “Eşdizimlilik en az iki sözcükten oluşan, aynı dizimde yer alan, belirli bir sıklığı bulunan, anlamsal ve dizimsel özellikleri arasında sıkı bir ilişki bulunan sözcük birliktelikleridir”⁵⁰ şeklinde tanımlama yaparak eşdizimlilik için en az iki ya da daha fazla birimin bulunması gerektiğini vurgulamıştır.

Yeşim Aksan eşdizimi “Belirli bir bağlamda bir sözcüğün belirli bir aralık içinde en sık birlikte kullanıldığı sözcük”⁵¹ olarak tanımlarken Neticeyi Tayyibe Eken ise

⁵⁰ Mustafa Ağca, *Eski Türkçe Metinlerde Sıfatların Eşdizimliliği*, Pamukkale Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Denizli 2020..

⁵¹ Habibe Yazıcıoğlu Ersoy, a.g.e., s. 1499. Ayrıca Bkz. Yeşim Aksan, “*Derlem Temelli Sözcük Anlambilimi Çalışmalarının Türkçenin Eğitimine Katkısı*”, *Theoretical and Applied Researches in Turkish Language Teaching* (L. Uzun & Ü. Bozkurt). Essen: Die Blaue Eule, 2011, s.345-358.

eşdizimi “Eşdizimler anlatımı ve akıcılığı zenginleştiren, bu yönleriyle iletişimde aktif rol oynayan dilsel birimlerdir”⁵² şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımlamalardan yola çıkarak eşdizimlilikte sözcüklerin cümleye farklı değerde de anlamlar kattığı söylenebilir.

Eşdizimlilik, Bülent Özkan tarafından şu şekilde açıklanmıştır: “Eşdizimlilik bir dizgede yer alan birimlerin aynı olmasına dayanır; o, dizgede değişmeyen bir dizim ile var olur”⁵³ Özkan, bir dile ait genel amaçlı sözlüklerin hazırlanmasının yanında özel amaçlı sözlüklerin de oluşturulması gerektiğini, bunlardan birinin de eşdizim sözlüğü olduğunu belirtmiştir. Bu amaçla Türkiye Türkçesinin Eşdizim Sözlüğü’nü oluşturmayı amaçlamıştır.

Eşdizim sözlükler, cümlede sözcüğün yerine bağlı olarak cümlenin doğru bir şekilde anlamlandırılmasını sağlamaktadır. Cümledeki anlamın bir bütün olarak algılanmasına yardımcı olurlar.

2.3.1. Sıfatlarda Eşdizimlilik

Sıfatlar, isim ve isim soylu sözcükleri niteleyen ya da belirten bir sözcük türüdür. Sıfatlar, sözcüğün cümleye hangi anlamı kattığını ve sözcüğe ne şekilde değer kazandıracağını belirten bir türdür. Eşdizimlilik ilkesi ise sözcüklerin cümle içerisinde farklı farklı anlamlara çıkabileceğini ve cümledeki yerine göre anlam kazanacağı konusu üzerinde durur bu yüzden de sıfatlarda eşdizimlilik ilkesi birbirini tamalayan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nuh Doğan eşdizimlilik ilkesini şöyle açıklamaktadır:

“Bir sözcük tek başına değil yanında bulunan sözcük veya sözcüklerle birlikte var olur ve sözcüklerin anlamı buna göre değerlendirilir. Anlam alanında sözcüğe lazım olan öteki birimler, sözcüğün eşdizimini oluştururlar. Sıfatların birçok eşdizimli hali vardır”⁵⁴

Sıfatlar isimlerin önüne gelerek isimlere farklı anlamlar katabilirler. Bunlar

⁵² Neticeyi Tayyibe Eken, “Eşdizimlerin Saptanmasına ve Betimlenmesine Yönelik Kuram ve Yaklaşımlar”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Mustafa Kemal University Journal of Graduate School of Social Sciences, Cilt/Volume: 13, Sayı/Issue: 33, Yıl/Year: 2016, s.28-47. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/183474> Erişim Tarihi: 18.03.2023, Saat: 11:40.

⁵³ Bülent Özkan, “Türkiye Türkçesinin Eşdizim Sözlüğü”, IV. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri (Muğla 22-24 Aralık 2011), II. Cilt, Ankara 2012, s. 93-102.

⁵⁴ Nuh Doğan, Türkçe Sözlükte Sıfatların Eşdizimlilik Bilgisi, XI. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı, İ. D. Bilkent Üniversitesi, Ankara, 2016, s. 801.

gerçek anlamda kullanılabilirlikleri gibi mecaz anlamda da kullanılabilirler.

Nuh Doğan Sinclair'in, eşdizimi, en az iki en fazla dört sözcüğün beraber kullanılma sıklığı olarak ifade ettiğini belirtmiştir. Sinclair ayrıca sözcükler arasındaki mesafenin en fazla dört sözcüğün gireceği kadar olması gerektiğini söylemiştir.⁵⁵

Nuh Doğan "Türkçe Sözlük'te Sıfatların Eşdizimlilik Bilgisi" adlı eserinde şu kriterlere yer vererek eşdizimlilik hakkında bilgilendirme yapmıştır:

a) Dil bilimsel biçimlenmişlik: Sıfat ve isim tamlamalarında olan eşdizimler ardışık bir şekilde gerçekleşir.

b) Genelleşme: Eskiden beri kullanılan tanıdık bir şekilde yazılan ve dili konuşan herkes tarafından bilinen birleşmelerdir.

c) Anlamsal Açıklık: Eşdizimle oluşan sözcükten bütün cümlenin anlamının anlaşıldığı birleşmelerdir. Bazı birleşmeler özelleşmiş anlamda kullanılır.

Yukarıdaki kriterlere dayanarak eşdizimlere dahil olan sözcük birleşmeleri anlam temelli yaklaşımda şu şekilde sınıflandırılabilir:

a) Değiştirilebilirlik: Eşdizim birleşmelerinin değiştirilme olasılıkları düşüktür.

b) Serbest sözcük birleşmeleri: Bu birleşmede sözcükler gerçek anlamlarıyla kullanılmaktadır. Cümlede iki veya daha fazla sözcüğün bir arada kullanılmasıyla oluşur. Birleşmeler diğer sözcüğün anlamını etkilemeden başka bir sözcükle birleşebilirler.

c) (Sınırlı) Eşdizim: Cümledeki birleşmelerden biri gerçek diğeri ise özelleşmiş anlamda kullanılmaktadır. Bu birleşmelerde sözcükler diğer birleşmelerle yer değiştirememektedirler. Bu yüzden birleşmeler sınırlı sayıdadır.

d) Terim: Bir meslek veya bilim alanına ait olan, o alandaki uzmanlar tarafından kullanılan birleşmelerdir.

Deyim ve Birleşik Sözcük: Anlam olarak parçadan bütüne gidilmeyen, anlamın tek olduğu, bölünmesi imkânsız olan sözcük birleşmeleridir. Birleşmeler başka sözcüklerle yer değiştiremez.⁵⁶

Anlam temelli olan bu yaklaşım, sözcük birleşmelerini deyimleşme ve sözlükselleşme olarak iki başlıkta ele almaktadır. Bazı birleşmelerde değiştirime izin verildiği için sözcüklerden biri özelleşmiş anlama sahip olur. Böyle durumlarda eşdizimde anlamsal açıklık meydana gelir. Bu birleşmeler sözlük alanında çalışanlar ve yabancı dil öğrenen kişiler için kötü bir durum oluşturur. Türkçe Sözlükte sözcüklerin anlamları şu özellikler dikkate alınarak sıralanır: ilk önce gerçek anlamı verilir. Daha sonra mecaz, argo, terim, alay, hakaret vb. terimlerdeki anlamları yazılır.⁵⁷ Bir sözcüğün eşdizimlilik anlamı kullanımda birden mevcuttur.⁵⁸

⁵⁵ Nuh Doğan, a. g. e., s. 802.

⁵⁶ Nuh Doğan, *Türkçe Sözlükte Sıfatların Eşdizimlilik Bilgisi*, XI. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı, İ. D. Bilkent Üniversitesi, Ankara, 2016, s. 804.

⁵⁷ Nuh Doğan, a. g. e., s. 804.

⁵⁸ Nuh Doğan, a. g. e., s. 808

Bir sözcüğün tek başına kullanıldığı anlam ile eşdizimsel bir şekilde kullanılması arasında anlam farkı olabilmektedir. Sözcüğün cümledeki dizimi anlamını etkilemektedir. Cümlelerin bir yerinde gerçek anlamda kullanılan sözcük metnin farklı yerinde yer değiştirme sayesinde mecaz anlamda kullanılabilir. Bu yüzden de sözcüklerin eşdizimlilik ilkesi göz önünde bulundularak hangi anlamlara çıktığı cümleyi nasıl etkilediği daha net bir şekilde ifade edilmelidir.

Bu çalışmada sıfatlar, eşdizimlilik ilkesince anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Sözcüklerin cümle içerisinde nasıl kullanıldığı ve hangi anlamlara çıktığı metinden bazı örnekler verilerek incelenmiştir.

❖ Dertli: Dertli sözcüğü *dertli, tasalı* anlamında kullanılan bir *sıfattır*:

salṭanat ḫodum ḫıldum tār-ı mār

dertli gönülüm ya'ni bir tımar u mār (10b 13)

Dizede *dertli gönülüm* anlamında kullanılarak gönül sözcüğünü niteleyip dizeye mecaz bir anlam katmıştır.

çok günāhum yoḫ penāhum işüm āh

kara yüzüm *dertli* sözümdür güvāh (6b 14)

Dizede *dertli sözümdür* anlamında kullanılarak *ek eylem* olmuştur ve yargı bildirmiştir.

❖ Bu: *Bu* sözcüğü yakında olan kimse veya bir şeyi *işaret* yoluyla belirten *sıfattır*:

beni iş *bu* sözde ta'yīb itmeñüz

kendüyi ögmiş diyü terğīb itmeñüz (2a 9)

Dizeye *bu sözle ayıplamayınız* anlamını vererek sözcüğü *işaret* yönüyle belirtmiştir.

nuṭḫı olmasa niderler ādemi

ḫamduli'llāh bize virdi *bu* demi (2a 16)

Dizeye Allah'ımıza hamd olsun ki bize bu anı (zamanı) verdi anlamını vererek sözcüğü *işaret* yönüyle belirtmiştir.

❖ Bir

pes buğur dördüncisi oruç *bir* ay

bize heb dutuñ didi yoḫsul u bay (14a 2)

Dizede *bir ay* anlamında kullanılarak isme *sayı* değeri katmıştır.

❖ Bir

nazm ideyim söz yüzünden *bir* kelām

kim teħassür ide külli ħāş u ‘ām (1b 13)

Dizeye herhangi bir söz söyleyim anlamını verip ismi belli belirsiz anlamda belirterek belgisiz sıfat olmuştur.

❖ Hiç: *Katiyen, asla* anlamına gelen “*hiç*”⁵⁹ genellikle zarf görevinde kullanılırken metinde ismi niteleyerek belgisiz sıfat görevinde kullanılmaktadır:

dünyā zevķın sürdün irdün aħire

hiç ‘amel yok ķim kılasın fāħire (19a 2)

Dizeye *hiç amel yok* anlamı katarak olmayan bir şey manasını güçlendirerek *belgisiz sıfat* olmuştur.

❖ Kara: Kömür renginde olan, *siyah renkli*⁶⁰ anlamına gelen bir sözcüktür. İsmi renk yönünden niteleyerek sıfat olmuştur:

acı incİR südine lezzet virür

kara topraķdan yimişler bitürür (3b 3)

Dizeye *kara toprak* anlamı katarak toprağı *renk* yönüyle nitelemiştir.

çok günāhum yok penāhum işüm āh

ķara yüzüm dertlü sözümdür güvāh (6b 14)

Dizede *kara yüz* anlamında kullanılmıştır. Sıfat burada renk anlamından ziyâde mecaz anlamda kullanılarak dizeyi yoruma açık hale getirmiştir.

❖ Datlu: *Tatlı* anlamında kullanılan bir *sıfattır*:

datlu cānımdan usandım zinhār

iş bu nefsün ğayretinden āh u zār (5b 16)

Dizede *tatlı can* şeklinde geçerek can sözcüğüne *değerli* anlamını katarak *niteleme sıfatı* görevinde kullanılmıştır. Sıfat burada tatlı anlamından ziyâde mecaz

⁵⁹ <https://pauctle.com/osmtr/> Erişim tarihi: 21.02.2023, Erişim saati: 15.40.

⁶⁰ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 17.02.2023, Erişim saati: 13.55.

anlamda kullanılarak dizeyi yoruma açık hale getirmiştir.

ḳankı mü‘minüñ ki gökçek ḥulḳı vār

datlu dilile olupdur üstüvār (19b 7)

Dizede *tatlı dille* anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır.

- ❖ **Ḥoş:** Beğenilen, güzel, iyi anlamında kullanılan bir sıfattır:

ol kişi tiz başladı ḳıldı namaz

ḥoş münācāt eyledi ḳıldı niyaz (11a 4)

Dizede Allah’a yalvarmak suretiyle *güzel duada bulunmak* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur. Sifat burada güzel anlamından ziyâde mecaz anlamda kullanılarak dizeyi yoruma açık hale getirmiştir.

didi ne *ḥoş* kişiler olur bular

yakın olmuş kim peygāber olalar (14a 15)

Dizede *güzel kişiler* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

- ❖ **Şalih:** *İyi amel sahibi kimse* anlamında kullanılarak ismi niteleyerek *sıfat* görevinde kullanılmıştır:

imdi iy yigit kaçan sen iresin

ḳanda kim *şalih* kişiler göresin (11a 15)

Dizede iyi amel sahibi kişiler anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

- ❖ **Duru:** Karışık ve bulanık olmayan, saf, berrak anlamında kullanılan bir sıfattır:

sen işüñe var ben işüme hemān

ayrıca *duru* şafi devr-i zamān (11b 5)

Dizede *saf temiz kader* anlamında kullanılmıştır. Sifat burada mecaz anlamda kullanılarak dizeyi yoruma açık hale getirmiştir.

- ❖ **Yarınkı:** Normal şartlarda zaman zarfı olarak kullanılan sözcük ki eki alarak ismi nitelemiş ve sıfat olmuştur:

daḥı şol nesneyi kim *yarınkı* gün

sizüñ olmaya günilemek bugün (14b 8)

Dizede *yarınkı gün* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

Gördüldüğü gibi eşdizimlilik ilkesine göre incelenen sözcükler yanındaki

sözcüğün etkisiyle farklı anlam ve görevlerde kullanılabilir.

2.4. Sıfat (Ön ad)

Dili anlamlandırabilmek için sözcüklere ihtiyacımız vardır. Sözcükler ise anlam bağlamında farklı türlere çıkabilirler. Bu türlerden biri de sıfattır. Sıfatlar isim ve isim soylu sözcükleri niteleyerek veya belirterek sözcüklerin anlamına güç katar. Yapılan bu çalışmada sıfatın ne olduğu ve çeşitlerinin neler olduğu metinden verilen örneklerle detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

Sıfat sözcüğü birçok şekilde tanımlanabilir:

Sıfat sözcüğü, Arapça *vasıf* sözcüğüyle aynı kökten gelmiştir.

Tek bir varlığı gösteren ada karşılık, sıfatlar varlığa ait birden fazla özelliği ortaya koymaktadırlar. Bu nedenle dil içindeki kullanım alanları oldukça geniştir. Korkmaz sıfatlarla ilgili “Sıfatlar adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözlerdir”⁶¹ tanımı yaparken sıfatların isimleri nitelediğini net bir şekilde ortaya koymuştur.

Sıfatın tanımını Muharrem Ergin ise “Sıfatlar vasıf isimleridir. Türkçede tek başına sıfat diye bir şey yoktur. Her sıfat aynı zamanda bir isimdir. Bir vasıf ismi, isim gibi de kullanılır, sıfat gibi de kullanılır”⁶² şeklinde tanım yaparak sıfatların da isim gibi kullanılabileceğini vurgulamıştır.

Coşkun Ak ise “Varlıkların rengini, şeklini, kokusunu, nasıl ve nice olduklarını belirten ve çeşitli yönlerden niteleyen sözcüklerdir. İsim olarak da kullanılabilirler”⁶³ diyerek sıfatların isimleri her şekilde niteyebildiğinin üzerinde durmuştur.

Nesrin Bayraktar da “Sıfatlar, ad soylu sözcüklerden biridir. Söz dizimsel olarak cümlenin herhangi bir ögesi olmamakla birlikte sıfatlar; adları, sıfatları ya da ortaçıları niteleyen ya da beliren sözcüklerdir”⁶⁴ demektedir.

⁶¹ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK Yayınları, Ankara, 2014, s.333.

⁶² Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım\Yayın\Tanıtım, İstanbul, 2013, s. 244. -245.

⁶³ Coşkun Ak, *Türk Dili*, Nobel Yayınları, Ankara, 2006, s.18.

⁶⁴ Nesrin Bayraktar, *Türk Dili Yazılı Anlatım Sözlü Anlatım*, Nobel Yayın, Ankara, 2008, s.152.

Hanifi Vural ve Tuncay Böler sıfatlar hakkında şöyle demişlerdir:

“Nesneleri farklı yollardan belirten, niteleyen ve isimlerin önüne gelen sözcüklerdir. Sıfatların bir diğer özelliği ise bir ismin önüne geldikleri zaman tamlama oluşturabilmeleridir. Bu oluşan tamlama ‘sıfat tamlaması’ adını alır. İsimden önce gelen sıfat tamlayan, isim ise tamlanan görevindedir. Sıfatlar, tamlamalarda her zaman isimden önce gelirler. Örneğin ‘bir umür’ sıfat tamlamasıdır. Burada bir (sıfat) sözcüğü tamlayan; umür (isim) sözcüğü ise tamlanan işlevindedir”⁶⁵

Bazı araştırmacılar; “Sıfatın bağlam içinde mutlaka addan önce gelmesi gerektiği anlayışı hâkimdir. Bundan dolayı Doğan Aksan, Sevgi Özel ve Nurettin Koç isimler sıfat yerine ön ad terimini tercih etmekteğini”⁶⁶ belirtmiştir.

Görüldüğü üzere sıfat konusunda birçok tanım yapılmıştır. Genel anlamıyla tanımlardan çıkardığımız sonuç: İsim ya da isim soylu sözcükleri niteleyen ya da belirten sözcüklere sıfat denir. Bir sözcüğün isim ya da sıfat olduğunu anlayabilmek için cümle içindeki görevine ve anlamına bakmamız yeterli olacaktır.

2.4.1. Anlambilim Açısından Sıfatlar

Sıfatlar çalışmalarda farklı şekillerde anlamlandırılmıştır:

Türkçe Sözlük’te “Bir adı, nitelik, nicelik, yer, sıra vb. bakımından niteleyen, belirten sözcük, ön ad” şeklinde açıklanan sıfat terimini Berke Vardar: “Adın niteliğini belirten ya da onu belirleyen sözcük” diye vermiştir. Zeynep Korkmaz “Somut ve soyut ad ve kavramları niteleme, belirtme, yer gösterme, sayı gösterme, sorma gibi çeşitli yönlerden vasıflandıran, sınırlayan sözcük türü” şeklinde açıklarken Doğan Aksan’a göre sıfatlar, “Adların niteliklerini, ne durumda olduklarını, çoğu kez sayılarını, ölçülerini gösteren, soran ya da belirten sözcüklerdir” şeklinde Muharrem Ergin’e göre ise “Sıfatlar, nesnelere vasıflandırma ve belirtme suretiyle karşılayan sözcüklerdir”⁶⁷ diye tanımlanarak birçok farklı tanımlamanın yapıldığını görülür. Bu tanımlamalara dayanarak yapabilecek en genel yorum sıfatların niteleme ve belirtme sıfatları olarak ayrılıp ismi farklı anlamlarla da vurgulamaya çalıştığıdır.

Sıfatlar görev ve anlam açısından niteleme sıfatları ve belirtme sıfatları olarak

⁶⁵ Hanifi Vural, Tuncay Böler, *Ses ve Şekil Bilgisi*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2014, s. 188.

⁶⁶ Engin Yılmaz, *Türkiye Türkçesinde Niteleme Sıfatları Değişim Yayınları*, İstanbul, 2011, s.10.

⁶⁷ <https://acikders.ankara.edu.tr/> Erişim tarihi: 17.01.2023, Erişim saati: 13.00.

ikiye ayrılırken; biçim açısından da yalın sıfatlar, türemiş sıfatlar ve bileşik sıfatlar olarak üçe ayrılmaktadır. Konu ile ilgili olarak şu bilgilere yer verilmiştir:

Anlamsal olarak birçok yabancı dilbilimcinin (Cinque, Sproat, Shih, Scott) sıfat tipolojisi denemesi bulunmaktadır. Bu tipoloji çalışmaları içinde en çok bilineni Dixon'ın 1997'de farklı dil ailelerinden 20 dili inceleyerek oluşturduğu "Where have all the adjectives gone?" adlı çalışmasıdır. Bu çalışmada dillerin sıfat anlamını nasıl ifade ettiklerine odaklanmıştır. Dixon, sıfatları boyut, renk, yaş, değer, fiziksel özellik, insan eğilimi, hız, olasılık, zaman gösteren sıfatlar olarak dokuz ulama ayırmıştır. Aynı çalışma dünya dillerinde görülen farklı bazı sıfat türleri de dikkate alınarak 2004 yılında güçlük, benzerlik, niteleme, niceleme, konum ve ana sayı ulamlarının da eklenmesiyle genişletilmiştir.⁶⁸

Sıfatların anlamsal açısından bir diğer özelliği de kesişimsel olup olmamasıdır. Kesişimsel sıfatlar ad-sıfat bileşiminde niteleyici ve yüklemcil kullanımında heriki ögeyi nitelemeye izin verirken; kesişimsel olmayan sıfatlar ise yalnızca ada yönelik bir niteleme yapar ve odağı addır:

- Ece, iyi bir annedir. (Ece iyi midir? Ece anne midir?)
- Ece, uzun bir kadındır. (Ece uzundur. Ece kadındır.)
- Anlambilim açıdan sıfatları kısaca bu şekilde değerlendirmek istedik.

2.4.2. Morfolojik Açıdan Sıfatlar

Sıfatlar, adlar gibi ad çekim ekleri alarak çekimlenemez, zaten çekim eki aldıkları zaman ad olurlar. Sıfatlar ancak belirteçler tarafından derecelendirilebilir ve karşılaştırılabilirler. Bu da sıfatları diğer türlerden ayıran en önemli özelliklerden biridir.

- çok büyük ev (derecelendirme)
- en büyük ev (karşılaştırma)
- çok tahta ev (-)

Morfolojik açıdan sıfatlar kısaca bu şekilde değerlendirilmiştir.

2.4.3. Sentaks Açıdan Sıfatlar

İmer, konu ile ilgili; "Üretici dilbilgisinde baş tarafından seçilmeyen ögeler için bir üst terim olarak kullanılan niteleyen, işlev açısından ad öbekleri kapsamında sıfat

⁶⁸ <https://acikders.ankara.edu.tr/> Erişim tarihi: 17.01.2023, Erişim saati: 17.00.

türünde, eylem öbekleri kapsamında belirteç türündeki ögelerle dizimsellik göstermektedir”⁶⁹ diye açıklama yapmıştır. Sözdizimsel olarak sıfatlar, adı niteleme ve eylemi tamamlama olmak üzere iki temel konuma sahiptir.

Ad öbeğini niteleme “niteleyici pozisyon” eylem öbeğini tamamladığı konum yüklemcil pozisyon olarak adlandırılmaktadır.⁷⁰

Niteleyici pozisyonundaki sıfatlar addan önce kullanılır. Yüklemcil pozisyonundaki sıfatlar ise tümcede yüklem olarak bulunurlar.

- [Tatlı] kuş (Sıfat + Ad)
- [Çok tatlı] kuşu var. (Belirteç+ Sıfat+ Ad)
- Onun kuşu çok [tatlı]dır. (Yüklemcil Sıfat)

Sentaks açıdan sıfatları kısaca bu şekilde değerlendirilmiştir.

2.4.4. Sıfatların Türleri

Sıfatlar ismi nitelemesi ve belirtmesi yönüyle niteleme sıfatları ve belirtme sıfatları olmak üzere ikiye ayrılır. Sıfatların türleriyle ilgili bazı sınıflandırmalar vardır. Bu sınıflandırmalar şu şekilde detaylandırılabilir.

Muharrem Ergin sıfatları vasıflandırma ve belirtme olarak ikiye ayrıldıktan sonra, belirtme sıfatlarını da kendi içinde işaret, sayı, soru, belirsizlik alt türleriyle incelenmiştir.⁷¹ Ediskun da tıpkı Muharre Ergin gibi “Niteleme ve belirtme olarak ikiye ayırdığı sıfatı belirtme başlığı altında işaret, sayı, belgisiz, soru olmak üzere dörde ayırarak incelemiştir”⁷² Delice de bu akıma katılarak, “Niteleme ve belirtme olarak ikiye ayırmış, belirtme sıfatlarını ise gösterme, soru, belirsizlik, sayı alt başlıkları altında ele almıştır.”⁷³

⁶⁹ K. İmer, *Dilbilim Sözlüğü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2011, s.193.

⁷⁰ Cruse, A, *A glossary of Semantics and Pragmatics*. Edinburgh, University Press, Edinburgh 2006, s.8.

⁷¹ <https://acikders.ankara.edu.tr/> Erişim tarihi: 17.01.2023, Erişim saati: 19.00.

⁷² H. Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996.

⁷³ H. İbrahim Delice, s. 31-32.

Atabay, Kutluk ve Özel ise görev ve anlam açısından sıfatlar başlığı altında niteleme ve belirtme ayrımını yapmış olup belirtme içinde gösterme, soru, belgisiz ve sayı sıfatlarını ortaya koymuşlar, biçim açısından sıfatlar başlığı altında ise yalın,türemiş ve bileşik sıfat türlerini belirterek⁷⁴ sıfatın yapısını ve sıfatın türlerini detaylı bir şekilde ortaya koymuşlardır.

Tahir Nejat Gencan sıfatların türlerini, niteleme ve belirtme sıfatları olarak ayırmış, belirtme sıfatlarını da kendi içerisinde işaret sıfatları, sayı sıfatları, belgisiz sıfatlar, soru sıfatları, san (unvan) sıfatları olarak ele almıştır. Ayrıca niteleme sıfatları başlığı altında, pekiştirmeli sıfatlar ve küçültme sıfatları türlerini de ortaya koymuştur. Gencan, sıfatların cümledeki anlatım değerini, sıfatları cümleden çıkararak cümlenin yapı olarak bozulmadığını ancak isimleri niteleyen ya da belirten kavramların yok olması sebebiyle cümlenin anlamsızlaşabileceğini göstermiştir.

Mustafa Özkan: “Sıfatlar, niteleme ve belirtme yöntemiyle varlıkları karşılayan sözcüklerdir. Cümle diziliminde mutlaka bir ismin önünde bulunmalıdırlar. Ayrıca sıfatlar mutlaka işletme eki almamış, yalın halde olmalıdır”⁷⁵ diyerek sıfatların ek almaması gerektiğini vurgulamıştır.

Sıfatlarla ilgili genel sınıflandırmalar bu şekilde olup çoğunlukla benzerlik göstermekle beraber sıfatın alt türlerine dair en ayrıntılı çalışmalardan biri Zeynep Korkmaz tarafından ortaya konulmuştur.

Korkmaz’ın tasnifi şu şekilde gösterilebilir:

A. Kökenlerine göre sıfatlar

1. Türkçe kökenli sıfatlar: acı, boşboğaz, deliksiz, yuvarlak, yüksek.
2. Yabancı kökenli sıfatlar: fena, edebi, fettan, kavi, muhteris.
3. Karışık kökenli sıfatlar: bedelli, âşıkane, dindar, kifayetsiz, destani.

B. Yapıları bakımından sıfatlar

1. Basit sıfatlar: çıplak, çirkin, dar, derin, cimri.
2. Türemiş sıfatlar: sakallı, alaycı, asılsız, çocukça, acımsı.
3. Birleşik sıfatlar: açık sözlü, cana yakın, gülkurusu, başıboş,vatanperver.
4. Pekiştirme sıfatları: ipince, sapasağlam, koskocaman, yapayalnız,yepyeni.
5. Sözcük gruplarından oluşan sıfatlar
 - 5.1. Sıfat tamlaması biçiminde: uzun etekli kız, ak tolgalı beyler.
 - 5.2. Ad tamlaması biçiminde: avuç dolusu, yürekler acısı.
 - 5.3. Sıfat-fiil grubu biçiminde: kıyılarına bakan, yaprak yaprak açılan.
 - 5.4. Tekrar grubu biçiminde: ayrı ayrı, dayalı döşeli.

⁷⁴ <https://acikders.ankara.edu.tr/> Erişim tarihi: 17.01.2023, Erişim saati: 20.00.

⁷⁵ Mustafa Özkan, Hatice Tören, Osman Esin, Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım, Filiz Kitabevi Yay., İstanbul 2006, 2. baskı s. 532.

- 5.5. Edat grubu biçiminde: canlı gibi, kendine göre, parmak kadar.
 - 5.6. Bağlaç grubu biçiminde: suskun ve ezik, kısık fakat tatlı.
 - 5.7. Sayı grubu biçiminde: otuz beş, yüz on iki.
 - 5.8. İsnat grubu biçiminde: gözü gönü tok, yalan dolu, pabucu büyük.
 - 5.9. Ad çekimi ekleriyle kurulmuş kısaltma grupları biçiminde: cana yakın, modaya uygun, kıldan ince, babasından kalma, bayraklarla süslü.
- C. İşlevlerine göre sıfatlar
1. Nitelik sıfatları: siyah, uysal, alçak, kırık, küçük.
 2. Belirtme sıfatları
 - 2.1. İşaret sıfatları: bu, şu, o.
 - 2.2. Sayı sıfatları
 - 2.2.1. Asıl sayı sıfatları: bir, iki, dört.
 - 2.2.1.1. Üleştirme sayı sıfatları: birer, sekizer, onar.
 - 2.2.1.2. Kesirli sayı sıfatları: dördte bir, yüzde beş, yarım.
 - 2.2.1.3. Topluluk sayı sıfatları: ikiz, üçüz, dördüz.
 - 2.2.1.4. Soru sıfatları: kaç, kaçar, kaçınıcı, hangi, ne, nasıl?
 - 2.3. Belirsizlik sıfatları: az, bir sürü, kimi, bütün, çok ...⁷⁶

Sıfatların gruplandırılmasında genel ölçüt: niteleme sıfatları ve belirtme sıfatları olarak ikiye ayrılarak yapılmıştır. Belirtme sıfatları ise kendi içerisinde sayı sıfatları, belgisiz sıfatlar, soru sıfatları, işaret (gösterme) sıfatları şeklinde dörde ayrılmıştır. Bu bölümde bu ana başlıklar detaylı bir şekilde verilmektedir.

2.4.4.1. Niteleme Sıfatları

Nesnelerin niteliklerini, özelliklerini bildiren sıfatlardır. Önüne geldiği adın belli başlı özelliklerini örneğin; tat, koku, renk, şekil, mesafe vb. bakımdan niteleyen sıfatlardır. Sıfatların büyük çoğunluğunu niteleme sıfatları oluşturmaktadır. Niteleme sıfatları bir sözcüğün istediği yönünü vurgulayarak öne çıkarabilir.

Niteleme sıfatları isme “nasıl” sorusunu sorularak bulunabilir.

Kırmızı (sıfat) kazak (isim) : Nasıl kazak? Verilen kırmızı cevabı niteleme sıfatını buldurur.

Metindeki bazı niteleme sıfatları örnekleri şu şekildedir:

acı incir südine lezzet virür

kara topraktan yemişler bitürür (3b 3)

Dizeye *kara toprak* anlamı katarak toprağı *renk* yönüyle nitelemiştir.

ki oldurur *âhir* zemân peygamberi

⁷⁶ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK Yayınları, Ankara, 2014, s.333-395.

cümle-i heb enbiyānuş serveri (4a 6)

Dizeye *āhîr zaman*, zaman peygamberi, anlamı katarak belirtisiz isim tamlamasının tamlayanını nitelemiş ve *niteleme sıfatı* görevini üstlenmiştir.

datlu cānımdan usandım zinhār

iş bu nefsün ğayretinden āh u zār (5b 16)

Dizede *datlı can* şeklinde kullanılsa da anlam olarak değerli *can* manasına gelerek ismi mecaz yönden nitelemiştir.

Niteleme sıfatlarının içerisinde sıfat fiiller de dahil edebilir.

- Geçmiş zaman belirtenler: *-Dlk/DUk, -mİş/-mUş.*
- Geniş zaman belirtenler: *-An, -r, -Ar, -Ir/-Ur, -mAz.*
- Gelecek zaman gösterenler: *-AcAk*, şeklinde verilebilir.

Detaylı bilgilendirme “*Sıfat Filler*” başlığı altında verilmektedir.

bu *döşenmiş* ferş kim rüy-ı zemīn

kendüden mi sâkin olmuşdur hemīn (2b 14)

Dizede *döşenmiş yer* anlamına gelen sözcük hem *sıfat fiil* hem de *niteleme sıfatı* olarak kullanılmıştır.

2.4.4.2. Derecelendirme Sıfatları

Sıfatlar varlıkların niteliklerini, doğrudan doğruya ya da başka bir varlığa kıyaslama yoluyla bildirirebilirler. İki varlık veya nesne arasındaki benzerlik, eşitlik, üstünlük veya başka nesnelere oranla en üstünlük, en aşırılık biçimindeki derece farklarını ortaya koyabilir.

- ❖ Bol: Metinde *çok* anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır.

çün bu deñlü ne kişi itdi *bol* kişi

çaldı ibrāhīm gitdi ol kişi (11b 10)

Dizede *çok kişi* anlamına gelerek *niteleme sıfatı* ve *derecelendirme sıfatı* görevinde kullanılmıştır.

2.4.4.3. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları; isimleri işaret, sayı, soru ve belirsizlik bakımından da belirtirler.

Belirtme sıfatlarını Mustafa Özkan⁷⁷, Muharrem Ergin⁷⁸, Hanifi Vural ve Tuncay Böler⁷⁹ gibi araştırmacılar dört gruba ayırmışlardır. Bunlar: işaret sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları, belirsizlik sıfatlarıdır.

2.4.4.4. Sayı Sıfatları

Varlıkları sayı yönünden belirten sıfatlardır.

Ergülen, “Sayı sıfatları, varlıkların sayılarını, sıralarını, eşit bölümlerini, parçalarını belirten sıfatlardır”⁸⁰ diyerek açıklamıştır.

Sayı sıfatlarını kendi arasında: Asıl Sayı Sıfatı, Sıra Sayı Sıfatı, Üleştirme Sayı Sıfatı, Kesir Sayı Sıfatı ve Topluluk Sayı Sıfatı olmak üzere beş alt başlığa ayrılmaktadır.

2.4.4.4.a. Asıl Sayı Sıfatları

Varlıkların *sayısını* net bir şekilde bildiren sıfatlardır. Bir varlığın kaç tane olduğunu bildiren sıfatlardır. Bunlar; “Birden başlayıp sonsuza uzanan sayılardır. Sayı grupları şeklindeki sayı sıfatlarında sıralama büyükten küçüğe doğrudur”⁸¹ diyen birçok kişi aynı görüşü desteklemiştir.

Metinde de birçok *asıl sayı sıfatı* kullanılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

⁷⁷ Mustafa Özkan, Hatice Tören, Osman Esin, *Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2006, s. 532.

⁷⁸ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım\Yayım\Tanıtım, İstanbul 2013, s. 247.

⁷⁹ Hanifi Vural, Tuncay Böler, *Ses ve Şekil Bilgisi*, Kesit Yayınları, İstanbul 2014, s. 189.

⁸⁰ Haydar Ediskun, *Yeni Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1963, s.136.

⁸¹ Ceyhun Vedat Uygur, Yaşar Öztürk, Şerif Kutludağ, Şenel Çalışkan, Aliye Tokmakoğlu, *Üniversiteler İçin Türk Dili yazılı ve Sözlü Anlatım*, Kriter Yayınevi, İstanbul 2008, s.151.

❖ Yüz

yüz hikāyet yüz hadīsdür bu haber

okıyan kişi göre kıla nazar (8a 8)

Dizede *yüz hikāye yüz hadīs* anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

❖ İki

iş idinür kendüye birkaç işi

kim budur iki cihān arāyışı (9a 4)

Dizede *iki dünya* anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

❖ Dü: Farsça *iki* rakamını karşılayan *sayı sıfatıdır*:

faḥr-ı ‘ālem dü cihanda ser- güzīn

‘āşileredür şefi’ü’l-müznibīn (4a 11)

Dizede *iki cihanda da* anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

❖ Sad Hezar: *Yüz bin* anlamına gelen *sayı sıfatıdır*:

sad hezār arzū taleb kılan kişi

bāş u can terk eylemekdür cünbişi (7b 16)

Dizede *Yüz bin arzu istek kılan kişi* anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

❖ Yüz Bin

ḥaḥ te‘ālā ḥazretinden şubḥ u şām

muştafā’nuḥ rūḥına yüz biḥ selam (4a 5)

Dizeye *yüz bin tane selam* anlamı katarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

2.4.4.4.b. Sıra Sayı Sıfatları

Varlığın kaçınıcı sırada olduğunu bildiren sözcüklere *sıra sayı sıfatları* denir. Sıra sayı sıfatları varlık ve nesnelerdeki derecelenme sayısını gösteren sıfatlardır. Asıl sayı sıfatlarına “+Incl, +UncU” ekinin getirilmesiyle oluşturulur⁸² şeklinde bilgi verilmiştir.

Metnin incelenen bölümünde *sıra sayı sıfatı* kullanılmamıştır.

⁸² Zeynep Korkmaz, age., s.391.

2.4.4.4.c. Üleştirme Sayı Sıfatları

Varlığın *kaçar* tane olduğunu bildiren sayı sıfatlarıdır. “+Ar +şAr” eklerinden birinin sayıya getirilmesiyle oluşturulur. Bir eşitlik ifade eden bu sıfatlar Eski Türkçe dönemine ait eserlerde de yerini almıştır⁸³ şeklinde bilgi verilmiştir.

Metnin incelenen bölümünde *üleştirme sayı sıfatı* kullanılmamıştır.

2.4.4.4.d. Kesir Sayı Sıfatları

Kesir sayı sıfatı; belirttikleri adların sayısını *kesirli* olarak gösteren sıfatlardır. Varlıkların parçalarını, bölümlerini gösteren sayı sıfatlarıdır.

Metnin incelenen bölümünde *kesir sayı sıfatı* kullanılmamıştır.

2.4.4.4.e. Topluluk Sayı Sıfatı

Asıl sayı sıfatlarının sonuna +Z eki getirilerek yapılan sayı sıfatı türüdür.

Recep Toparlı: “Belirttikleri varlıklar arasında bir yakınlık, bir birlik olduğunu gösteren sayı sıfatlarıdır. Asıl sayı sıfatlarına -z, ekinin getirilmesiyle elde edilir”⁸⁴ şeklinde bilgi verirken Muharrem Ergin bu konu için;“Bunlar bir yakınlığa dayanan bir nesne topluluğu ifade eden sıfatlardır”⁸⁵ diyerek açıklama yapmışlardır.

Metnin incelenen bölümünde *topluluk sayı sıfatı* kullanılmamıştır.

2.4.5. İşaret Gösterme Sıfatları

Varlıkları *işaret* yoluyla belirten sıfatlardır. Varlıkların yerlerini göstermede yardımcı olurlar. Metinde *en çok* kullanılan sıfat türüdür.

İşaret bildiren sözcükler asıl ve tek başlarına kullanıldıkları zaman ad ya da işaret zamiri olurlar. İşaret zamirleri isimlerin önüne gelerek isimleri belirttikleri zaman *işaret*

⁸³ Hasan Kavruk, Ramazan Salman, Abidin Öztürk, Güler Aydın, Hüseyin Uğur, Nedim Karagöz, *Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Uğurel Matbaası, Malatya 2010, s.113.

⁸⁴ Recep Toparlı, Turan Karataş, Hanifi Vural, age., s.79.

⁸⁵ Muharrem Ergin, age., s.297.

sıfatı olur.

Tahsin Banguoğlu, işaret sıfatlarını “*gösterme sıfatları*” adıyla anmaktadır. Bunlar isimlerin önüne geldiklerinde onları göstererek belirtip işaret sıfatı olurlar. Tek başlarına kullanıldıklarında ise isim görevindedirler.⁸⁶

Muharrem Ergin işaret sıfatları hakkında şu şekilde bilgi vermektedir: “İşaret sıfatları nesnelere yerlerine işaret etmek suretiyle belirten sözcüklerdir bunlar tek başlarına işaret zamirleridir ve şunlardır; “bu, şu, o, ol, şol, işbu.”⁸⁷

Tahir Nejat Gencan, işaret sıfatlarını “*İm sıfatları*” başlığı altında incelemiştir.⁸⁸

- Bu, işaret edilen nesnenin yakında olduğunu bildirir.
- Şu, işaret edilen nesnenin biraz uzakta olduğunu bildirir.
- O, işaret edilen nesnenin uzakta olduğunu bildirir.
- Ol, günümüzdeki o sözcüğünün karşılığı olarak bilinir.
- Şol, günümüzdeki şu sözcüğünün karşılığı olarak bilinir.
- Şoluk, Eski Anadolu Türkçesinde çok az kullanılmış bir işaret sıfatı olarak bilinir.
- İşbu, günümüzdeki bu sözcüğünün karşılığı olarak bilinir.

Bunların yanısıra orada, burada, şurada, öteki, beriki vb. sözcüklerde ismi niteledikleri zaman işaret sıfatı olurlar.

Metindeki bazı işaret sıfatları şunlardır:

- ❖ Bu: En yakında olan kimseyi veya bir şeyi *işâret* yoluyla belirten *sıfattır*:

şekl-ü elvân-u muşavver *bu* cihân

kendü mi oldu âşikâre vü nihân (2b 15)

Dizede *bu dünya* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

‘ışkıla ben nefse olmuşam gulâm

çekerem *bu* yolda çok kahr u zalâm (5b 8)

Dizede *bu yolda* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

⁸⁶ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 351.

⁸⁷ Muharrem Ergin, age , s.294.

⁸⁸ Tahir Nejat Gencan, “*Dilbilgisi*” *Lise: I-II-III*, Kanaat Yay., İstanbul 1992, s. 93.

datlu cānımdan usandım zinhār

iş *bu* nefsiñ ğayretinden āh u zār (5b 16)

Dizede *nefsiñ ğayreti* isim tamlamasının tamlayanını *bu* sıfatı *işaret* yönüyle belirtmiştir.

zerre aşşı kılmadı baña *bu* nefis

hiy niyānım arturur bu cahs? u naħs (6a 3)

Dizede *bu nefis* anlamına gelerek *işaret sıfatı* olmuştur.

- ❖ Ol – O: Sözcük türü olarak işaret zamiri olan o, önüne bir isim geldiğinde ismi belirterek işaret sıfatına dönüşür:

hāzret-i aħmed sözidür didüğüm

ol tūṭinūñ şekkeridür yidüğüm (1b 14)

Dizeye *ol tūṭinūñ şekkeridür*, o papağanın şekeri, anlamını veren isim tamlamasının tamlayanını *işaret* yönüyle belirtmiştir.

- ❖ Şol : Eski Türkçede şu, o anlamına gelen sıfat veya zamir görevinde kullanılan bir sözcüktür.⁸⁹ İsmi nitelerse sıfat görevinde kullanılır:

yine *şol* nesneyi kim yarını sizin

olasırdur anı şimdiden düzüñ (14b 9)

Dizede *şu nesne* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

yidi hem yatdı uyudı *ol* kişi

kıldı ibrahīm teferrüç bu işi (10a 4)

Dizede *o kişi* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

2.4.5.1. Belirsizlik Sıfatları (Belgisiz Sıfatlar)

Varlıkları tam bir sayı vermeden belli belirsiz anlamda belirten sıfatlardır. Sıfatın türüne göre sözcüğün anlamında daralma ve genişleme yapar. Kim olduğu belli olmayan genel olarak yapılan anlamını veren sıfat türüdür.

Varlıkları tam bir sayı vermeden belli belirsiz belirten sözcüklere “*belgisiz sıfat*” denir. Bütün, bazı, birtakım, hiçbir çok vs. gibi sözcükler isimleri belirttiği zaman *belgisiz*

⁸⁹ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 20.02.2023, Erişim saati: 11.00.

sıfat adını alırlar. Tahsin Banguoğlu *Ana Hatlarıyla Türk Grameri* adlı eserinde belirsizlik sıfatları için; “Belirsizlik sıfatları, adları yetersizce belirleyen, yarı belli kılan sıfatlardır. Bu sıfatlar bir varlıkta bir halin belirsizliğini belirtmiş olurlar”⁹⁰ diyerek bilgi vermiştir.

- *Bir* sıfatı, nesnenin bir tane olduğunu belirttiği gibi aynı zamanda nesnenin belirsizliğini ifade ederken de kullanılır. Yani cümledeki anlamına göre hem sayıhem de belirsizlik sıfatı olarak görev alabilir.
- *Kamu* sıfatı, Hatice Şahin tarafından *Eski Anadolu Türkçesi* adlı çalışmasında belirsizlik sıfatlarının içinde yer almıştır.⁹¹ Jean Deny ise, bir eserinde *kamu* sözcüğünün Eski Osmanlıcada “*hep, bütün*” manalarında kullanıldığını söylemiştir.⁹²
- Arapçadan alıntılanan *cemi* sıfatı, *bütün, hep, cümle* anlamlarına gelmektedir.
- *Bütün* sıfatı, nesnenin topunu *hepsini* ifade eden bir sıfattır.
- *Bazı* sıfatı, Arapçadan alıntılanan *belirsizlik* sıfatıdır.
- *Kimi* sıfatı, kim zamirine belirtme görevi olan *-i iyelik ekinin* getirilmesi ile oluşan *kimi* sıfatı *bazı* sıfatının Türkçesidir.
- *Başka* sıfatı, adı geçen sıfatın diğerlerinden ayrı olması gerektiğini belirtir. Eski Anadolu Türkçesinde bu sıfat yerine *özge* sıfatı da kullanılmıştır.
- *Her* sıfatı, Farsçadan alıntılanan bu sıfatın cümledeki görevi, nesnenin hepsine *belirsizlik* anlamı katarak göstermektir.
- *Çoğu* sıfatı, yapı itibarıyla *kimi* sıfatı ile aynıdır.
- *Çok* sıfatı, sözcük tek başına kullanıldığında zarf olmasına rağmen ismin önüne geldiğinde sayısını *belirsiz* olarak gösteren *sıfat* görevini üstlenir.
- *Hiç* sıfatı, Farsçadan alıntılanan genelde zarf olarak kullanılan bu sözcük ismi belirttiğinde *sıfat* görevini üstlenir.
- *Falan, filân, falanca, filânca* sıfatları, yabancı asıllı olan belirsizlik

⁹⁰ Tahsin Banguoğlu, *Ana Hatlarıyla Türk Grameri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1940-1979, s.92.

⁹¹ Hatice Şahin, *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2015, s. 58.

⁹² Jean Deny, *Türk Dili Grameri, Osmanlı Lehçesi* (çev. Ali Ulvi Elöve), İstanbul 1941, s. 220.

zamirleridir. İsmın önüne geldiğinde *sıfat* olarak kullanılır.

- *Az sıfatı*, tek başına zarftır ancak bir ismin önüne geldiğinde *sıfat* olur.
- *Fazla sıfatı*, Arapçadan alıntılanan normal zamanlarda zarf olarak kullanılan busözcük isimden önce kullanıldığında miktar bildiren bir *belirsizlik sıfatı* olur.

Metinde de sıkça kullanılan bir sıfat türüdür. Metindeki bazı belgisiz sıfatlar şöyledir:

- ❖ Külli: *Bütün, hep, çok, ziyâde* anlamında kullanan Arapçadan alıntılanan bir *sıfatır*:⁹³

külli maḥlûḳuḯ ‘azîzisin îy yâr bir
netice kılgıl imdi âşikâr (2b 4)

Dizede *Külli maḥlûḳuḯ ‘azîzî*, bütün yaratılmışların azizi, anlamına gelen belirtili isim tamlamasının tamlayanını belirtmiştir.

- ❖ Her: Bu sözcük Türkçeye Farsçadan alıntılanarak bütün, hep, tamamen anlamına gelecek şekilde kullanılan bir sıfattır:⁹⁴

şafḥa’i sözde çü bir naḳş ideyim
her sözüḯ nağzın aḯa baḥş ideyim (1b 9)

Dizede *bütün sözleri* anlamına gelen *her* sözün nağzın belirtili isim tamlamasının tamlananını belirtmiştir.

‘ilmile sürer kişi *her* maḥfili
‘ilmile alur kişi *her* menzili (19b 2)

Dizede *her meclisi ve her rütbeyi* anlamlarında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

- ❖ Bir: Bir sözcüğü normal durumlarda cümleye sayı anlamı katarak sayı sıfatı olarak kullanılırken bazı durumlarda da herhangi bir şey anlamında kullanılarak belgisiz sıfat olarak görev yapmaktadır.

⁹³ <https://pauctle.com/osmtr/> Erişim tarihi: 20.02.2023, Erişim saati: 15.40.

⁹⁴ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 20.02.2023, Erişim saati: 17.00

söz ağacından üzeyim *bir* budak

kim söz ehli dutmayalar aña *ṭāk* (1b 8)

Dizede *herhangi bir dal* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

naẓm ideyim söz yüzünden *bir* kelām

kim teḥassür ide külli ḥāş u ‘ām (1b 13)

Dizeye *herhangi bir söz söyleyim* anlamını vermiştir.

- ❖ Cümle: Bütün, hep, tüm anlamına gelen sıfattır:

çünkü ‘afvuṅ ṭoprağı başlara *tāc*

cümle ‘ālem saña muhtac āc (7a 2)

Dizeye *bütün varlık* anlamı katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

- ❖ Kamu: *Bütün, hep* anlamına gelen bir sıfattır:

söylemekdür ādemüṅ her *zīneti*

ḳamu ḥayvān ortasında ‘izzeti (2b 3)

Dizeye *bütün hayvan* anlamını katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

‘aḳl irişmez fikr idüb ‘āḳillerüṅ

zihni köhnedurur *ḳamu* ḡāfillerüṅ (3b 15)

Dizeye *Zihni ḳamu ḡāfillerüṅ* söz öbeği bütün gafillerin hafızası anlamını katmıştır. Belirtili isim tamlaması olan *zihni ḳamu ḡāfillerüṅ* tamlayanını bütün anlamına gelecek şekilde belirtmiştir.

- ❖ Hep: Bütün anlamında kullanılan sıfattır:

heb günāhlarum getirüb boynuma

gözyaşıla elümi şoḳdum ḳoynuma (6b 4)

Dizeye *bütün günahlarım* anlamını katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

- ❖ Her bir: Sayılabilen şeylerin *ayrı ayrı* hepsi anlamında kullanılan bir sıfattır.⁹⁵

ol çerağıla görür *her bir* ḳulı

farḳ ider anuṅla ḥaḳḳı bāṭılı (11a 14)

Dizeye *her bir kul* anlamı katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

⁹⁵ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 21.02.2023, Erişim saati: 14.00.

- ❖ Hiç: *Katiyen, asla* anlamına gelen “hiç”⁹⁶ genellikle zarf görevinde kullanılırken metinde ismi niteleyerek *belgisiz sıfat* görevinde kullanılmaktadır:

dünyā zevkın sürdün irdün ahire

hiç ‘amel yok kim kılasın fâhire (19a 2)

Dizeye *hiç amel yok* anlamı katarak olmayan manasını güçlendirerek *belgisiz sıfat* olmuştur.

2.4.6. Soru Sıfatları

Varlıkları soru yoluyla belirten sözcüklere *soru sıfatı* denir. “Kaç, hangi ne, nasıl, ne biçim, kaçınıcı, kaçar...” sözcükleri soru sıfatı olarak kullanılan sözcüklerdir.

Tahir Nejat Gencan soru sıfatı için; “Varlıkların durumlarını, yerlerini, sayılarını soru yoluyla belirtmek için kullanılan sözcüklerdir ki hem niteleme hem de belirtme sıfatlarıyla ilgilidir”⁹⁷ demektedir.

Soru sıfatları isimleri *soru* yönünden belirten sözcüklerdir.

Karahanlı Türkçesinde ise *kayu, kamu, kaç, ne, nece* gibi sözcüklerde *soru sıfatları* olarak kullanılmıştır.

- *Kaç* sıfatı, nesnenin sayısını soru durumunda ifade eden bir sıfattır.
- *Hangi* sıfatı, cümledeki ismin hangi nesne olduğunu, nesnelerin aynı tür olanlarının hangisi olduğunu sorar. Muharrem Ergin, bu sıfatın Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçesi zamanlarında *kanı* veya *kanı* şekillerinde olduğunu söylemiştir.⁹⁸
- *Ne* sıfatı, isme soru sorarak onun ne olduğu hakkında bilgi veren bir sıfattır.
- *Nasıl* sıfatı, nesnenin nasıl olduğunu soran ve bunun hakkında bilgi veren bir sıfattır. Tek başına kullanıldığında zarf görevi taşımaktadır. Nasıl sözcüğü Arapçadan alıntılanan “asıl” sözcüğüyle “ne” sözcüğünün birleşmesi ile

⁹⁶ <https://pauacle.com/osmtr/> Erişim tarihi: 21.02.2023, Erişim saati: 15.40.

⁹⁷ Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi, Tekağaç* Eylül Yayınları, Ankara 2007, s.218.

⁹⁸ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım\Yayın\Tanıtım, İstanbul 2013, s. 253.

oluşmuştur. (ne+asıl)⁹⁹

- *Nice* sıfatı, isimlere miktarlarını sorarak onları *belirten sıfattır*.
- *Neredeki* sıfatı, nesnenin yerini belirlemek için *sorulan sıfattır*.

Metinde nadiren kullanılan bir sıfat türüdür. Metindeki bazı soru sıfatlar şunlardır:

❖ Niredendür:

niredendür ‘âlemüñ zeyni îy yâr

kimden oldı âdemüñ hüsni âşikâr (3a 2)

Dizede *niredendür* ‘âlemüñ zeyni, âlemin süsü neredendir, anlamına gelen belirtili isim tamlasına *niredendür* sorusu sorularak soru sıfatı görevinde kullanılmıştır

❖ Kankı

kankı mü‘minüñ ki gökçek hulkı vâr

datlu dilile olupdur üstüvâr (19b 7)

Dizede *kankı* olarak geçen sözcük *hangi mümin* anlamında kullanılarak soru sıfatı yapmıştır.

2.4.7. Sıfat-Fiil

Fiil kökü ve gövdelerine “-an, -ası, -mez, -ar, -dık, -ecek, -miş, -ıgıl, -gan, -gu, -dı” gibi ekler getirilerek türetilen sıfatlara *sıfat-fiil* denir. Cümlede sıfat görevinde bulunan bu sözcükler diğer sıfatlarda olduğu gibi bir isimden önce gelerek onları niteler ve böylece bir sıfat tamlaması oluştururlar.

Örneğin; gülen adam, öpülesi el, dönülmez yol gibi...

Faruk Gürbüz, sıfat-fill ekleriyle ve kullanımıyla ilgili şunları söylemektedir: “Bizce bu ekler, fiil çekim ekleridir. Fiilleri sıfat yaparsa bu ekler değil, kullanımıdır. Fiil cümlelerinin sıfat gibi kullanımlarıdır.”¹⁰⁰

⁹⁹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım\Yayım\Tanıtım, İstanbul 2013, s. 253.

¹⁰⁰ Faruk Gürbüz, Fiilleri Sıfat-fiil Yapan Ekler midir, Kullanım mı? (01.03.2012), s.11, <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/taed/article/view/5989/5775>.

Metindeki bazı sıfat fiiller şu şekilde kullanılmıştır:

2.4.7.1. -An Sıfat Fiili

Sıfatların anlam olarak yetemediği yerlerde sıfat fiiller *sıfat* görevi görüp bir ismin özelliğini niteler veya belirtirler. Ayrıca sıfat fiiller cümlede özne konumunda kullanılıp öznenin özelliğini de belirtirler.

❖ İşidenler

ehl-i derdün nālesi sūz-nāk olur

işidenler āhını ğam-nāk olur (2a 6)

Dizeye *işiten kişiler* anlamını katarak *adlaşmış sıfat fiil* olmuştur.

❖ Olan

hulķı *olan* kişiler hem bay olur

hulķı olmayan soĝ işi vay olur (20b 5)

Dizeye *olan kişiler* anlamını katarak *adlaşmış sıfat fiil* olmuştur.

2.4.7.2. -dUk Sıfat Fiili

Bu sıfat fiil, sıfatların anlamsal olarak yetişemediği yerlerde isimlerin önüne gelerek *sıfat* görevi görürler. Bunun yanında cümleye *geçmiş zaman* anlamı katmaktadır.

hāzret-i aĥmed sözidür *didüğüm*

ol tūĥinūĝ şekkeridür yidüğüm (1b 14)

Dizeye dediğim söz Hz. Adem'in sözüdür anlamını vererek *adlaşmış sıfat fiil* görevinde kullanılmıştır.

2.4.7.3. -mİş Sıfat Fiili

Sıfat fiillerle ilgili olarak; Banguoĝlu, bu ekin eski ve yaygın sıfat-fiiller olduklarını, Eski Türkçeden beri dolaylı geçmiş kipine taban olduklarını ve sıfat olarak kullanıldıklarını, dilimizde sınırlı sıfat olarak (geçmiş zaman, okumuş kimse, pişmiş aş,

görmüş adam) belirli adlarla görülenlerinin var olduklarını ifade eder. Bu ekin +*III* ekiyle uzatılmış şeklinin olduğunu, sıfat-fiil işleyişinde (görmüşlüğü var, bize gelmişliği yoktu.) ve adlaşmış olarak (okumuşluk, bilmişlik) seyrek rastlandığını belirtir.¹⁰¹

bu *döşenmiş* ferş kim rûy-ı zemîn

kendüden mi sâkin olmuşdur hemîn (2b14)

Dizede *döşenmiş yer* anlamına gelen *sıfat fiil* aynı zamanda niteleme sıfatı olarak da kullanılmıştır.

2.4.8. Yapılarına Göre Sıfatlar

Sıfatlar yapıları bakımından basit, türemiş ve birleşik sıfatlar olarak üçe ayrılırlar:

2.4.8.1. Basit (Yalın) Sıfatlar

Basit sıfatlar, yapım eki almamış kök halindeki sözcüklerdir. Basit sıfatlar çekim eki de almazlar. Çekim eki aldıklarında adlaşırlar. Örneğin; *güzel kadın/güzelin kahır*, *yaşlı insanlar/yaşlılar*, *yoksul kişi/yoksulun derdi* gibi birkaç örnek verebiliriz. Kısacası *basit sıfatlar* çekim eki de yapım eki de almazlar. Belirtme veya niteleme yoluyla anlam ilgisi kurdukları isimlerle oluşturdukları tamlamanın, tamlayanı olurlar.

Hengirmen, basit sıfatları, “Yapım eki almayan ve kök halinde bulunan sıfatlara yalın sıfatlar denir” şeklinde bir tanım yapmış ve basit sıfatlara, “yalın sıfat” demeyi tercih etmektedir.¹⁰² Korkmaz da Hengirmen gibi bu sıfatlara “*yalın sıfat*” demeyi tercih etmektedir.¹⁰³

Ediskun, ise bu sıfatları, *kök sıfatlar* (basit sıfatlar), anlamı ve yapısı bozulmadan parçalanamayan bir ya da birkaç heceli sıfatlar olarak tanımlayarak “kök veya basit sıfat” demeyi tercih etmektedir.¹⁰⁴

¹⁰¹Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s.272-273.

¹⁰² Mehmet Hengirmen, *Türkçe Dilbilgisi*, 9. Baskı, Engin Yayınları, Ankara 2007.s.143.

¹⁰³ Zeynep Korkmaz, age., s.340.

¹⁰⁴ Haydar Ediskun, *Türk Dil Bilgisi*, 12. Baskı, Remzi Kitabevi, Ankara 2010, s.146.

Gencan, ise bu sıfatları “*yalınç sıfat*” olarak adlandırmaktadır.¹⁰⁵ Metinde *basit sıfatlar* sıkça kullanılmıştır. Bu sıfatlardan bazıları şunlardır:

- ❖ Acı: Tadı ağızda yakıcı bir etki bırakan, dille alınan duygulardan tatlının karşıtı olan anlamına gelen bir *sıfattır*. Olgunlaşmamış anlamındadır.

acı incir südine lezzet virür

kara toprakdan yemişler bitürür (3b 3)

Dizede *Acı incir südine lezzet virür*, acı incir sütüne lezzet verir, anlamına gelerek *niteleme sıfatı* görevinde kullanılmıştır. Belirtisiz isim tamlaması olan incir sütünün tamlayanını *acı* sıfatıyla nitelemiştir.

- ❖ Hoş: Beğenilen, güzel, iyi anlamında kullanılan bir sıfattır.

didi ne *hoş* kişiler olur bular

yakın olmuş kim peygamber olalar (14a 15)

Dizede *güzel kişiler* anlamında kullanılmıştır.

2.4.8.2. Türemiş Sıfatlar

Sözcüğün türünde ve anlamında değişiklik yapan eklere *yapım eki* denir. Sıfatların da yapısında değişiklik yapan bazı ekler vardır. Bu ekler çeşitli sözcük türlerinden (isim, sıfat, zamir, fiil) türetilir. Örneğin; *simitçi çocuk* (isimden), *kimsesiz bebek* (zamirden), *yorgun adam* (fiilden), *kırmızılı toka* (sıfattan)...

Ediskun, “Türemiş sıfatlar, isim ya da gövdelerine birtakım yapım ekleri ulanarak yapılan sıfatlardır” diye tanımlar ve bu sıfatların iki yoldan türetildiğini söyler. Bunların isim kök veya gövdelerinden ya da fiil kök veya gövdelerinden türediğini belirtir. Türemiş sıfatları *adlardan ve eylemlerden yapılan sıfatlar* diye iki kategoride değerlendirir.¹⁰⁶

Hengirmen ise, türemiş sıfatları, “Yapım ekleriyle kurulmuş sıfatlara *türemiş sıfat* denir, tanımını yaptıktan sonra türemiş sıfatların ad ya da eylem köklerine yapım ekleri

¹⁰⁵ Tahir Nejat, Gencan, *Dilbilgisi*, 1. Baskı, Tek Ağaç Yayınları, Ankara 2007. S.230.

¹⁰⁶ Haydar Ediskun, *Türk Dil Bilgisi*, 12. Baskı, Remzi Kitabevi, Ankara 2010, s.146.

getirilerek yapıldığını”¹⁰⁷ ifade etmektedir.

Korkmaz ise türemiş sıfatları, ad kök veya gövdelerinden, addan ad veya addan fiil türeten eklerle kurulmuş olan sıfatlar olarak değerlendirir, bu eklerin de bir kısmınının 36 çok işlek olduğunu, bazılarınının az işlek yahut da eski dönemlere ait şekillerin kalıntısı olarak birkaç örnek verebilmekte olduğunu ifade eder.¹⁰⁸

Türemiş sıfatlar, yapım eki alarak sıfat olan sözcüklerdir. Tatlı çocuk, yaşlı adam, küçük kuş ...

Metindeki bazı türemiş sıfatlar şu şekildedir:

- ❖ Gizli: *Giz* sözcüğünden türetilerek *gizli* olmuştur. *Açıkça bilinmeyen, görülmeyen, açıkve âşikâr olmayan, meçhul anlamına gelen gizli*¹⁰⁹ sözcüğü bir ismi niteleyerek sıfat görevinde kullanılmıştır.

her fażilet sözile olur ‘ayān

gizli ma‘nī sözile olur beyān (2a 12)

Dizeye *gizli manalar söz ile açık olur* anlamını katarak *niteleme sıfatı* görevinde kullanılmıştır.

- ❖ Datlu: *Tat* sözcüğünden türetilerek *tatlı* anlamında kullanılan bir *sıfattır*:

datlu cānımdan usandım zinhār

iş bu nefsiñ gayretinden āh u zār (5b 16)

Dizede *tatlı can*, değerli can, anlamına gelerek *niteleme sıfatı* görevinde kullanılmıştır.

- ❖ Dürli: *Tür* sözcüğünden türetilerek *türlü*, *çeşitli* anlamına gelen bir *sıfattır*:

her yimişden *dürlü lezzet* isteyen

bī-ṭaleb buladı anı yiyen (7b 8)

Dizede *türlü lezzet* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur. Sıfat burada

¹⁰⁷ Mehmet Hengirmen, *Türkçe Dilbilgisi*, 9. Baskı, Engin Yayınları, Ankara 2007. S.143.

¹⁰⁸ Zeynep Korkmaz, age., s.340.

¹⁰⁹ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 17.02.2023, Erişim saati: 13.00.

isme çeşitlilik anlamı katarak anlamı genişletmiştir.

- ❖ Dertli: *Dert* sözcüğünden türetilerek *dertli* anlamında kullanılan bir *sıfattır*:

salṭanat ḳodum ḳıldum tār-ı mār

dertli gönülüm ya'ni bir tımar u mār (10b 13)

Dizeye *dertli gönülüm* anlamı katarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

- ❖ Korhusuz: *Korku* sözcüğünden türetilerek *korkusuz* anlamında kullanılan bir *sıfattır*:

korhusuz kişilere yokdur necat

korhulunuḡdur müdām 'ayne'l-hayat (19a 8)

Dizede *korkusuz kişi* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

- ❖ Bağlı: Bağ sözcüğünden türetilerek ip veya başka bir araçla bir şeye, bir yere *bağlanmışolan* anlamında kullanılan bir *sıfattır*:

tağlu yürek *bağlu* ayak ser-nigün

yaşlu ḳaraḳ başlu ciğer tülū ḥün (6b 15)

Dizede *bağlanmış ayak* anlamına gelerek *niteleme sıfatı* görevinde kullanılmıştır.

2.4.8.3. Birleşik Sıfatlar

Yapısında birden fazla sözcük barındıran sıfatlara *birleşik sıfat* denmektedir. En az iki sözcük olmasıyla beraber daha fazla sözcükten de oluşturulabilir. Ayrıca hem tek başına hem de cümle içerisinde amaca göre farklı zamanlarda kullanılabilir. Kaynaşmış birleşik sıfatlar ve kurallı birleşik sıfatlar olmak üzere ikiye ayrılırlar.

Korkmaz, birleşik sıfatları: “Birden çok sözcüğün kendi anlamlarını koruyarak veya değiştirerek tek bir anlam meydana getirecek biçimde bir araya gelmesinden oluşmuş sıfatlardır”¹¹⁰ şeklinde tanımlarken Ediskun, birleşik sıfatları, birden çok sözcüğün aralarına bir ek ya da bağlaç giremeyecek kadar birleşip kaynaşmasından oluştuğunu söylemiştir.

Metindeki bazı birleşik sıfatlar şu şekildedir:

¹¹⁰ Zeynep Korkmaz, age., s.344.

ol resüli hâşimi buldu münir
'âsilere cümle oldur *dest-i gir* (15b 2)

dapuñı kılmış cihanda *ber-güzin*
hizmetün anuñçün oldı ser-güzin (17b 1)

2.5. Metinde Geçen Sıfatlar

Çalışmanın bu bölümünde sözcük türlerinden *sıfatlar*, Hatiboğlu Muhammed'in *Ferahnâme* adlı eserinin İzzet Koyunoğlu Nüshası'nın 1b-20b varakları detaylı bir şekilde taranarak sıfatlar incelenmiştir. Eşdizimlilik ilkesi çerçevesinde çalışılarak eserde geçen sıfatların cümle içerisinde hangi anlama geldiği detaylıca irdelenmiştir. Sıfatların kimi zaman sözcüğü nitelerken kimi zaman da sayı, işaret vb. anlamlarla sözcükleri belirttiği tespit edilmiştir.

2.5.1. Niteleme Sıfatları

Nesnelerin niteliklerini tat, koku, renk, şekil, mesafe vb. özellikler bakımından niteleyen sıfatlardır.

Niteleme sıfatları sözcüklerin cümle içerisindeki özelliklerini niteleyerek farklı anlamlara çıkmasını sağlar.

İncelenen metinde gerek gerçek gerek mecaz anlama çıkabilecek şekilde birçok sözcük niteleme sıfatları sayesinde metnin anlamına değer katmıştır.

Metnin incelenen bölümünde 78 adet niteleme sıfatı incelenerek anlamlarıyla birlikte verilmiştir.

2.5.1.1. Gizlü

Açıkça bilinmeyen, görülmeyen, açık ve âşikâr olmayan, meçhul¹¹¹ anlamına gelen sözcük bir ismi niteleyerek sıfat görevinde kullanılmıştır:

¹¹¹ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 17.02.2023, Erişim saati: 13.00.

her faẓīlet sözile olur ‘ayān

gizlū ma‘nī sözile olur beyān (2a 12)

Dizeye *Gizli manalar söz ile açık olur* anlamını katarak *niteleme sıfatı* görevinde kullanılmıştır. *Gizlū* sözcüğü isme saklanan açıkça belli olmayan anlamını vererek cümleye farklı bir anlam katmıştır. Bu sıfat olmasaydı cümlenin anlamında düşüklük olurdu.

tā ki *gizlū* ma‘niler zāhir ola

kıymeti dürler çıka vāfir ola (8a 7)

Dizede *gizli manalar* anlamında kullanılarak ismi *nitelemiştir*.

2.5.1.2. Ulu

Çok üstün niteliklere sâhip, çok büyük, yüce¹¹² anlamına gelen bir sıfattır:

söz bize *ulu* ‘atādur bī-gümān

farq olundı söz-ile küfr ü imān (2a 14)

Dizeye *ulu ata, yüce ata* anlamını katarak *niteleme sıfatı* görevinde kullanılmıştır. *Ulu* sıfatı burada kişinin yüceliğini göstererek anlamı güçlendirmiştir.

ol gice düşde bu sırrum fāş olur

bir *ulu* şeytān baña yoldaş olur (16a 11)

Dizeye *bir ulu şeytan* anlamını katarak *niteleme sıfatı* görevinde kullanılmıştır. Burada *ulu* sıfatı sözcüğe mecaz anlam katmıştır. Dizede bu sıfat kullanılmasaydı anlam daralması olurdu.

2.5.1.3. Bī Sütūn (Sütunsuz)

Farsça olan sözcük, *silindir şeklindeki direk, destek, dayanak*¹¹³ anlamında kullanılmaktadır.

¹¹² <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 17.02.2023, Erişim saati: 13.10.

¹¹³ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 17.02.2023, Erişim saati: 13.20.

2.5.1.4. Bî Karār

Bir iş veya mesele hakkında verilen *kesin hüküm* anlamında kullanılmaktadır. *Bi* Farsçada *olumsuzluk* anlamı kattığı için sözcükler *sütünsuz ve kararsız* anlamlarına gelmektedir.

kimden oldı bunca bu seyr ü sükūn
bî-karār saḳf u muʿallā bî-sütūn (2b 17)

Dizeye *sütünsuz ve kararsız bir yapı gökyüzü* anlamını katarak *niteleme sıfatı* görevinde kullanılmıştır. Burada gökyüzünün özelliklerini nitelemek için birçok *sıfat* kullanılmıştır. Sıfatlar olmasaydı cümlenin anlatımı yalın olurdu.

2.5.1.5. Bî-nihāyet

Sonsuz anlamına gelen bir *sıfattır*:

mülketinüñ *bî-nihāyet* ʿiddeti
ʿizzetinüñ lā- mekāndur müddeti (3b 13)

Dizeye *bî nihāyet ʿiddeti*, sonsuz zaman, anlamı katarak *niteleme sıfatı* görevinde kullanılmıştır. Sıfat burada zamanın çokluğunu göstererek anlama güç katmıştır. Sıfat olmasaydı anlamsal bir daralma olurdu.

2.5.1.6. Sîm-ber

Gümüş göğüslü anlamına gelen bir *sıfattır*:¹¹⁴

gül-i raʿnā nāsīmīn-i *sîm-ber*
kim kıılır rüşen buları ḥüb-ter (3a 5)

Dizeye *gümüş göğüslü yasemin* anlamını katarak *niteleme sıfatı* görevinde kullanılmıştır. Yaseminin özelliklerini nitelemiştir.

¹¹⁴ <https://pauclt.com/osmtr/> Erişim tarihi: 17.02.2023, Erişim saati: 13.30.

2.5.1.7. Hüb-ter

Hüb-ter¹¹⁵ sözcüğü *en güzel, pek güzel, çok güzel* anlamına gelen bir sıfattır:

gül-i ra' nā nāsīmīn-i sīm-ber

kim kıılır rüşen buları *hüb-ter* (3a 5)

Dizeye *en güzel parlaklık* anlamını katarak *niteleme sıfatı* görevinde kullanılmıştır. Sıfat burada ismi *niteleyerek derecesini* bildirmiştir. Sıfat burada kullanılmazaydı cümlede sıradan bir anlam olurdu.

2.5.1.8. Acı

Tadı ağızda yakıcı bir etki bırakan, dille alınan duygulardan *tatlının karşıtı* olan anlamına gelen bir sıfattır. Olgunlaşmamış anlamındadır:

acı incir sūdine lezzet virür

kara toprağdan yimişler bitürür (3b 3)

Dizede *Acı incir sūdine lezzet virür*, acı incir sūtüne lezzet verir anlamına gelerek *niteleme sıfatı* görevinde kullanılmıştır. Belirtisiz isim tamlaması olan incir sūtünün tamlayanını niteleyerek *acı incir* anlamını katmıştır.

2.5.1.9. Kara

Kömür renginde olan, *siyah renkli*¹¹⁶ anlamına gelen bir sözcüktür. İsmi renk yönünden *niteleyerek sıfat* olmuştur:

acı incir sūdine lezzet virür

kara toprağdan yimişler bitürür (3b 3)

Dizeye *kara toprak* anlamı katarak toprağı *renk* yönüyle *nitelemiştir*.

çok günāhum yok penāhum işüm āh

kara yüzüm dertlü sözümdür güvāh (6b 14)

¹¹⁵ <https://pauctle.com/osmtr/> Erişim tarihi: 17.02.2023, Erişim saati: 13.40.

¹¹⁶ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 17.02.2023, Erişim saati: 13.55.

Dizede *kara yüz* anlamında kullanılmıştır. Sıfat burada renk anlamından ziyâde mecaz anlamda kullanılarak dizeyi yoruma açık hale getirmiştir.

uş haţibün oğlı yüzi *ķara* ķul

hiç naşihat v'az pend itmez ķabül (7a 3)

Dizede *kara kul* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur. Sıfat burada renk anlamından ziyâde mecaz anlamda kullanılarak dizeyi yoruma açık hale getirmiştir.

2.5.1.10.Āhîr

Son anlamına gelen bir *sıfattır*:

ki oldurur *āhîr* zemān peygamberi

cümle-i heb enbiyānuş serveri (4a 6)

Dizeye *āhîr zaman* anlamı katarak zaman peygamberi belirtisiz isimtamlamasının tamlayanını niteleyerek *niteleme sıfatı* görevini üstlenmiştir.

2.5.1.11.Za'îf

Zayıf, güçsüz, kuvvetsiz anlamında kullanılan bir sıfattır.¹¹⁷

nefsüm elinden beni ķurtar iy haķ

za'îf hālüm luţf idüb hālüme baķ (5b 13)

Dizede *za'îf hal* şeklinde geçerek *dertli hal* anlamına gelmiş ve *niteleme sıfatı* görevinde kullanılmıştır. Sıfat burada zayıf anlamından ziyâde mecaz anlamda kullanılarak dizeyi yoruma açık hale getirmiştir

ķullarunđan za'îf hālüm ben za'îf

sen ğanîsin fażluş öküş ya lāţîf (7a 1)

Dizede *dertli hal* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

¹¹⁷ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 17.02.2023, Erişim saati: 14.10.

2.5.1.12. Datlu

Tatlı anlamında kullanılan bir sıfattır:

datlu cānımdan usandım zinhār

iş bu nefsün gayretinden āh u zār (5b 16)

Dizede *tatlı can* şeklinde geçerek değerli can anlamına gelerek *niteleme sıfatı* görevinde kullanılmıştır. Sıfat burada tatlı anlamından ziyâde mecaz anlamda kullanılarak dizeyi yoruma açık hale getirmiştir.

ķankı mü'minün ki gökçek hulkı vār

datlu dilile olupdur üstüvār (19b 7)

Dizede *tatlı dille* anlamına gelecek şekilde kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

2.5.1.13. Kemter

Çok değersiz, çok aşağı, pek itibarsız anlamında kullanılan Farsça bir sıfattır:¹¹⁸

rahm idüb bu derdüme ķıl bir devā

iş bu *kemter* hācetümi ķıl revā (6a 16)

Dizede *bu aciz, değersiz ihtiyacıma* anlamına gelerek *niteleme sıfatı* görevinde kullanılmıştır.

2.5.1.14. Ğor

Değersiz anlamında kullanılan bir sıfattır:

2.5.1.15. Ğam-gin

Gamlı anlamında kullanılan bir sıfattır:¹¹⁹

ğor Ğam-gin ü berriye çekerem

gözlerümden āb u nemġin dökerem (6b 12)

Dizede *değersiz ve gamlı* anlamına gelerek *niteleme sıfatı* görevinde

¹¹⁸ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 17.02.2023, Erişim saati: 14.20.

¹¹⁹ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 17.02.2023, Erişim saati: 14.30.

kullanılmıştır.

2.5.1.16. Kāvī

Güçlü, kuvvetli anlamında kullanılan bir sıfattır.

2.5.1.17. Meşhūr

Ünlü anlamında kullanılan bir sıfattır:

ḳamu ḥācetler ḳabuḳdadur ḳabūl

pes ḳavī *meşhūr* her milletde ōl (7a 5)

Dizede *güçlü, ünlü* anlamına gelecek şekilde iki *niteleme sıfatı* ve bir tane de *her* belgisiz sıfatı ile birlikte *güçlü, meşhur her millet* manasına gelecek şekilde ismi hem nitelenmiş hem de belirtilmiştir.

2.5.1.18. Yüzi Kara

İsmi *niteleyerek* sıfat görevinde kullanılmıştır:

merḥamet it imdi fazluḳ ḳıl naşīb

uş *yüzi ḳara* ḳuluḳ ibn-i ḥaṭīb (7a 16)

Dizede “*İşte yüzü kara kulun İbn Hatip*” anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. Sıfat burada özel ismi *niteleyerek* kişinin özelliğini vermiştir.

2.5.1.19. Dürlü

Türlü, çeşitli anlamına gelen bir sıfattır:

her yimişden *dürlü* lezzet isteyen

bī-ṭaleb buladı anı yiyeḳ (7b 8)

Dizede *türlü lezzet* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur. Sıfat burada isme çeşitlilik anlamı katarak anlamı genişletmiştir.

pes ḡaraz budur ḳişi düzer ḳitāb

söz yüzinden getirilir *dürlü* ḥicāb (9a 16)

Dizede *türlü mahcubiyet* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

2.5.1.20. Kimi

Bazı anlamında kullanılarak sıfat olmuştur:

kimi zamānlar gecmişdi üstine

hiç şurū' itmezdi kimse kaçdına (8a 1)

Dizeye *kimi zamanlar* anlamı katarak zamanın *belirsiz* olduğunu vurgulamıştır.

Sıfat kullanılmazaydı cümle de anlam bütünlüğü olmazdı.

2.5.1.21. Yağşı

Güzel anlamında kullanılan bir *sıfattır*:

hāşılı bunlardan olur *yağşı* ad

bunlarınla bulunur yarın murād (9a 6)

Dizede *güzel ad* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur. Sıfat burada güzel anlamından ziyâde mecaz anlamda kullanılarak dizeyi yoruma açık hale getirmiştir.

zihi dirlik kim bu şāh kılmış hūrūş

yağşı adı şî' r ile oқınur uş (9b 5)

Dizede *güzel ad* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

tā cihānda *yağşı* adı yād ola

hem mübārek ruhi dāim şād ola (9b 10)

Dizede *güzel ad* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

yağşı öğütler de viridi baņa çok

şöyle kim her sözünüj eksügi yok (12a 1)

Dizede *güzel öğütler* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

nitekim şorişaram farzum saņa

key şaқın *yağşı* haber virgil baņa (19b 16)

Dizede *güzel haber* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

hoş 'amel *yağşı* 'ibādet eylegil

key düriş illā ki ta'at eylegil (20b 6)

Dizede *güzel ibadet* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

İy hatiboğlı bu hulkı idin iş

eyü hulkı *yaḥşı* 'ameldür key düriş (20b 4)

Dizede *güzel amel* anlamına gelerek *niteleme sıfatı* olmuştur. Aynı zamanda ek eylem eki alarak *yüklem* olmuştur.

2.5.1.22. Tāze

ol didigüm ŧi'r-i nāzük *tāze* ter

kim oḳınuğınca *ḥūb* ma'ni biter (9a 9)

Dizeye *taze ter* anlamı katarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

2.5.1.23. Ḥūb

Güzel anlamında kullanılan Farsça bir *sıfattır*.¹²⁰

ol didigüm ŧi'r-i nāzük *tāze* ter

kim oḳınuğınca *ḥūb* ma'ni biter (9a 9)

Dizeye *güzel mana* anlamı katarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

2.5.1.24. Mühmel

Boş verilmiş, önemsenmemiş anlamında kullanılan bir *sıfattır*.¹²¹

tā bileler bu melik bu dünyada

n'eyledi n'itdi bu *mühmel* dünyada (9a 17)

Dizeye bu önemsenmemiş dünya anlamı katarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

2.5.1.25. Mübārek

Çok saygı değer, hürmete lâyık, muhterem, mukaddes anlamında kullanılan bir *sıfattır*:

¹²⁰ <https://pauclt.com/osmtr/> Erişim tarihi: 17.02.2023, Erişim saati: 15.40.

¹²¹ <https://pauclt.com/osmtr/> Erişim tarihi: 17.02.2023, Erişim saati: 16.00.

tā cihānda yaḥşı adı yād ola

hem mübarek ruhi dāim şād ola (9b 10)

Dizeye *mukaddes dua* anlamı katarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

2.5.1.26. Şah

Doğru, gerçek anlamında kullanılan bir *sıfattır*:

şah hadişidür resülün̄ iy kibār

bu naşihatdur kamu her ne kim vār (9b 17)

Dizeye *doğru hadis* anlamı katarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

2.5.1.27. Dertli

Dertli anlamında kullanılan bir *sıfattır*:

salтанat kodum kıldum tār-ı mār

dertli gönlüm ya'ni bir tımar u mār (10b 13)

Dizeye *dertli gönlüm* anlamı katarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

çok günāhum yok penāhum işüm āh

kara yüzüm *dertli* sözümdür güvāh (6b 14)

Dizede *dertli söz* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur. Niteleme sıfatı ek olarak *ek eylem* görevinde kullanılmıştır. *Detli* sıfatı dizede mecaz anlama gelecek şekilde kullanıldığından cümle yoruma açık bir hale gelmiştir.

2.5.1.28. Bunca

arzusın ve cünki nefşüm bulmadı

bunca gündür şāz u hürrem olmadı (11a 1)

Dizede *bunca gün* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

2.5.1.29. Hoş

Beğenilen, güzel, iyi anlamında kullanılan bir *sıfattır*:

ol kişi tiz başladı kıldı namaz

hoş münācāt eyledi kıldı niyaz (11a 4)

Dizede Allah'a yalvarmak suretiyle *güzel dua da bulunmak* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur. Sıfat burada güzel anlamından ziyâde mecaz anlamda kullanılarak dizeyi yoruma açık hale getirmiştir.

didi ne *hoş* kişiler olur bular

yakın olmuş kim peygâmbere olalar (14a 15)

Dizede *güzel kişiler* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

bu öğüdi gönüle berkindiler

durdılar *hoş* illerine gitdiler (14b 12)

Dizede *güzel illere* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

nitekim buna münasip bir haber

hoş hikâyet eyledi bir mu'teber (16a 5)

nitekim tañrı kitabından haber

vardurur bir *hoş* delil mu'teber (16b 5)

Dizede *bir güzel delil* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

nitekim musâ ibn-i 'imr andan haber

hoş hikâyet eyledi ol mu'teber (18a 3)

Dizede *güzel hikâye* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

halka hem *hoş* nesnelere ta'lim kııl

ta'limünde her işi ma'lum kııl (20a 2)

Dizede *güzel nesnelere* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

hoş naşihatler aña yâd eyledi

hem muhammed cânını şâd eyledi (20a 7)

Dizede *güzel nasihatler* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

hoş 'amel yahşı 'ibâdet eylegil

key düriş illâ ki ta'at eylegil (20b 6)

Dizede *güzel amel* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

2.5.1.30. Şalih

İyi amel sahibi kimse anlamında kullanılarak ismi niteleyerek *sıfat* görevinde kullanılmıştır:

imdi iy yigit kaçan sen iresin

ķanda kim *şalih* kişiler göresin (11a 15)

Dizede iyi amel sahibi kişiler anlamında kullanılarak niteleme sıfatı olmuştur.

2.5.1.31. Duru

Karışık ve bulanık olmayan, saf, berrak anlamında kullanılan bir sıfattır:

sen işüñe var ben işüme hemān

ayrıca *duru* şafi devr-i zamān (11b 5)

Dizede *saf temiz kader* anlamında kullanılmıştır. Sıfat burada mecaz anlamda kullanılarak dizeyi yoruma açık hale getirmiştir.

2.5.1.32. Şafi

Temiz, hālis, saf¹²² anlamında kullanılan bir sıfattır:

sen işüñe var ben işüme hemān

ayrıca *duru* şafi devr-i zamān (11b 5)

Dizede *saf temiz kader* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

2.5.1.33. Doğru

Akla, mantığa ve duruma uygun, yerinde, münasip anlamında kullanılan bir sıfattır:

doğru niyyet kıldı irişdi haķķā

doğrısaj sen de irersin muṭlaķā (12a 12)

Dizede *doğru niyet* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

¹²² <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 17.02.2023, Erişim saati: 18.20.

saña yavuzlık kılan eylük it

‘afv kıl suçını *doğru* yola git (20b 1)

Dizede *doğru yol* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

2.5.1.34. Yarınki

Normal şartlarda zaman zarfı olarak kullanılan sözcük ki eki alarak ismi nitelemiş ve sıfat olmuştur.

dağı şol nesneyi kim *yarınki* gün

sizüñ olmaya günilemek bugün (14b 8)

Dizede *yarınki gün* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

kıl ‘ibâdet iy hatiboğlı bugün

kim meded ola saña *yarınki* gün (19a 4)

Dizede *yarınki gün* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

2.5.1.35. Soñ

Ondan sonrası veya başkası olmayan, onunla *nihâyet bulan* anlamında kullanılan bir *sıfattır*:

tevbe kıl gitsün göñüldeki ğubâr

soñ peşimânlık kabûl olmaz iy yâr (15a 3)

Dizede *son pişmalık* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

2.5.1.36. ‘Abeş

*Boş, anlamsız, saçma (şey)*¹²³ anlamında kullanılan sıfattır:

tevbeyi sen kıl hatiboğlı dürüst

kim ‘*abeş* işlerde sen çalaşuñ cüst (15a 4)

Dizede *boş işler* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur. Sıfat burada mecaz anlamda kullanılarak dizeyi yoruma açık hale getirmiştir.

¹²³ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 17.02.2023, Erişim saati: 18.20.

2.5.1.37. Fena

Kötü anlamında kullanılan bir *sıfattır*:

tâ kılınca bu *fena* evden sefer

kıldum ol şeytân meger neden hâzer (16b 14)

Dizede *bu kötü ev* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

2.5.1.38. Nice

Çok, pek çok, birçok anlamında kullanılan bir *sıfattır*:

bir *nice* gün gitti hiç bulunmadı

kaldı anuñ tedbiri kılınmadı (18a 8)

Dizede *birçok gün* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

ululukda *nice* devrân süresin

güni gele ahirine iresin (20b 16)

Dizede *birçok devran* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

2.5.1.39. Korhusuz

Korkusuz anlamında kullanılan bir *sıfattır*:

korhusuz kişilere yokdur necat

korhulunuñdur müdâm 'ayne'l-hayat (19a 8)

Dizede *korkusuz kişi* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

2.5.1.40. Mü'min

Allah'ın varlığına, birliğine, Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve peygamberi olduğuna ve İslâmiyet'in diğer îman esaslarına inanan, îman sâhibi kimse, *Müslüman*¹²⁴ anlamına gelen sözcük ismi niteleyerek sıfat olmuştur:

çünkü *mü'min* kişiler hulk eylese

her sözün dilinde yumuşak söylese (19b 10)

¹²⁴ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 17.02.2023, Erişim saati: 19.10.

Dizede *mümin kişiler* anlamında kullanılarak *niteleme sıfatı* olmuştur.

2.5.1.41. Efgān u Zār

Bağlama grubu olarak *ağlayan sızlayan* anlamında kullanılmıştır:

yanaram derdile çün kim 'ūd-vār
kıluram biñ nale i efgān u zār (2a 1)

Dizede ağlayan sızlayan namelerimle bin türlü feryad ederim anlamına gelerek niteleme sıfatı görevinde kullanılmıştır.

2.5.1.42. Gül-i Ra'nā

*Yarısı sarı, yarısı kırmızı çok güzel gül*¹²⁵ demektir:

gül-i ra 'nā nāsīmīn-i sīm-ber
kim kılur rüşen buları hūb-ter (3a 5)

Dizede *gümüş göğüslü yasemin ve göz alıcı gül* anlamına gelerek *niteleme sıfatı* görevinde kullanılmıştır. Sıfat burada gülün özelliklerini nitelemiştir.

2.5.1.43. Bā-şabā

Canlı anlamında kullanılan sözcüktür:

2.5.1.44. Bī-vefā

Vefasız anlamında kullanılan sözcüktür:

kimdür iden nev-bahārı bā-şabā
kim kılusun bād-ı hazānı bī-vefā (3a 3)

Dizede ilkbaharı canlı eden ve sonbaharı vefasız cansız eden anlamlarına gelerek niteleme sıfatı görevinde kullanılmıştır.

¹²⁵ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 17.02.2023, Erişim saati: 19.40.

2.5.1.45. Gökçek

Bu sözcük E. T. Türk. ve halk ağzında *güzel, şîrin, hoş, latif*¹²⁶ anlamında kullanılan bir *sıfattır*:

ķankı mü‘minüñ ki *gökçek* hulkı vār
datlu dilile olupdur üstüvār (19b 7)

Dizede *güzel huylar* anlamına gelerek *niteleme sıfatı* görevinde kullanılmıştır.

2.5.1.46. Elvān

Sözcük Arapça levn renkin çoğulu elvan şeklinde türetilerek birkaç renkli, alacalı, rengârenk¹²⁷ anlamına gelmektedir:

şekl-ü *elvān*-u muşavver bu cihān
kendü mi oldı āşikāre vü nihān (2b 15)

Dizede *tasavvur edinilen şekiller* anlamına gelerek *niteleme sıfatı* görevinde kullanılmıştır.

2.5.1.47. Dağlu

Dağlanmış, üzerine kızgın demirle damga vurulmuş anlamına gelen Farsça bir sıfattır:

dağlu yürek bağlu ayak ser-nigün
yaşlu ķarak başlu ciger tülü hün (6b 15)

Dizede *dağlanmış yürek* anlamına gelerek *niteleme sıfatı* görevinde kullanılmıştır. Sıfat burada mecaz anlamda kullanılarak dizeyi yoruma açık hale getirmiştir.

2.5.1.48. Bağlu

İp veya başka bir araçla bir şeye, bir yere *bağlanmış olan* anlamında kullanılan bir *sıfattır*:

¹²⁶ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 17.02.2023, Erişim saati: 20.00.

¹²⁷ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 17.02.2023, Erişim saati: 20.20.

dağlu yürek *bağlu* ayak ser-niğn

yaşlu şarak başlu ciger tl ħn (6b 15)

Dizede *bağlanmış ayak* anlamına gelerek *niteleme sıfatı* görevinde kullanılmıştır.

2.5.1.49. Mkemmell

*Olabileceği en üstün, en kusursuz şekilde olan, eksiksiz, kusursuz, tam*¹²⁸
anlamına gelen Arapça bir sıfattır:

ol seferde gideriken bir gün ol

bir *mkemmell* kişiye ol uğradı yol (10b 8)

Dizede *mkemmell kişi* anlamına gelerek *niteleme sıfatı* görevinde kullanılmıştır.

2.5.1.50. Ey

İyi anlamında kullanılan bir sıfattır:

İy ħatibođlı bu ħlkı idin iş

ey ħlk yaşşı ‘ameldür key driş (20b 4)

Dizede *iyi huy* anlamına gelerek *niteleme sıfatı* görevinde kullanılmıştır.

2.5.1.51. Ħlk

*Doğuştan olan huy, yaratılış*¹²⁹ anlamında kullanılan sözcük dizede ismi
niteleyerek sıfat olmuştur:

ħlkı olan kişiler hem bay olur

ħlkı olmayan soņ işi vay olur (20b 5)

Dizede *huyly olan kişi* anlamına gelerek *niteleme sıfatı* görevinde kullanılmıştır.

¹²⁸ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 17.02.2023, Erişim saati: 22.00.

¹²⁹ <https://pauclt.com/osmtr/> Erişim tarihi: 17.02.2023, Erişim saati: 22.40.

2.5.1.52. Çok

*Miktârı, derecesi ve niteliği belli bir ölçünün üstünde bulunan, az olmayan, fazla, ziyâde*¹³⁰ anlamında kullanılan bir sıfattır:

‘ışkıla ben nefse olmuşam gulâm
çekerem bu yolda çok kahr u zalâm (5b 8)

Dizede *çok kahr u zalâm* şeklinde geçen çok kahr ve zulmet çekerim anlamında kullanılan *çok* sözcüğü dizeye *derece anlamı* katarak *derecelendirme sıfatı* olmuştur. Derecelendirme sıfatları da ismin niteliğini belirttiği için *niteleme sıfatı* olmuştur.

2.5.2. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları sözcüklerin anlamını sayı, belgisizlik, işaret ve soru olarak belirtilmesiyle yapılıdır. Metinde sözcüklere farklı değerler katarak anlamın zenginleşmesini sağlamışlardır. Metnin incelenen kısmında bulunan bütün belirtme sıfatları anlamları verilerek belirtilmiştir.

2.5.2.1. Sayı Sıfatları

Varlıkları sayı yönüyle belirtir. “Sayı sıfatları, varlıkların sayılarını, sıralarını, eşit bölümlerini, parçalarını belirten sıfatlardır”¹³¹ Sözcüklere sayısal anlamda değer katar. Metinde Türkçe sayı sıfatlarının yanı sıra Farsça sayılarda dikkat çekmektedir. Metnin incelenen bölümünde 32 adet sayı sıfatı incelenerek anlamlarıyla birlikte verilmiştir.

2.5.2.1.a. Asıl Sayı Sıfatı

Bir varlığın kaç tane olduğunu belirten sıfatlardır. Sayı sıfatları sözcüğü adet olarak belirttiği için net bir ifade ortaya çıkarır. Metinde sayı sıfatları kullanılmıyaydı verilen sözcüğün kaç adet olduğu noktasında bilgimiz olmazdı.

¹³⁰ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 19.02.2023, Erişim saati: 11.00.

¹³¹ Haydar Ediskun, Yeni Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul 1963, s.136.

❖ Nüh: Farsça *dokuz* rakamını karşılayan *sıfattır*.¹³²

çarḥ u devvār ü sitāre *nüh* felek

kendüler mi buldılar bunlar dilek (2b 11)

Dizede *dokuz felek* anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

❖ Yüz Bin:

ḥaḳ te‘ālā ḥazretinden şubḥ u şām

muştafa‘nuḥ rūḥına *yüz biḥ* selam (4a 5)

Dizeye yüz bin tane selam anlamı katarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

yoḥsa ger *yüz biḥ* ḥadişi kıḻ beyān

dutmayıcaḳ ḥükmini girü hemān (15b 16)

Dizeye *yüz bin hadis* anlamı katarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

❖ Dü: Farsça *iki* rakamını karşılayan *sıfattır*:

faḥr-ı ‘ālem *dü* cihanda ser- güzīn

‘āşileredür şefi’ü’l-müznibīn (4a 11)

Dizede *iki cihanda da* anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

‘ışkına olmışdurur her *dü* cihan

ne varıṣa āşikāre vü nihān (4a 13)

Dizede *her dü cihān*, her iki cihan, anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

tāc u devlet başına ḳondı müdām

dü cihānda buldı bākī müstedām (4a 15)

Dizede *dü cihān*, iki cihan, anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

❖ Doksan Bin

çün didi ḥaḳ aḥa *doksan biḥ* kelām

bildiler bu sırrı külli ḥāş u ‘ām (4b 11)

Dizede *doksan bin söz* anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

❖ Dört

¹³² <https://pauclt.com/osmtr/> Erişim tarihi: 18.02.2023, Erişim saati: 09.40.

dilegin virdüm toyınca aña
yitüribildüm şoyınca *dört* yaña (6a 2)

kılmazam bir iş itmege hürüş
dört yaña gözüm elüm boş hālüm üş (6b 10)

kimsenem yoğdur ki yalvarı varam
baharam *dört* yaña tımār umaram (6b 13)

Dizelerde *dört yan* anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

yād-ı şāhum şî'ire eyitmekten murād
bu dört sultan-u şa'ir ola yād(9b 8)

Dizede bu dört şairler sultanı anlamında kullanılarak asıl sayı sıfatı olmuştur.

❖ Sad Hezar: *Yüz bin* anlamına gelen sayı sıfatıdır:

sad hezār arzū taleb kılan kişi

bāş u can terk eylemekdür cünbişi (7b 16)

Dizede *Yüz bin arzu istek kılan kişi* anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

❖ Yedi

yidi yılduz başlamışdum bunu
şaqlarıdum kim doğa bir gün günü (8a 5)

Dizede *yedi yıldız* anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

ilümüzden *yidi* kişidir yere
görmege geldük durub paygāmbere (13a 14)

Dizede *yedi kişi* anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

❖ On Beş

biz didük *onbiş* 'alāmet bizde vār
her ki mü'mindür ol yüzde vār (13b 1)

Dizede *on beş alamet* anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

iş bu *onbiş* kavli külli bilürüz

ya resūlu'llah dükelin kılaruz (14a 13)

Dizede *bu on beş sözü* anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

❖ Yüz

yüz hikāyet yüz hadiştir bu haber

oқыyan kişi göre kıla nazar (8a 8)

Dizede *yüz hikāye yüz hadis* anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

❖ İki

iş idinür kendüye birkaç işi

kim budur *iki* cihān arāyişi (9a 4)

Dizede *iki dünya* anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

her ki bu bişi getirür yirine

şanmañ ol *iki* cihānda yirine (13a6)

Dizede *iki cihan* anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

❖ Altı

çün felek bu dāsitanı söyledi

altı beyti beyt-i şekristan eyledi (9b 16)

Dizede *altı beyit* anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

❖ Beş

didi *beş* nesneyledür islām dürüst

bu kelāmı soylamakda olma süst (12b 16)

eydi vüz ol biş nesnedür baña

ne didi ısmarladı varan saña (13b 13)

ben dañı *biş* nesne diyeyüm size

dutunuz benden vasiyyetdür size (14a 1)

Dizelerde *beş nesne* anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

nedür ol ikincisi *biş* vañt namaz

kim müslimān oldısa anı kıomaz (13a 1)

ol bişün ikincisi *biş* vakt namaz

heb kılruruz birümüz eksük komāz (13b 17)

Dizelerde *beş vakit namaz* anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

didi *biş* kavlüñ birin işid bu dem

ni‘met içinde olıcağ şükr iden (14a 7)

Dizede *beş sözün birini* anlamında kullanılarak isim tamlamasının tamlayanı niteleyerek *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

❖ Bir

pes buğur dördüncisi oruç *bir* āy

bize heb dutuñ didi yoħsul u bāy (14a 2)

Dizede *bir ay* anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

her bir ismi *bir* cevābında didi

‘izzet idüb oħşayurağ söyledi (4b 10)

Dizede *bir* cevabında anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

niyet itdi tahtınuñ terkin ura

yalıñuz *bir* hırka giye otura (10a 13)

Dizede *bir hırka* anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

sağ yanında *bir* çanak tolu ta‘ām

şol yanında şu kim iğer ħas u ‘ām (11a 6)

Dizede *bir çanak* anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

gör bir gün bir kişi gelür ulu

bir doñuz yider elinde key ulu (18a 11)

Dizeye *bir domuz* anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

❖ On

iş bu *on* kavlini şimdi dutaruz

küllimüz heb bu oyunu utaruz (14a 4)

Dizede *on sözünü* anlamında kullanılarak *asıl sayı sıfatı* olmuştur.

2.5.2.2. İşaret Gösterme Sıfatları

Varlıkları işaret yoluyla belirten sıfatlardır. Günümüz Türkçesinde o, bu, şu sıkça kullanılırken Eski Anadolu Türkçesinde ol, uş, şol¹³³ gibi sözcüklerde işaret sıfatı olarak kullanılmıştır. Metnin incelenen bölümünde 152 adet işaret sıfatı incelenerek anlamlarıyla birlikte verilmiştir.

2.5.2.2.a. Bu

En yakında olan kimse veya bir şeyi *işâret yoluyla* belirten sıfattır. Metinde *en çok* kullanılan sıfattır. Genel olarak metindeki sözcüklere *gösterme anlamı* katmıştır.

çünkü tevfi̇k oldı *bu* yolda işüm

sözi bünyâd eylemek baḥşâyışum (1b 7)

Dizede *bu yol*, bu iş anlamında kullanılarak inancını *belirtmiştir*.

beni iş *bu* sözde ta'yîb itmeñüz

kendüyi ögmiş diyü terğîb itmeñüz (2a 9)

Dizeye Beni bu sözle ayıplamayınız şeklinde anlam vererek sözü belirtmiştir.

nuḥkı olmasa niderler âdemi

ḥamduli'llâh bize virdi *bu* demi (2a 16)

Dizeye Allah'ımıza hamd olsun ki bize bu anı (zamanı) verdi anlamını vererek zamanı belirtmiştir.

nûra ğarḳ oldukları şems ü kamer

yire *bu* nur kendülerden mi ḥamer (2b 12)

Dizeye *bu nur* anlamını katarak *işaret sıfatı* olmuştur.

bu döşenmiş ferş kim rûy-ı zemîn

kendüden mi sâkin olmuşdur hemîn (2b 14)

Dizede *bu döşenmiş ferş*, bu dönenmiş halı anlamına gelen sıfat tamlamasının tamlananı *işaret* yönünden belirtmiştir.

¹³³ Muharrem Ergin, age. , s.294.

şekl-ü elvân-u muşavver *bu* cihân

kendü mi oldı âşikâre vü nihân (2b 15)

Dizede *bu dünyâ* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

key nazar kııl gör nedendür *bu* düzen

kıl tefekkür kim dürür bunı düzen (2b 16)

Dizede *bu düzen* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

kandan irişdi bulara *bu* naşîb

fıkr ider misin buña kimdür galîb (3a 1)

Dizede *bu nasip* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

ğandan oldı *bu* şabâ 'îsâ-ı nefes

kimden almışdur bu hâzrâ dest-i res (3a 4)

Dizede *bu rüzgar* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

kim kılubdur bunları îy şehr-i yâr

kimünj işidür *bu* hükm-i resm-ü kâr (3a 8)

Dizede *bu hükm* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

dutmişken *bu* cihânı küfr ü şirk

boyamışken cānları tezvîr ü çirk (4a 17)

Dizede *bu cihan* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

çün didi hağ aña toğsan biñ kelām

bildiler *bu* sırrı külli hâş u 'ām (4b 11)

Dizede *bu sırrı* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

efdal ü ekmel diyü yazdı be-nām

ol sebebden kâyim oldı *bu* nizām (4b 15)

Dizeye *bu düzen* anlamı kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

hükmünje *bu* ins ü cin fermânıdur

hikmetünj her derdlere dermânıdur (5b 1)

Dizede *ins ü cin fermanı* şeklinde verilen isim tamlamasını *bu insan ve cin fermanı* anlamına gelecek şekilde *işaret* yönüyle belirtmiştir.

‘ışkılar ben nefse olmuşam ğulām çekerem

bu yolda çok ahr u alām (5b 8)

Dizede *bu yolda* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

bu h atalardan h atarlar oldu ok

zıkr idersem haddi v  p y nı yok (5b 9)

Dizede *bu hatalar* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

datlu c nımdan usandım zinh r

iş *bu* nefs n ğayretinden  h u z r (5b 16)

Dizede *nefs n ğayreti* isim tamlamasınının tamlayanını *işaret y niyle* belirtmiştir.

zerre aşı kılmadı baa *bu* nefs

hey niy nım arturur bu cahs? u naqs (6a 3)

Dizede *bu nefs* anlamına gelerek *işaret sıfatı* olmuştur.

y  il h  nefs elinden d d u d d

kıl beni *bu* ğuşıadan bir laza ş d (6a 4)

Dizede *bu gam* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

bu zam ne ahr u ya erh? u keb d

oğulu kıızı yüzüme eyledi od (6a 10)

Dizede *bu zaman* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

y  şey tin şerri y  hışm u zam n

y  *bu* d ny  fikri hi virmez am n (6a 12)

Dizede *bu dünya* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

y  *bu* nefs arz sı *bu* baht-ı siy h

bağ u b ğçe h sreti v  derd-i  h (6a 13)

Dizede *nefs arz sı* isim tamlamasınının tamlayanını *işaret yönüyle* belirtmiştir.

rahm idüb *bu* derdüme kıl bir dev 

iş *bu* kemter h cet mi kıl rev  (6a 16)

Dizede *bu dert* ve *bu aciz değersiz ihtiyacıma* anlamına gelecek şekilde iki adet *işaret sıfatı* yer almaktadır.

ferd ü fāriğ olı ban *bu* dem hemān

fazluğa dutdum ümid̄ īy müste'ān (6b 5)

Dizede *bu dem (nefes)* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

sağa şırķ getürene virdüñ dilek

bu işi ma'lum bilür ins ü melek (7a 6)

Dizede *bu iş* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

pes *bu* sözlerden budur şimdi nazar

ya'ni ma'lüm ola bir mefküd haber (7b 17)

Dizede *bu sözler* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

bu 'arāb dilini görem söyleyem

döndürem türki dilimde söyleyem (8a 6)

Dizede *bu Arāb dili* isim tamlamasının tamlayanını *işaret* yönüyle belirtmiştir.

yüz hikāyet yüz hadiṣdür *bu* haber

okıyan kiṣi göre kıla nazar (8a 8)

Dizede *bu haber* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

kim resūlu'llah sözidür *bu* kelam

türk dilde nazm idüb kıldum tamām (8a 9)

Dizede *bu söz* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

nāgehān gördüm ki *bu* devr-i zamān

bir nazār ehline verimiṣdür amān (8a 12)

Dizede *bu devr-i zamān* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

çün kuḍumından müşerrefdur *bu* halk

acımazlar her zulimden külli halk (8a 15)

Dizede *bu halk* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

dünyāya bünyād uralı girdigār

şah getirmedi *bu* resme rüzigār (8b 5)

Dizede *bu resim* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

bu sa'ādet kim buna yoldaşdur

zehr ī zahmetler 'adūya eṣdür (8b 6)

Dizede *bu sa'ādet (mutluluk)* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

ne virüridiñ birağur ardına

hay inanma *bu cihānuñ* derdine (8b 17)

Dizede *cihānuñ derdine* isim tamlamasının tamlayanını *işaret yönüyle* belirtmiştir.

tā bileler *bu* melik bu dünyada

n'eyledi n'itdi bu mühmel dünyada (9a 17)

Dizede üç tane sırasıyla *bu hükümdar, bu dünya, bu önemsenmemiş dünya* anlamında kullanılarak sözcüğü *işaret yönüyle* belirtmiştir.

nice 'adl itmiş ne kılmış halkıyla

nice dirilmiş *bu* halkuñ hulķıl (9b 2)

Dizede *bu halk* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

zihi dirlik kim *bu* şāh kılmış

hurūşyağşısı adı şî'irile oқınur uş (9b 5)

Dizede *bu şah* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

yād-ı şāhum şî'ire eyitmekten murād

bu dört sultan-u şa'ir ola yād (9b 8)

Dizeye *bu dört şairler sultanı* anlamı katarak belirtisiz isim tamlamasını *işaret yönüyle* belirtmiştir.

kaşdı budur *bu* kuluñ dahı hemān

şāhun adı aңıla oldukca zemān (9b 9)

Dizede *bu kul* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

bu huşūşa şahı sultan zadeler

sefheri maḥcub maḥdūm zadeler (9b 12)

Dizede *bu husus* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

çün felek *bu* dāsitanı söyledi

altı beyti beyt-i şekristan eyledi (9b 16)

Dizede *bu destan* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

şah ḥadişidür resūlüñ ĩy kibār

bu naşihatdur kamu her ne kim vār (9b 17)

Dizede *bu nasihat* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

yidi hem yatdı uyudı ol kişi

kıldı ibrahīm teferrüç *bu işi* (10a 4)

Dizede *bu iş* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

ilerü vardı *bu* kul virdi selām

döndi dervişe *bu* kul söyler kelām (10a 7)

Dizede *bu kul* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

döndi ibrahīm sorar bu dervişe

kim bu mıdur özine dāyim pişe (10a 9)

Dizede *bu derviş* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

toyaram yirem uyuram kaygusuz

yavlaç ibrahīme hoş geldi *bu söz* (10a 11)

Dizede *bu söz* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

terk ide *bu* dünyānuñ çoğın

azın işid imdi neye irürdi sözün (10a 14)

Dizede *bu dünya*, bu dünyanın çoğunu azını belirtili isim tamlamasının tamlayanını *işaret yönüyle* belirtmiştir.

didi kim bir loğma etmekle *bu* nefis

bir içim suyıla olurmuş cahs ü naḥs (10a 15)

Dizede *bu nefis* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

niderem *bu* mülki ben terk itmese

gönlüme hak ışıkını berk ittmese (10a 16)

Dizede *bu memleket* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

döndi ibrahīm aḡa dir iy kişi

dünyadan vaz geldüm anla *bu işi* (10b 11)

Dizede *bu işi* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

nefsüme ya'ni kıla mı bir zafer

iy 'aceb bulam mı ki *bu* yolda fer (10b 14)

Dizede *bu yol* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

döndi eydür *bu* kişi var imdi sen

ben giderem ĩy yigit sen al esen (11b 4)

Dizede *bu kişi* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

yā ilāhi diyüp haa yalvardı bol

bu yigitden bini gizle ıl abūl (11b 9)

Dizede *bu yiğit* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

gideriken yine gördüm bir kişi

baa eydür doğrı digil *bu* işi (11b 15)

Dizede *bu iş* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

bir kişiye uğraduğ mı yolda hi

key şaın *bu* yolda zinhār olma pi (11b 16)

ĩy haiboğlı *bu* yolda key şaın

tevbenę artur şakla doğrı etmek haın (12a 17)

Dizelerde *bu yol* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

eyle diyicek *bu* kişi ağladı

şöyle ağladı ki cānın dağladı (12a 2)

Dizede *bu kişi* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

ben *bu* hali göricek aldum şaa

yine döndüm *bu* işi şordum aa (12a 3)

Dizede *bu hal ve bu iş* anlamına gelecek şekillerde kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

doğrılıdur *bu* yoluğ sermayesi

niyyet itmeklikdür evvel māyesi (12a 13)

Dizede *bu yolun sermayesi* isim tamlamasının tamlayanını işaret yönüyle belirtmiştir.

ha resūlinüę sözin iřid ĩy yār

bu söze canuğ gibi ıl itibār (12b 10)

bir kişi bir hoş hikāyet eyledi
bu sözi ol kişi gāyet söyledi (13a 13)

didi beş nesneyledür islām dürüst
bu kelāmı soylamakda olma süst (12b 16)
Dizelerde *bu söz* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

saņa vü bana gerekdür key çatı
bu hadişile buluruz kıymeti (12b 14)
Dizede *bu hadis* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.
Er kibi getüre yirine *bu* işi
görmeyesiz evvel aşır teşvişi (13a 7)

kim anı sizden gelen kişi didi
iřleñüz řıdķıla *bu* işi didi(13b 10)
Dizelerde *bu işi* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

bu kişi döndi resüle söyledi
bildügince řerħ-i takrİR eyledi (13b 14)
Dizede *bu kişi* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

iş bu on şavlini şimdi dutaruz
küllimüz heb *bu* oyunu utaruz (14a 4)
Dizede *bu oyunu* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

didi biş řavlüñ birin işid *bu* dem
ni´met içinde olıcaķ şükr iden (14a 7)
Dizede *bu nefes* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

uş beşinci şavle al benden şaber
bu şavldür bize yavlaķ mu´teber (14a 11)
Dizede *bu kavı* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

bu kişi çünkim *bu* sözi söyledi
dinlendir aşmed tebessüm eyledi (14a 14)
Dizede *bu kişi ve bu sözü* anlamına gelecek şekillerde kullanılarak *işaret sıfatı*

olmuştur.

döndi peygâmbere söze kıldı hürüş
bu kişiler 'ışkıla diñlendi hüş (14a 16)

ya resû'llah didi *bu* kişiler
devleti olana kavlüñi işler(14b 3)

Dizelerde *bu kişiler* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

didi iş *bu* sözi kim söyledüñüz
gerçegise vallah hoş soyladunuz (14a 17)

Dizede *bu söz* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

kavlüñüz olsun yigirmi hem dürüst
zinhar olmañuz *bu* işde süst (14a 2)

Dizede *bu iş* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

çün resûl işmarladı *bu* işleri
bunları kılmak olır cünbüşleri(14b 11)

Dizede *bu işleri* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

bu öğüdi göñüle berkindiler
durdılar hoş illerine gitdiler (14b 12)

Dizede *bu öğüdi* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

iş *bu* onbiş kavli külli bilürüz
ya resûlu'llah dökelim kılaruz (14a 13)

Dizede *bu on beş sözü* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

dut kulağuş al *bu* ma'niden haber
gör ne buyırmış resûl u mu'teber (15a 15)

mesnedi bunlardurur *bu* ma'ninün
İmdi gelüş ma'niyi bundan umun (15b 1)

Dizelerde *bu mana* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

hoş buyırmış *bu* hadişi muştāfā
rahm kılmü'minlere göster vefa (15b 3)

iltifāt it *bu* hadiṣe īy kiṣiyi

tā olasin yarın muḥammed yoldaşı (15b 14)

bu hadiṣi okunduğundan īy kibār

hükmini kılmak gerekdür ihtiyār (15b 15)

buyruğın dut *bu* hadiṣün rāzı ol

rahm kıl rahmet ışıgını kıl qabül (15b 17)

Dizelerde *bu hadis* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

bu hadiṣün hükmi böyledür haber

dut hadiṣün hükmini īy mu'teber (15b 13)

Dizde *bu hadis*, bu hadisin hükmü anlamında kullanılarak belirtili isim tamlamasının tamlayanını *belirtmiştir*.

kimse nefis itmeğe düriṣ īy ulu

kim olisa bu yola bahtulu (16a 1)

Dizde *bu yol* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

bu hadiṣün ma'nisi bilir īy heman

uşda bu sonra tamam oldı te'am (16a 2)

Dizde *bu hadisin manası* anlamında kullanılan isim tamlamasının tamlayanını *belirtmiştir*.

bu sözi taḥkīki peygāmbere söyledi

'ayet ana sah rivāyet eyledi (16a 3)

Dizde *bu söz* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

ol gice düşde *bu* sırrum fāş olur

bir ulu şeytān baña yoldaş olur (16a 11)

Dizde *bu sır* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

zāhid eydür çün *bu* düşi gördüm

dıtreüy durdum ögümü dirdüm (16b 12)

Dizde *bu düş* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

tā kıılınca *bu* fena evden sefer

kıldum ol şeytān meger neden hāzer (16b 14)

Dizede *bu kötü ev* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

īy hātiboğlı *bu* uyhudan uyan

āh idüben günde biñ derdile yān (17a 6)

Dizede *bu uyku* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

imdi gel *bu* ma'niye kııl bir nazar

gör ki naklı nicedür mā hazar (17b 5)

Dizede *bu mana* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

bu hādışüh ma'nisi budur īy yār

şöyle te'vil eylemişler ulular (17b 17)

Dizede *bu hadisin manası* anlamında kullanılan isim tamlamasının tamlayanını belirtmiştir.

hākka peygāmer sözidür *bu* kelam

rāvisidür ibn-i mālik ve's-selām (18a 1)

Dizede *bu söz* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

musā'ya eydür *bu* kişi īy kibār

bu doñuz kimdür bilür misin īy yār (18a 13)

Dizede *bu kişi, bu domuz* anlamlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

ol kişi eydür ki ya musā *bu* er

şol kişidür kim katuñda mu'teber (18a 15)

Dizede *bu er* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

bu doñuz öğrendigü 'ilmi varur

aldanur dünyalığa māla virür (18a 17)

Dizede *bu domuz* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

iş *bu* hāle uşda geldi bunu din

böyle olıcağ kanı *bu* kānī din (18b 1)

Dizede *bu ayla ve bu kanaat eden* anlamlarında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

çünkü musa *bu* işi gördi İy yār

key melül ‘azim ol ihtiyār (18b 2)

Dizede *bu iş* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

ya musā ādem zamanından berü

heb dükelini okurısañ *bu* dem (18b 6)

Dizede *bu nefes* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

bu suçı işleyenün hāli budur

bellü bil kim hikāyet iş budur (18b 10)

Dizede *bu suçu işleyeninin hali* anlamında kullanılan isim tamlamasının tamlayanını *belirtmiştir*.

musā hayrān oldı *bu* işe hemān

tevbisini yiñeledi ol zemān (18b 11)

Dizede *bu iş* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

‘ilmiledür kişiye devlet gani

‘ilmledür *bu* cihānuñ düzgünü (19b 1)

Dizede *bu cihanın düzgünü* anlamında kullanılan belirlili isim tamlamasının tamlayanını *belirtmiştir*.

gör neye irişdi sözüñ gāyesi

cebrail okıdı iş *bu* āyeti (20a 8)

Dizede *bu ayet* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

‘afv kııl yoldaşıña suçın müdām

kim olasın sen *bu* yolda müstedām (20a 17)

‘afv ideriseñ kişilerden gazāb

sen *bu* yolda yahşısı şaklarsañ edeb (20b 2)

Dizelerde *bu yol* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

İy hatiboğlı *bu* hulkı idin iş

eyü hulkı yahşısı ‘ameldür key düriş (20b 4)

Dizede *bu huy* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

2.5.2.2.b. Ol - O

Sözcük türü olarak işaret zamiri olan *o*, önüne bir isim geldiğinde ismi belirterek *işaret sıfatına* dönüşür. Günümüzde *o* olarak kullanılan sözcük geçmiş dönemlerde *ol* şeklinde de kullanılmaktadır. Metinde genellikle *ol* sözcüğü isme *işaret anlamı* katmıştır:

hazret-i ahmed sözidür didüğüm

ol tūṭinūñ şekkeridür yidüğüm (1b 14)

Dizede *ol tūṭinūñ şekkeridür*, *o* papağanın şekeri, anlamını veren isim tamlamasının tamlayanını *işaret* yönüyle belirtmiştir.

kim begensün ehl-i dāniş *ol* işi

‘izzetūñe lāyık it her cünbişi (2b 5)

Dizede *o işi* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

efdal ü ekmel diyü yazdı be-nām

ol sebebden kāyim oldı bu nizām (4b 15)

Dizede *o sebep* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

sāyesin aldı vü şaldı göklere

yirde ‘ışkıñı bırakdı *o* göllere (4b 16)

Dizede *o göllere* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

bağlamışdur yolunı fisk ü fücür

ol sebebden düşmişem hizmetde dūr (6b 11)

ol sebep olsun sen ihsān kıl

fazl u rahmet yolunı asān kıl (7a 12)

Dizelerde *o sebep* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

‘ālemi kılmış münevver *ol* ‘aziz

küllü baṭıl işleri kılmış temiz (8a 14)

Dizede *o saygı duyulan kişi* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

yidi hem yatdı uyudı *ol* kişi

kıldı ibrahim teferrüç bu işi (10a 4)

Dizede *o kişi* anlamında a kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

ķavmini terk eyledi ķıldı sefer

gör nicesi buldı *ol* nefse zafer (10b 7)

Dizede *o zafer* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

ol seferde gideriken bir gün ol

bir mukemmel kişiye ol uğradı yol (10b 8)

Dizede *o sefer* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

dördi andı *ol* kişi eydür buña

ıy yaktı ķandan gelürsin di baña (10b 9)

ol kişi hiç ķarnuķ aç mı dir aña

didı ibrāhīm ne şorarsın baña (10b 16)

ol kişi tiz başladı ķıldı namaz

hoş münācāt eyledi ķıldı niyaz (11a 4)

Dizelerde *o kişi* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

ol ķuluķ içinde yandurur çerāğ

ihtiyāc olmaz aña panbuğ u yağ (11a 13)

Dizede *o kul*, *o kulun içi* anlamında kullanılarak belirtili isim tamlasının tamlayanını *belirtmiştir*.

şuşayıcak acıcak hoş ķıl du'ā

ol du'ādan göresin kim ne doğa (11b 1)

Dizede *o duadan* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

çünk ibrāhīm edhem ıy hümām

ol du'āyı öğrenüb ķıldı tamām (11b 3)

Dizede *o dua* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

gördi ibrāhīm gitmez *ol* kişi

virdi ibrāhīm aña çok teşvişi (11b 7)

didüm *ol* tańrı hakiçün iy 'aziz

ol kişi kimdür dilerem eyide siz (12a 4)

bir kişi bir hoş hikāyet eyledi

bu sözi *ol* kişi gāyet söyledi (13a 13)

Dizelerde *o kişi* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

el getirüben du'ā kıldı *ol* er

dir ilāhi baņa sen virgil zafer (11b 8)

Dizede *o er* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

uşda dördüncisi peygāberlere

heb inanduk kamu *ol* serverlere (13b 7)

Dizede *bütün o ileri gelenlere* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

sen dađı tut *ol* resūluņ sözini

görirsersin ahir yarın yüzini (14b15)

Dizede *o Resul* anlamı katarak *o Resul'ün sözü*, belirtili isim tamlamasının tamlayanını *belirtmiştir*.

ol resūli hāřimi buldu münir

‘asilere cümle oldur dest-i gür (15b 2)

Dizede *o Resul* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

haķ esirger raķmet ider *ol* kula

raķmet içinde edeb dāyim kula (15b 9)

Dizede *o kul* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

görene söyler *ol* şalişlerden biri

söz yüzünde hoş ‘ayān eyler siri (16a 6)

Dizede *o salihlerden biri* anlamında kullanılarak belirtili isim tamlamasının tamlayanını *belirtmiştir*.

andan *ol* řeytān hiķ ayrılmaya

bil ki bir sa‘at de ayru olmaya (16b 10)

tā kılinca bu fena evden sefer

kıldum *ol* řeytān meger neden haķer (16b 14)

Dizelerde *o şeytan* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

ol ‘âlimler yolına gitmeğiçün

hem fakihlerle bahş itmeğiçün (17b 10)

Dizede *o alimler yolu* anlamına gelen isim tamlamasının tamlayanını *belirtmiştir*.

ķanda bir ‘âlim görürise *ol* kişi

teŗviři aŗa ide virmek işi (17b 11)

Dizede *o kişi* anlamında kullanılarak *iŗaret sıfatı* olmuŗtur.

gice gündüz düriŗürdi *ol* kişi

kimse bilmez kim neydi teŗviři (18a 5)

ol kişi eydür ki ya musā bu er

ŗol kişidür kim ķatuŗda mu‘teber (18a 15)

Dizelerde *o kişi* anlamında kullanılarak *iŗaret sıfatı* olmuŗtur.

musā ĥayrān oldı bu işe hemān

tevbisini yiŗeledi *ol* zemān (18b 11)

Dizede *o zaman* anlamında kullanılarak *iŗaret sıfatı* olmuŗtur.

sen yakın bil āĥiret ķorĥusını

‘ākıbet ķurtara *ol* ķorĥu seni (19a 7)

Dizede *o korku* anlamında kullanılarak *iŗaret sıfatı* olmuŗtur.

ol ‘ibādet ehli kişi *ol* zamān

her ne menzile iriŗürse hemān (19b 8)

Dizede *o zaman* anlamında kullanılarak *iŗaret sıfatı* olmuŗtur.

ĥaķ te‘ālā vahyi idüp peygāmbere

yā muĥammed dir *o řāh-ı* servere (19b 15)

Dizede *o řāh-ı server* anlamında kullanılarak *iŗaret sıfatı* olmuŗtur.

2.5.2.2.c. şu

Herhangi bir mesafe ifadesi taşımadan *iŗaret* için kullanılır. Çoğunlukla zamir olarak kullanılan sözcük ismi belirttiği zamanlarda *iŗaret sıfatı* olur. Metinde nadir olarak görölmektedir:

fikrile şu resme niyyet eyledi

zihi kim yaĥşı himmet eyledi (10b 4)

Dizede *şu resim* anlamında kullanılarak *iŗaret sıfatı* olmuŗtur.

2.5.2.2.d. Şol

Eski Türkçede *şu*, o anlamına gelen sıfat veya zamir görevinde kullanılan bir sözcüktür.¹³⁴ Metinde isimleri *işaret* yönünden belirttiği için *işaret sıfatı* görevinde kullanılmıştır:

kendüzüne anda sen yir eylegil

şol yigütlü günü hoş yir eylegil (11a 16)

Dizede *şu yigit* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

didi *şol* māl kim sizün olmayısar

anı dekşürmek sizedir derdiser (14b 6)

Dizede *şu mal* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

dağı *şol* evde iki kalmazsız ebed

dürişüp yapmañ ki gitdi anı ced (14b 7)

Dizede *şu ev* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

dağı *şol* nesneyi kim yarınkı gün

sizün olmaya günilemek bugün (14b 8)

Dizede *şu nesne* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

şol kişilerde ki şefkat var ola

rahmet anuñıla bile yār ola (15b 6)

Dizede *şu kişiler* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

yine *şol* nesneyi kim yarını sizin

olasırdur anı şimdiden düzün (14b 9)

Dizede *şu nesne* anlamında kullanılarak *işaret sıfatı* olmuştur.

ol kişi eydür ki ya musā bu er

şol kişidür kim katuñda mu'teber (18a 15)

Dizede *şu kişidir* anlamında kullanılmış ve aynı zamanda *ek eylem* eki alarak yüklem olmuştur.

¹³⁴ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 20.02.2023, Erişim saati: 11.00.

2.5.2.3. Belgisiz (Belirsizlik) Sıfatları

Varlıklara tam bir sayı anlamı katmadan belli belirsiz manada belirten sıfatlara *belgisiz sıfat* denir. Sıfatları belirtmesine göre sözcüğün anlamında daralma veya genişleme yapar. Metnin incelenen bölümünde 121 adet belgisiz sıfat incelenerek anlamlarıyla birlikte verilmiştir.

2.5.2.3.a. Külli

Bu sözcük Türkçeye Arapçadan alıntılanarak *bütün, hep, çok, ziyâde* anlamında kullanan sıfattır.¹³⁵ Metinde sıkça kullanılmıştır. İsmi *bütün* anlamında belirttiği için anlam genişlemesi yapmıştır:

di ki bismi'llâhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

külli bünyāduḡ bināsıdur ḡadīm (1b 2)

Dizeye *bütün esasların* anlamı vererek anlama güç katmıştır.

nazm ideyim söz yüzünden bir kelām

kim teḡassür ide *külli* ḡāṣ u 'ām (1b 13)

Dizeye *külli ḡāṣ u 'ām* sözcük öbeği *bütün, herkes* anlamı vererek anlama güç katmıştır.

söz yüceldür ḡamu ulūlar adın

söz dirlidür *külli* ölüler adın (2b 1)

Dizeye *bütün ölüler* anlamını katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

külli maḡlūḡuḡ 'azīzisin īy yār

bir netīce ḡılḡıl imdi āṣikār (2b 4)

Dizede *Külli maḡlūḡuḡ 'azīzi*, bütün yaratılmışların azizi anlamına gelen belirtili isim tamlamasının tamlayanını *belirtmiştir*.

zih̄n ider misin ki vardur bir ḡanī

zīkr iderler külli maḡlūḡāt anı (2b 9)

¹³⁵ <https://pauclt.com/osmtr/> Erişim tarihi: 20.02.2023, Erişim saati: 15.40.

Dizeye *bütün yaratılmışlar* anlamı katarak *belgisiz sıfat* olarak kullanılmıştır.

çün didi haq aña doksan biñ kelām

bildiler bu sırrı *külli* hāş u ‘ām (4b 11)

Dizeye bütün seçkin kimseler anlamı katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

īy semi‘ u hāfīzu fettāh u hayy

īy ğaniyyü razıq u her *külli* şah (5a 14)

Dizeye *bütün şah* anlamı katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

‘ālemi kılmış münevver ol ‘azīz

külli baṭıl işleri kılmış temīz (8a 14)

Dizeye *Külli baṭıl işleri*, bütün boş işleri, anlamı katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

çün kuḍumından müşerrefdur bu halk

acımazlar her zulimeden *külli* halk (8a 15)

Dizede *bütün halk* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

zātına hulk-ı muḥammeddür naşīb

külli maḥluq içre ‘adlile hābīb (8b 4)

Dizede *bütün yaratılmışlar* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

niderem bu mülki ben terk itmese

gönlüme hak ışığını berk itmese (10a 16)

Dizede *bütün hak* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

2.5.2.3.b. Her

Bu sözcük Türkçeye Farsçadan alıntılanarak *bütün*, *hep*, *tamamen* anlamına gelecek şekilde kullanılan bir sıfattır.¹³⁶ Metinde *her* sıfatı sıkça kullanılmıştır. İsmi *her* anlamında belirttiği için *anlam genişlemesi* yapmıştır:

her binānuḡ ki evvelinde besmele

zıkr olunmaya irişmez mısmıla (1b 3)

Dizede *bütün binalar* anlamına gelecek şekilde kullanılarak *belgisiz sıfat*

¹³⁶ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 20.02.2023, Erişim saati: 17.00.

olmuştur.

şafha'î sözde çü bir nağş ideyim

her sözün nağzın aña bağş ideyim (1b 9)

Dizede *bütün sözleri* anlamında kullanılarak, her sözün güzelini, belirtili isim tamlamasının tamlayanını *belirtmiştir*.

her fazîlet sözile olur 'ayān

gizlü ma'nî sözile olur beyān (2a 12)

Dizeye Her fazilet söz ile açık olur, anlamını katarak anlam genişlemesiyle belgisiz sıfat yapmıştır.

sözile birler kişi allāh'ını

'arz ider allāh'ına *her* ahını (2a 13)

Dizeye Allah'ına her ahını arz eder, yani bütün dertlerini anlatır anlamını katarak belgisiz sıfat olmuştur.

söylemekdür ādemün *her* zîneti

ķamu hayvān ortasında 'izzeti (2b 3)

Dizede *ādemün her zîneti*, insanın bütün süsü, anlamına gelen belirtili isim tamlamasının tamlananını *belirterek belgisiz sıfat* olmuştur.

kim begensün ehl-i dāniş ol işi

'izzetüne lāyık it *her* cünbişi (2b 5)

Dizeye *her hareket* anlamını katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

vağş u tayr u ins ü cinn ü *her* vücūd

buldılar heb küllisi andan vücūd (2b 10)

Dizeye *her vücüt* anlamı katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

'ışkına olmuşdurur *her* dü cihān

ne varısa āşikāre vü nihān (4a 13)

Dizede *her dü cihān*, her iki cihan, anlamında kullanılmıştır. Cihan sözcüğü hem sayı hem de belgisiz sıfatla *nitelendirilmiştir*.

hükümüğe bu ins ü cin fermânıdur
hikmetün *her* derdlere dermânıdur (5b 1)
Dizeye *her dert* anlamı katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

kibr işiginde ıomışam başımı
nefse ışmarlamışam *her* işümi (5b 5)
Dizeye *her iş* anlamı katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.
kamu hâcetler kabuñdadur kabül
pes kavî meşhür *her* milletde öl (7a 5)

Dizede *güçlü, ünlü* anlamına gelecek şekilde iki niteleme bir de *her belgisiz* sıfatıyla birlikte *güçlü, meşhur her millet* şeklinde kullanılmıştır. Millet sözcüğü hem nitelenmiş hemde belirtilmiştir.

imdi yiter pes söze irdi kemâl
her kemâlün ħöd rücü'ı intikâl (7b 4)
Dizede *her kemal* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

her yimişden dürlü lezzet isteyen
bî-ıaleb buladı anı yiyen (7b 8)
Dizede *her yemiş* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

her kımışdan şeker isteyen kişi
istemekdür dün i gün anuñ işi (7b 9)
Dizede *her kımış* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

er bilinmez zâhir itmese hüner
pes geñez şanur anı *her* bî-hüner (7b 15)
Dizede *her beceriksiz* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.
hem adı ol ikisününğ yād olur
oğunur *her* dem yiñi bünyād olur (9a 12)

Dizede *her soluk* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.
baña eydür kim iy yigit zinhar
ivme-gil *her* nesnede sen iy ihtiyār (11a 10)

Dizede *her nesne* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.
her kaçan kim hağ te'ālā bir kula
rağmet idüb ħayrıla eylük kıla (11a 12)

Dizede *her kaçan kişi* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

yağşı öğütler de viridi başa çok

şöyle kim *her* sözünün eksügi yok (12a 1)

Dizede *her sözünün eksügi* anlamında kullanılarak isim tamlamasını tamlayanını belirtmiştir.

îy güzîin-i yâr-ı ma' şük-u zibâ

hakk özünden razı olsun *her* şabâ (12b 7)

Dizede *her sabah rüzgârı* anlamında kullanılarak isim tamlamasının tamlayanını belirtmiştir.

döndi peygâmbere bize eydür îy konuk

kazılar *her* da'viye ister tanuk (13a 17)

Dizede *her dava* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

kıl şefkat rahm idüb *her* kişiye

sağa şefkatden rahmet işiye (15b 4)

şöyle gelmişdür peygâmbere den hitâb

her kişi kim 'ilm oқыya dir kitâb (17b 9)

Dizelerde *her kişi* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

fâyide ne çün olasın uyanasın

her nefes biñ hasretile yanasın (17a 5)

Dizede *her nefes* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

îy ki ma'ni bülbülin *her* şabâh

ma'ni yolın dürişüp buldun şalâh (19a 13)

Dizede *her sabah* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

'ilmile sürer kişi *her* mahfli

'ilmile alur kişi *her* menzili (19b 2)

Dizede *her meclisi ve her rütbeyi* anlamlarında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

‘ālim ol cehd eyle ‘ilm öğren īy yār

her zamānda ‘ilmie olur i’tibār (19b 3)

Dizede *her zaman* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

bir kişi oruç dutsa tat eylese

her gice gündüz ‘ibdet eylese (19b 6)

Dizede *her gece gündüz* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

unki mümin kişiler hlk eylese

her sözi dilinde yumuşak söylese (19b 10)

Dizede *her söz* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

hlka hem hoş nesnelere ta‘lim kıl

ta‘limünde *her* işi ma‘lum kıl (20a 2)

Dizede *her işi* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

her kişi kim saņa ide yavuzluk

eylgile sen sana kıl uzluk (20a 3)

Dizede *her kişi* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

2.5.2.3.c. Bir

Bir szcg, normal durumlarda szcge sayı anlamı katarak sayı sıfatı olur ancak sözcükleri *herhangi bir Şey* anlamına gelecek Şekilde belirttiği zaman *belgisiz sıfat* olarak görev yapar. İncelenen metinde *bir* szcg *belgisiz sıfat* olarak sıkça kullanmıştır ve sözcüklere belli belirsiz olma anlamı katmıştır:

söz ağacından üzeyim *bir* budak

kim söz ehli dutmayalar aņa tk (1b 8)

Dizede *herhangi bir dal* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

glistnından sözün *bir* gl zem

cevherler drri silkine dizem (1b 10)

Dizeye herhangi bir gl alayım’ anlamını katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

bir nefes uram ki görsünler fern

cümle maħlkt klsun āfern (1b 12)

Dizeye herhangi bir söz söyleyim anlamını katarak belgisiz sıfat olmuştur.

naẓm ideyim söz yüzünden *bir* kelām

kim teħassür ide külli ħāş u ‘ām (1b 13)

Dizeye herhangi bir söz söyleyim anlamını katarak belgisiz sıfat olmuştur.

sihr-i efsūnile kılam *bir* ħiṭāb

kim cevābında sevine müsteṭāb (1b 15)

Dizeye *herhangi bir söz söyleyim* anlamını katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

sözümü *bir* perdeden ħōş ideyim

sözine bülbülü ser-ħōş ideyim (1b 16)

Dizeye *herhangi bir sestem* anlamını katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

külli maħlūkuḡ ‘azīzisin ĩy yār

bir netice kılgıl imdi āşikār (2b 4)

Dizeye *herhangi bir sonuç* anlamını katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

her bir ismi bir cevābında didi

‘izzet idüb oħşayurak söyledi (4b 10)

Dizeye *Her bir ismi* anlamını katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

bir muzaffer olımadum nefse hiç

ħaḡ katından yolumı eyledi pīç (6a 1)

Dizeye *nefsine bir kez bile galip gelemediği* anlamın katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

yā ilāhī nefis elinden dād u dād

kıl beni bu ġuşşadan *bir* laħza şād (6a 4)

Dizede *herhangi bir an* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

hiç bulımadum bulardan *bir* ħalāş

ħalūmi kıılır temāşa ‘ām u ve ħāş (6a 14)

Dizede *herhangi bir kurtuluş* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

raħm idüb bu derdüme kııl *bir* deva

iş bu kemter ħācetümi kııl reva (6a 16)

Dizede *herhangi bir çare* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

kılmazam *bir iş* itmege hürüş
dört yaña gözüm elüm boş hālüm üş (6b 10)

Dizede *herhangi bir iş* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

şaḡş-ı kāmīl bulmağ-ıçun bir murād
seyr kıllur adına gice hemçü bād (7b 14)

Dizede *herhangi bir murat* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

pes bu sözlerden budur şimdi nazar
ya'ni ma'lūm ola bir ma'kūl haber (7b 17)

Dizede *herhangi bir mantıklı haber* anlamında kullanılmıştır.

yidī yılduz başlamışdum bunu
şaḡlarıdum kim doğa *bir gün günü* (8a 5)

Dizede *herhangi bir gün* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

gözledüm kim *bir yirin düşe* nagāh
iledem kıllam bunu baña penāh (8a 11)

Dizede *herhangi bir yer* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

nāgehān gördüm ki bu devr-i zamān
bir nazār ehline verimişdür amān (8a 12)

Dizede *herhangi bir nazar ehline* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

līkī *bir söz* daḡı var iy şehriyār
diyeyüm ben sen kıll anı iḡtiyār (8b 14)

Dizede *herhangi bir söz* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

köşk içinde oturur otururırken iy yār
manzından bakdı *bir derviş vār* (10a 1)

Dizede *herhangi bir derviş* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

geldi köşkün gölgesinde oturur
bir pāre etmek önine getirür (10a 2)

Dizede *herhangi bir parça* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

bir kula işmarladı ibrahîm anı

kim uyanıcağ gözet al gel anı (10a 5)

Dizede *herhangi bir kul* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

derviş eydür budur iy şâh-ı cihân

dâyima *bir* loğma yirem rāyigān (10a 10)

Dizede *herhangi bir lokma* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

didi kim *bir* loğma etmekle bu nefis

bir içim suyıla olurmuş cahs ü naḥs (10a 15)

Dizede iki adet sırasıyla *bir lokma ve bir içim su* anlamlarında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

bunca miḥnetler ne *bir* lokma için

nice zaḥmetdür baḡa bu neyiçün (10b 3)

Dizede *herhangi bir lokma* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

nefsüme ya'ni kıla mı *bir* zafer

îy 'aceb bulam mı ki bu yolda fer (10b 14)

Dizede *bir zafer* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

her kaçan kim ḥaḡ te'ālā *bir* kula

raḥmet idüb ḡayrıla eylük kıla (11a 12)

Dizede *herhangi bir kul* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

gideriken yine gördüm *bir* kişi

baḡa eydür doḡrı digil bu işi (11b 15)

bir kişiye uğraduḡ mu yolda ḡiç

key şaḡın bu yolda zinhār olma piç (11b 16)

Dizelerde *herhangi bir kişi* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

i'tiḡaduḡ berk idüb îy mu'teber

i'tiḡād aşlında işit *bir* ḡaber (13a 11)

Dizede *herhangi bir haber* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

bir kişi bir hoş hikāyet eyledi
bu sözi ol kişi gāyet söyledi (13a 13)

Dizede *herhangi bir kişi bir güzel hikāye anlattı*, anlamına gelecek şekilde iki tane belgisiz sıfat kullanılmıştır.

bir dağı düşmandan kırkub kaçmazuz
bir müsilmanuñ ‘aybını açmazuz (14a 10)

Dizede *herhangi bir Müslüman’ın aybını* anlamında kullanılarak isim tamlamasının tamlayanını *belgisiz* olarak belirtmiştir.

bir kişi bize yavuzluk eylese
biz aña eylik iderüz neylese (14a 12)

Dizede *herhangi bir kişi* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

imdi sen dağı gözün aç dir ögün
sen kabül eyle *bir* evvel ögüdün (15a 6)

Dizede *herhangi bir zaman* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

bir sa‘at ‘aqluñı devşür başuña
hayır şağıl işüñe yoldaşuña (15a 14)

Dizede *herhangi bir saat* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

nitekim uşda resül virdi haber
bir haberdür kim ‘aziz-i mu‘teber (15b 5)

Dizede *herhangi bir haber* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

rahm idicek esirgeyicek *bir* kulı
rahmete gider anuñ doğrı yolu (15b 8)

Dizede *herhangi bir kul* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

nitekim buna münasip *bir* haber
hoş hikāyet eyledi *bir* mu‘teber (16a 5)

Dizede *herhangi bir haber* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

pādişāhın *bir* işi olmuş meger
bir kişisi geldi bana mu‘teber (16a 9)

Dizede *padişahın bir işi* anlamında kullanılarak isim tamlamasının tamlananını *belgisiz* olarak belirtmiştir. Dizede *herhangi bir kişi* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat*

olmuştur.

ol gice düşde bu sırrum fâş olur

bir ulu şeytân başa yoldaş olur (16a 11)

Dizede *herhangi bir ulu şeytan* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

nitekim tañrı kitabından haber

vardurur *bir* hoş delil mu'teber (16b 5)

Dizede herhangi bir güzel delil anlamında kullanılarak belgisiz sıfat olmuştur.

başladı şeytân *bir* âyât okudu

her cevabın şâlih öninde kodı(16b 6)

Dizede *herhangi bir ayet* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

andan ol şeytân hiç ayrılmaya

bil ki *bir* sa'at de ayru olmaya (16b 10)

Dizede *bir saat* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

imdi gel bu ma'niye kıl *bir* nazar

gör ki nakli nicedür mâ hazar (17b 5)

Dizede *bir nazar* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

ķanda *bir* 'âlim görürise ol kişi

teşvişi aña ide virmek işi (17b 11)

Dizede *herhangi bir âlim* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

bir kişi kulluk iderdi musāya

'ilm ohurridı düşüben ğuşşāya (18a 4)

Dizede *herhangi bir kişi* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

bir nice gün gitti hiç bulunmadı

ķaldı anuñ tedbiri kılınmadı (18a 8)

Dizede *birçok gün* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

gör *bir* gün *bir* kişi gelür ulu

bir doñuz yider elinde key ulu (18a 11)

Dizeye *herhangi bir gün, herhangi bir kişi* anlamında kullanılan birden fazla *belgisiz sıfat* kullanılmıştır.

boynına takmış *bir* ip anı yider

ardına uymuş doğuz tiz tiz gider (18a 12)

Dizede *herhangi bir ip* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

bir kişi oruç dutsa tã'at eylese

her gice gündüz 'ibâdet eylese (19b 6)

Dizede *herhangi bir kişi* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

cebrâil geldi getürdi *bir* haber

bir haber dür kim 'azizü mu'teber (20a 4)

Dizede *herhangi bir haber* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

2.5.2.3.d. Cümle

Bütün, hep, tüm anlamına gelen sıfattır. İsmi *bütün* anlamında belirttiği için anlam genişlemesi yapar:

bir nefes uram ki görsünler ferin

cümle maħlûkât kılsun âferin (1b 12)

Dizeye *bütün insanlar* anlamını katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

cümle ervâh-ı eşbâh ictimâ'

küllisi anı kıllurlar istimâ'(4a 1)

Dizeye *Bütün* ruhlar cisimler bir araya toplanmıştır anlamını katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

çünkü 'afvun toprağı başlara tãc

cümle 'âlem sağa muhtâc âc (7a 2)

Dizeye *bütün varlık* anlamı katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

cümle' maħluğ arasında fağir

derdlüdür yüzi kara humr u hakir (7b 1)

hak sağa devlet günin yâr eylemiş

cümle maħlûkı ħırizâr eylemiş (17a 17)

Dizelere *bütün mâhluk* anlamı katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

çün şalāhiyyet yolın kılduñ qabūl
anuñçun dapudadur *cümle* kul (19a 14)
Dizeye *bütün kul* anlamı katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

ihtiyārısın cihānı maḥlūkınuñ
maʿşūkısn *cümle* ʿālem ḥalkınuñ (19a 15)
Dizeye *bütün dünya* anlamı katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

2.5.2.3.e. Bin

Sayı anlamına gelen *bin* sözcüğü burada sayı bildirmek yerine sözcüklere *belirsizlik* anlamı kattığı için *belgisiz sıfat* olmuştur:

yanaram derdile çün kim ʿūd-vār
kıluram *biñ* nāle-i efgān u zār (2a 1)

fāyide ne çün olasn uyanasn
her nefes *biñ* ḥasretile yanasn (17a 5)
Dizelerde *bin hasretle* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

īy ḥatiboğlı bu uyḥudan uyan
āh idüben günde *biñ* derdile yān (17a 6)
Dizede *bin dertle* anlamında kullanılarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

2.5.2.3.f. Kamu

Bütün, hep anlamına gelen bir *sıfattır*.¹³⁷ Bu sıfat genel olarak anlam genişlemesi yapmaktadır:

zīre ki söz-iledür insān ʿazīz
sözile olur *kamu* nesne-i temīz (2a 11)
Dizeye *Bütün nesnelere* söz ile temiz olur anlamı katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

¹³⁷ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 22.02.2023, Erişim saati: 11.00.

söz yüceldür *ḳamu* ulular adın

söz dirlidür külli ölüler adın (2b 1)

Dizeye *bütün ulular* anlamını katarak anlamı katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

söziledür dünyede dirlik *ḳamu*

āḫiret sözile ma‘mūr iy ‘amu (2b 2)

Dizeye *bütün hayat* anlamını katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

söylemekdür ādemün her zīneti

ḳamu ḫayvān ortasında ‘izzeti (2b 3)

Dizeye *bütün hayvan* anlamını katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

ḫālīḳ’a şükr eyle imdi ḳo sözi

kim *ḳamu* ḫalkdan ‘aziz itdi bizi (2b 6)

Dizeye *bütün halk* anlamı katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

‘aḳl irişmez fikr idüb ‘āḳillerün

zihni köhne durur *ḳamu* ḡāfillerün (3b 15)

Dizeye *Zihni ḳamu ḡāfillerün*, bütün gafillerin hafızası, anlamını katmıştır.

Belirtili isim tamlaması olan zihni *ḳamu* ḡāfillerün tamlayanını *bütün* anlamına gelecek şekilde *belirtmiştir*.

ni‘meti perverde eyler cānları

raḫmeti toylar *ḳamu* insanları (3b 16)

Dizeye *bütün insanlar* anlamı katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

ḳamu ḫācetler ḳabuḫdadur ḳabül

pes ḳavī meşhūr her milletde öl (7a 5)

Dizeye bütün ihtiyaçlar anlamı katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

genc ḫu budur kim peygāMBER sözidür

ḳamu sözler gice bu gündüzidür (8a 4)

Dizeye *bütün sözler* anlamı katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

uşda dördüncisi peygāMBERlere

heb inanduk *ḳamu* ol serverlere (13b 7)

Dizeye bütün o ileri gelenlere anlamı katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

2.5.2.3.g. Hep

Bütün anlamında kullanılan sıfattır. İsmi *bütün* anlamında belirttiği için anlam genişlemesi yapar:

heb günāhlarum getürüb boynuma

gözyaşıla elümi şoğdum çoynuma (6b 4)

Dizeye bütün günahlarım anlamı katarak belgisiz sıfat olmuştur.

bişi oldur kim dutaruz yā resül

heb peygāamberler buyurmışdur uşül (13b 3)

Dizeye bütün peygamberler anlamı katarak belgisiz sıfat olmuştur.

2.5.2.3.h. Her Bir

Sayılabilen şeylerin *ayrı ayrı hepsi* anlamında kullanılan bir *sıfattır*.¹³⁸

ol çerağıla görür *her bir* kulı

farğ ider anuñla hağğı bātılı (11a 14)

Dizeye *herbir kul* anlamı katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

niyyeti hayr eyle *her bir* kişiye

hayr u şer niyyetden uğrar kişiye (12b 1)

Dizeye *herbir kişi* anlamı katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

‘ilmile *her bir* işi ıslāh ide

kendüzini tamudan iflāh ide (18b 15)

Dizeye *herbir iş* anlamı katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

lütfuñ müştāk olur *her bir* vücūd

işidenler şıdkıla kıılır sücüd (17a 16)

Dizeye *herbir vücud* anlamı katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

şorısardur hağ saña *her bir* işi

ol demiçün şimdi yigil teşvişi (20a 15)

¹³⁸ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 21.02.2023, Erişim saati: 14.00.

Dizeye *herbir iş* anlamı katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

2.5.2.3.1. Hiç

*Katiyen, asla*¹³⁹ anlamına gelen genellikle zarf görevinde kullanılan sözcük metinde ismi niteleyerek *belgisiz sıfat* görevinde kullanılmıştır:

dünyâ zevkîn sürdün irdün aḥire

hiç ‘amel yok kim kılasın fâhire (19a 2)

Dizeye *hiç amel yok* anlamını katarak *belgisiz sıfat* olmuştur.

2.5.2.4. Soru Sıfatları

Nesnelere *soru* bakımından belirten sıfatlardır. Merak edilen unsur isim veya isim soylu sözcüklerdir. Metinde *en az* kullanılan sıfat çeşitidir. Metnin incelenen bölümünde 2 adet soru sıfatı incelenerek anlamlarıyla birlikte verilmiştir.

2.5.2.4.a. Niredendür

niredendür ‘âlemün zeyni îy yâr

kimden oldı âdemün ḥüsni âşikâr (3a 2)

Dizede *niredendür* sözcüğü âlemün zeyni, âlemin süsü, anlamına gelen belirtili isim tamlasına soru sorarak *soru sıfatı* görevinde kullanılmıştır.

2.5.2.4.b. Kankı

kankı mü‘minün ki gökçek ḥulķı vār

datlu dilile olupdur üstüvâr (19b 7)

Dizede *kankı* olarak geçen sözcük *hangi mümin* anlamında kullanılarak *soru sıfatı* görevinde kullanılmıştır.

¹³⁹ <https://pauclt.com/osmtr/> Erişim tarihi: 21.02.2023, Erişim saati: 15.40.

2.5.2.5. Adlaşmış Sıfat

Niteleme sıfatlarının, çekim eki alarak veya almadan, niteledikleri ismin yerine geçecek şekilde kullanıldığı sözcüklerdir. Metnin incelenen bölümünde 10 adet adlaşmış sıfat incelenerek anlamlarıyla birlikte verilmiştir.

❖ Uslular

çün ölüm irer soñı bundan göçer

uslular kable'l memāt gözin açar (9a 3)

Dizeye *akıllı insanlar* anlamı katarak *adlaşmış sıfat* olmuştur.

❖ Kırhulular

kırhulular içdiler dirlik şuyın

koma sen de gözle anlaruñ şoyın (19a 9)

Dizeye *korkan kişiler* anlamı katarak *adlaşmış sıfat* olmuştur.

❖ Müstettāb: Bu sözcük, Ar. istiṭābe hoş bulmak sözünden türetilerek hoş giden, beğenilen anlamında kullanılan bir *adlaşmış sıfattır*:

sıhr-i efsūnile kılam bir ḥiṭāb

kim cevābınla sevine *müstettāb* (1b 15)

Dizeye *beğenen kişiler* anlamını katarak *adlaşmış sıfat* olmuştur.

❖ Devvār: Bu sözcük, Ar. devr dönmekten türetilerek çok dönen, dâima dönen, devreden anlamına gelmektedir.¹⁴⁰

çarḥ u *devvār* ü sitāre nüh felek

kendüler mi buldılar bunlar dilek (2b 11)

Dizeye yıldızlar bu dönüş, düzen ve bütün felek anlamı katarak *adlaşmış sıfat* olmuştur.

❖ Velā-Yezāl: Bu sözcük, Ar. *olumsuzluk eki lā ve zevālden* muzâri fiil yezālu ile lā- yezālu > lā-yezāl şeklinde türetilerek *zeval bulmaz, bitmez, ebedî* anlamına gelmektedir.¹⁴¹

¹⁴⁰ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 21.02.2023, Erişim saati: 17.00.

¹⁴¹ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 21.02.2023, Erişim saati: 17.30.

fażl u raħmet ber kemal-ü zü'l-celāl

ħazret ü 'izzet kağım ü *velā-yezāl* (3b 8)

Dizeye *zeval bulmayan* anlamı katarak *adlaşmış sıfat* olmuştur.

- ❖ Lā-zelīl: Bu sözcük, Ar. *zillet hor ve hakim olmaktan* türetilerek aşağılanan, *hor görülen (kimse)*, anlamına gelmektedir.¹⁴²

bu ne 'izzetdür muķım ü *lā-zelīl*

bu ne kudretdür tolu ħükm ü delīl (3b 11)

Dizede Allah'ın sıfatlarından bahsettiğinden sözcük *niteleme sıfatı* grubuna girerek *adlaşmış sıfat* olmuştur.

- ❖ Müste'ān: Bu sözcük, Ar. isti'āne yardım istemekten muste'ān şeklinde türetilerek kendisinden yardım istenen, yardımı dilenen (Allah) anlamına gelmektedir.¹⁴³

yalvarub el aĉub eydürler hemān

raħmet eyle raħm kıl yā *müste'ān* (4a 2)

Dizede Allah'ın sıfatlarından bahsettiğinden sözcük *niteleme sıfatı* grubuna girerek *adlaşmış sıfat* olmuştur.

- ❖ Kāmuran: Bu sözcük, Fars. *kām* istek, arzu ve *rān* yürüten, süren ile *kām-rān* şeklinde türetilerek arzusuna, murādına ermiş, bahtiyar anlamına gelmiştir.¹⁴⁴

sahibül el tafi şahı *kāmuran*

mesnedi cedd-i neseb sahib kıran (8b 1)

Dizede ey murada erdirenlerin şahı anlamında kullanılarak *adlaşmış sıfat* olmuştur.

- ❖ Mu'teber: Bu sözcük, Ar. i'tibār tecrübe etmek, ibret almak, değer vermekten mu'teber şeklinde türetilerek saygı gören, hatırı sayılır, saygın, itibarlı anlamına gelmiştir.¹⁴⁵

¹⁴² <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 21.02.2023, Erişim saati: 17.45.

¹⁴³ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 21.02.2023, Erişim saati: 17.55.

¹⁴⁴ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 21.02.2023, Erişim saati: 18.15.

¹⁴⁵ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 21.02.2023, Erişim saati: 18.35.

bundan özge bir dahı vardur haber

işid imdi nicedür iy mu'teber (9a 8)

Dizede ey saygı göremeye layık olan itibarlı kişi anlamında kullanılarak adlaşmış sıfat olmuştur.

❖ Hülk

Arapça *huy* anlamında kullanılan bir sözcüktür.¹⁴⁶

hulki olan kişiler hem bay olur

hulki olmayan soğ işi vay olur (20b 5)

Dizede *huylu olmayan kişi* anlamına gelecek şekilde kullanılarak *adlaşmış sıfat* olmuştur.

2.5.2.6. Sıfat Fiiller

Fiillere bazı (-an, -ası, -mez, -ar, -dik, -ecek, -miş) ekler getirilerek sözcüklerin sıfat görevinde kullanmasını sağlar. Metnin incelenen bölümünde 20 adet sıfat fiil incelenerek anlamlarıyla birlikte verilmiştir.

2.5.2.6.a. -An Sıfat Fiili

Sıfatların yetemediği yerlerde sıfat fiiller, sıfat görevi görüp bir ismin özelliğini niteler veya belirtirler. Ayrıca bunlar cümlede özne konumunda kullanılıp öznenin özelliğini de belirtirler.

❖ İşidenler

ehl-i derdün nālesi sūz-nāk olur

işidenler āhını ğam-nāk olur (2a 6)

işidenler hep du'ā kıla aña

heb ağanlar anı ğayrıla aña (9b 3)

¹⁴⁶ <https://pauctle.com/> Erişim tarihi: 21.02.2023, Erişim saati: 19.15.

lütüfuña müştāk olur her bir vücūd
işidenler şıdkıla kıılır sücūd (17a 16)
Dizelere *işiten kişiler* anlamını katarak *adlaşmış sıfat fiil* olmuştur.

❖ Olan - Olanlara

ehl-i derd *olan* naşibidür ‘ilāc
derdi olmasa ‘ilāca ne ihtiyāc (2a 8)
Dizeye *olan kişi* anlamını katarak *adlaşmış sıfat fiil* olmuştur.
şākir *olanlara* bulur hāk’ dan şevāb
ber -hemīn va’llāhu a’lem bi’ş-şevāb (2b 7)

hulķı *olan* kişiler hem bay olur
hulķı olmayan soñ işi vay olur (20b 5)
Dizelere *olan kişiler* anlamını katarak *adlaşmış sıfat fiil* olmuştur.

❖ Gelen-Giden

oldurur hem bülbüle dil öğreden
pes kimün hükmiyledür *gelen giden* (3b 4)
Dizeye *gelen giden kişi* anlamını katarak *adlaşmış sıfat fiil* olmuştur.
kim anı sizden *gelen* kişi didi
işleñüz şıdkıla bu işi didi (13b 10)
Dizede *gelen kişi* anlamındaki *sıfat fiil* aynı zamanda ismi niteleyerek *niteleme sıfatı* olarak da kullanılmıştır.

❖ Görenler

gördi *görenler* anı ‘ayne’l-yaķīn
kim odur ol ‘alim-ü ‘ilme’l-yaķīn (5a 5)
Dizeye *gören kişiler* anlamını katarak *adlaşmış sıfat fiil* olmuştur.
ism’-i a’zam öğredeyim uş saña
kim *görenler* işüñi kıılır taña (11a 17)
Dizeye *gören kişiler* anlamını katarak *adlaşmış sıfat fiil* olmuştur.

❖ İsteyen- Yiyen

her yimişden dürlü lezzet *isteyen*

bî-taleb buladı anı *yiye*n (7b 8)

Dizeye *isteyen kişi-yiyen kişi* anlamını katarak adlaşmış sıfat fiil olmuştur.

❖ Okıyan

yüz hikāyet yüz hadişdür bu haber

okıyan kişi göre kıla nazar (8a 8)

Dizede sıfat fiil olarak kullanılmıştır.

❖ Ananlar

işidenler hep du'ā kıla aña

heb *añanlar* anı hayrıla aña (9b 3)

Dizeye *anan kişiler* anlamını katarak adlaşmış sıfat fiil olmuştur.

❖ Kaçan

her *kaçan* kim haq te'ālā bir kıla

rahmet idüb hayrıla eylük kıla (11a 12)

Dizeye her kaçan kişi anlamını katarak adlaşmış sıfat fiil olmuştur.

imdi İy yigit *kaçan* sen iresin

ķanda kim şalih kişiler göresin (11a 15)

Dizeye *kaçan kişi* anlamını katarak adlaşmış sıfat fiil olmuştur.

❖ Bekleyen

İy güzīn-i şahibü's-şıdku safā

din yolında *bekleyen* 'ahd ü vefa (15a 11)

Dizeye bekleyen kişi anlamını katarak adlaşmış sıfat fiil olmuştur.

❖ İşleyen

bu suçı *işleyen* hāli budur

bellü bil kim hikāyet iş budur (18b 10)

Dizede *bu suçu işleyen hali* anlamına gelen isim tamlamasında tamlayana *işleyen* kişi anlamını katarak adlaşmış sıfat fiil olmuştur.

2.5.2.6.b. -dIk Sıfat Fiili

Bu sıfat fiiller, sıfatların yetişemediği yerlerde isimlerin önüne gelerek sıfat görevi görürler. Bunun yanında cümleye geçmiş zaman anlamı da katmaktadır.

h zret-i a med sözidür *did g m*
ol tütünün  ekkerid r yid g m (1b 14)

Dizeye Dediğim söz Hz.Adem'in sözüdür anlamını vererek adlaşmış sıfat fiil görevinde kullanılmıştır.

derdine derman senün fazlun iy ş h
 h kıldığı budur ruy  siyah (7b 2)

Dizede *kıldığı* sözcüğü *sıfat fiil* olarak kullanılmıştır.

2.5.2.6.c. -mIş Sıfat Fiili

Banguoğlu bu ek hakkında şunları söyler: "Bu ekin eski ve yaygın sıfat-fiiller olduklarını, Eski Türkçeden beri dolaylı geçmiş kipine taban olduklarını ve sıfat olarak kullanıldıklarını, dilimizde sınırlı sıfat olarak (geçmiş zaman, okumuş kimse, pişmiş aş, görmüş adam) belirli adlarla g r lenlerinin var."¹⁴⁷

bu *döşenmiş* ferş kim r y-ı zem n
kendüden mi s kin olmuşdur hem n (2b 14)

Dizede *döşenmiş* yer anlamına gelen sözcük hem *sıfat fiil* hemde *niteleme sıfatı* olarak kullanılmıştır.

2.5.2.7. Sıfat Tamlamaları

Sıfat tamlaması; bir ismin önüne isim ile ilgili bilgi veren sıfatların eklenmesi ile oluşturulmuş sözcük grubudur. Sıfat tamlamaları bir ismin işaret ettiği varlık veya kavramın adedi, biçimi, rengi, durumu, konumu vs. hakkında bilgi verir. Metnin incelenen bölümünde 12 adet sıfat tamlaması incelenerek anlamlarıyla birlikte verilmiştir.

¹⁴⁷ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s.272-273.

Sıfat olan her sözcük sıfat tamlaması yapabilmektedir. Bu bölümde kalıplaşmış Arapça, Farsça sıfat tamlamalarına da yer verilmiştir.

- ❖ Virān : *Yıkık, yıkılmış, harap* anlamında kullanılan Farsça bir *sıfattır*.¹⁴⁸

kalbi u *virāni* ‘imāret eyledün
çok cefālu ya kefarete eyledün (7a 7)

Dizede *Ḳalbi u viran*, harap olmuş kalp, anlamında kullanılarak *sıfat tamlaması* olmuştur.

- ❖ Murtaẓā: Bu sözcük, Ar. irtizā’ seçmek, beğenmekten murtaẓā şeklinde türetilerek beğenilmiş, seçilmiş, hoşnut ve râzı olunmuş (kimse) anlamına gelmiştir.¹⁴⁹

biri ‘osmān ü ‘aliyyü’l *murtaẓā*
geldi müşriklere haḳdan ḳazā (5a 1)

Dizede kendisinden razı olunmuş Ali şeklinde kullanılarak Arapça sıfat tamlaması olmuştur.

- ❖ Şerīf : Bu sözcük, Ar. *şeref mertebesi yüce olmaktan* şerif şeklinde türetilerek *şerefli, kutsal, mübârek* anlamına gelmiştir.¹⁵⁰

īy ‘alīm ü ḳābiẓ ü ‘adlū’l- laṭīf
īy ‘azīm ü bā’iṣ ü ḳaḳku’ş- *şerīf* (5a 15)

Dizede Ey yüce şerefli hakka sahip olan şeklinde kullanılarak Arapça sıfat tamlaması olmuştur.

Sıfat tamlamaları dizede belirtilmiştir.

şāhibü’ş-şer-i güzīn-i enbiyā
menba‘u’l-faẓl-ı vü kāni fiẓ-ziyyā (4a 8)

Dizede Şāhibü’ş-şer’-i güzīn-i enbiya sıfat tamlaması olmuştur.

¹⁴⁸ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 21.02.2023, Erişim saati: 22.00.

¹⁴⁹ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 21.02.2023, Erişim saati: 22.10.

¹⁵⁰ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 21.02.2023, Erişim saati: 22.20.

mażhar -ı davet sa‘ādet ma‘deni
memleket issi *cihāngir-i ğani* (8b 2)

Dizede *cihāngir-i ğani* sıfat tamlaması olarak kullanılmıştır.

mu’teberdür niyyet ĩy *şāh-ı güzĩm*
niyyeti ħayr eyleyen şaklu özĩn (12a 16)

Dizede *şah-ı güzın* seçilmiş padişah anlamında kullanılarak *sıfat tamlaması* olmuştur.

kıldılar dāyim anuñıla ‘amel
almadı gönüllerin *tūl-ı emel* (14b 14)

Dizede *tūl-ı emel* sonu gelmez arzu anlamında kullanılarak *sıfat tamlaması* olmuştur.

beni şetr eyle ĩy *şettāru’l ‘uyūb*
fazluñ öküşdür ĩy *ġaffaru’z’zunūb* (6b 17)

Dizede *şettāru’l ‘uyūb ve ġaffaru’z’zunūb* ayıpları örten ve çok bağışlayan anlamında kullanılarak *Arapça sıfat tamlaması* oluşturmuştur.

zira kim ehli bülünmezdi ĩy *yār*
gencidi gizlenmiş ĩy *şāh-ı kibār* (8a 2)

Dizede *şāh-ı kibār* sıfat tamlaması olmuştur.

ĩy güzĩn –i *yār-ı ma‘şūķ-u zibā*
ħaķķ özünden rażı olsun her şabā (12b 7)

Dizede *güzĩm –i yār-ı ma‘şūķ-u zibā*, süslü âşık yârın gözdesi, anlamına gelerek *sıfat tamlaması* oluşturmuştur.

meclis-i āli hükümet der beķā
mażharı’l-islām-ı kāmil mehlikā (9b 13)

Dizede *Meclis-i āli* yüce meclis anlamına gelerek *sıfat tamlaması* oluşturmuştur.

2.5.2.8. Sözcük Türü Sıfat Olup Ancak Metinde Sıfat Görevinde Kullanılmayan Sözcükler

Sözcüklerin cümledeki yerine ve anlamlarına göre türleri belirlenir. Normal şartlarda isim olan sözcük başka bir ismi nitelediğinde sıfat görevinde, sıfat olan sözcük fiil ya da fiilimsiyi nitelediğinde zarf görevinde kullanılabilir.

Bu bölümde de normal şartlarda sıfat olan sözcüklerin farklı türlerde de kullanıldığı örneklendirilmektedir. Metnin incelenen bölümünde 23 adet örnek tespit edilerek anlamlarıyla birlikte verilmiştir.

2.5.2.8.a. ‘Azîz

Yüce, kıymetli, değerli, mukaddes, muazzez anlamına gelen bir sıfattır:¹⁵¹

oda yanmayınca ‘ūd olmaz ‘azîz

boyını maqbûl ider ehl-i temîz (2a 2)

Dizeye *aziz olmak* anlamını katarak *birleşik fiil* olmuştur.

2.5.2.8.b. Āşikār

Farsça sıfat olan *āşkār – āşkāre* olan sözcük; *açık, meydanda, gözle görülebilen, belli, ayan, vâzıh, bâriz* anlamlarında kullanılır:¹⁵²

küllî maḥlûḳuḥ ‘azîzisin îy yār

bir netîce kılgıl imdî *āşikār* (2b 4)

Dizeye *belirlidir* anlamı katarak isim cümlesi yapmış, *ek fiil* olmuştur.

¹⁵¹ <https://pauctle.com/> Erişim tarihi: 22.02.2023, Erişim saati: 23.15.

¹⁵² <https://pauctle.com/> Erişim tarihi: 22.02.2023, Erişim saati: 23.35.

2.5.2.8.c. Rūşen

Parlak, aydın, aydınlık anlamına gelen Farsça bir sıfattır.¹⁵³

göl-i ra' nā nāsīmīn-i sīm-ber

kim kıılır *rūşen* buları hūb-ter (3a 5)

Dizeye *parlaklık kıılar* anlamı katarak *birleşik fiil* olmuştur.

2.5.2.8.d. Münkati'

Bu sözcük, Ar. inķitā *kesilmekten münkati'* şeklinde türetilerek *kesilen, kesilmiş, kesik* anlamına gelmiştir.¹⁵⁴

2.5.2.8.e. Müctemi'

Bu sözcük, Ar. icīmā' *toplanmaktan müctemi'* şeklinde türetilerek *toplanmış, bir araya gelmiş, toplu* anlamına gelmiştir.¹⁵⁵

bu ne fırsatdur 'azilden *münkati'*

bu ne ruşatdur şafadan *müctemi'* (3b 12)

Dizede *kesilmiştir ve toplanmıştır* anlamında kullanılarak bildirme ekinde düşmesiyle sözcük *ek eylem* olmuş ve isim cümlesi oluşturmuştur.

2.5.2.8.f. Köhne

Bu sözcük, Far. *Kuhne'den* türetilerek *eskimiş, yıpranmış, eski* anlamına gelmiştir.¹⁵⁶

'aql irişmez fikr idüb 'ākīllerüñ

zihni *köhne* durur kamu gāfillerüñ (3b 15)

Dizede *Bütün gafillerin zihni köhnedir*, anlamına gelerek *ek eylem* yapmış ve isim cümlesi oluşturmuştur.

¹⁵³ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 22.02.2023, Erişim saati: 23.45.

¹⁵⁴ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 23.02.2023, Erişim saati: 00.45.

¹⁵⁵ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 23.02.2023, Erişim saati: 01.00.

¹⁵⁶ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 23.02.2023, Erişim saati: 01.25.

2.5.2.8.g. Külli

Bu sözcük, Ar. *kull hepsi, hep* ve nispet eki -i ile *kulli* şeklinde türetilerek *bütüne âit, bütünle ilgili, bütünü kapsayan, hepsi* anlamında kullanılır:¹⁵⁷

yir ü gök hem yirde gökde ne ki vār
külli anuñ varlığın kıılır şümār (3b 17)
Dizede *hepsi* diyerek *belgisiz zamir* olmuştur.

2.5.2.8.h. Müdām

Bu sözcük, Ar. *idāme dâimî* kılmak, devam ettirmekten *mudām* şeklinde türetilerek devamlı, sürekli anlamına gelmiştir:¹⁵⁸

korhusız kişilere yokdur necat
korhulunuñdur *müdām* ‘ayne’l-ḥayat (19a 8)
Dizede *zarf* görevinde kullanılmıştır.

2.5.2.8.ı. Müstedām

Bu sözcük, Ar. *istidāme devamlı olmasını istemekten mustedām* şeklinde türetilerek *sürüp gitmesi istenilen, sürekli, devamlı, dâim, bâki* anlamına gelmektedir:¹⁵⁹

tāc u devlet başına kondı müdām
dü cihānda buldı bākī *müstedām* (4a 15)

Dizede *sürekli* anlamında kullanılıp bildirme ekinde düşmesiyle *ek eylem* olarak ve *isim cümlesi* oluşturmuştur.

¹⁵⁷ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 23.02.2023, Erişim saati: 01.45

¹⁵⁸ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 23.02.2023, Erişim saati: 02.00.

¹⁵⁹ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 23.02.2023, Erişim saati: 01.25.

2.5.2.8.j. Münevver

Aydınlatılmış, aydınlık, ışıklı, nurlu anlamına gelen bir sıfattır:¹⁶⁰

‘ālemi kılmış *münevver* ol ‘azîz

külli batıl işleri kılmış temiz (8a 14)

Dizede *aydınlık kılmak* anlamında kullanılarak *birleşik fiil* yapmış ve zarf görevinde kullanılmıştır.

2.5.2.8.k. Cüdā

Ayrı düşmüş, uzak kalmış, ayrı, uzak anlamında kullanılan Farsça sıfattır: ¹⁶¹

hâzretündendür ümidi îy hüdā

yā ilāhî fażluñı kıлма cüzā (7b 3)

Dizede *cüzā-cüda kılmak* anlamında kullanılarak *birleşik fiil* görevinde kullanılmıştır.

2.5.2.8.l. Revān

Bu sözcük, Fars. *reften gitmekten revan* şeklinde türetilerek *yürüyen, giden* anlamına gemiştir:¹⁶²

tañrı yolın ’ışkıla dutdı hemān

oldı ilinden şehrinden *revān* (10b 6)

Dizede *yola koyulmak* anlamında kullanılarak *birleşik fiil* görevinde kullanılmıştır.

¹⁶⁰ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 23.02.2023, Erişim saati: 08.15.

¹⁶¹ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 23.02.2023, Erişim saati: 08.30.

¹⁶² <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 23.02.2023, Erişim saati: 08.50.

2.5.2.8.m. Bahtlu

Bahtı açık olan, tâlihli, kısmetli, mesut, şanslı anlamında kullanılan bir *sıfattır*.¹⁶³

çün nisaba yine malik îy ulu

vir zekâtun kim olası *bahtlu* (13a 3)

Dizede *bahtlı olasin* anlamında kullanılarak *durum zarfi* görevinde kullanılmıştır.

2.5.2.8.n. Muḳayyed

Bu sözcük, Ar. taḳyid bağlamak, kaydetmekten muḳayyed şeklinde türetilerek bir şeye veya kimseye maddî yâhut mânevî bir bağla bağlanmış olan, bağlı, kayıtlı anlamına gelen bir sıfattır.¹⁶⁴

dünyâ hergiz *muḳayyed* olmaya

ğaflet uyḥusına ṭâlib kalmaya (18b 16)

Dizede *mukayyed olmak* anlamında kullanılarak *birleşik fiil* görevinde kullanılmıştır.

2.5.2.8.o. Zebun

Bu sözcük, Far. *güçsüz, zayıf, âciz* anlamında kullanılan bir *sıfattır*.¹⁶⁵

hem ğazab vaktında zinhar îy ulu

nefsüne olma *zebun* îy bahtulu (20a 16)

Dizede *zebun olmak* anlamında kullanılarak *birleşik fiil* görevinde kullanılmıştır.

2.5.2.8.p. Ğam-nâk

Bu sözcük, Far. *-nâk* ekiyle türetilerek *gamlı, kederli, tasalı* anlamına gelmektedir.¹⁶⁶

¹⁶³ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 23.02.2023, Erişim saati: 10.00.

¹⁶⁴ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 23.02.2023, Erişim saati: 10.30.

¹⁶⁵ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 23.02.2023, Erişim saati: 11.00.

¹⁶⁶ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 23.02.2023, Erişim saati: 11.10.

ehl-i derdūñ nālesi sūz-nāk olur

işidenler āhımı *gam-nāk* olur (2a 8)

Dizede *gamlı olasıñ* anlamında kullanılarak *durum zarfı* görevinde kullanılmıştır.

2.5.2.8.r. Derd-mend

Bu sözcük, Far. *-mend* ekiyle türetilerek *derdi olan, dertli, üzüntülü* anlamına gelmektedir.¹⁶⁷

derde yoldāş ol ki sūz-nāk olasıñ

derd-i mend olurısañ pāk olasıñ (2a 7)

Dizede *dertli olur* anlamında kullanılarak *durum zarfı* görevinde kullanılmıştır.

2.5.2.8.s. ‘Ayān

Bu sözcük, Ar. ‘ayn gözden ‘iyān gözüyle görme > ‘ayān şeklinde türetilerek açık, âşikâr, gözle görülür, belli anlamına gelmiştir.¹⁶⁸

her fażīlet sözile olur ‘*ayān*

gizlü ma‘nī sözile olur beyān (2a 12)

Dizede *belli olur* anlamında kullanılarak *durum zarfı* görevinde kullanılmıştır.

2.5.2.8.t. Cavidān

Bu sözcük, *ebedî, kalıcı, dâimî, bâkî* anlamında kullanılan Farsça bir *sıfattır*.¹⁶⁹

aç gözünğ ğaflet yuħusından uyan

hōd bilürsin kimse kıalmaz *cāvidān* (15a 5)

Dizede *bakî kalır* anlamında kullanılarak *durum zarfı* görevinde kullanılmıştır.

¹⁶⁷ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 23.02.2023, Erişim saati: 12.20.

¹⁶⁸ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 23.02.2023, Erişim saati: 12.45.

¹⁶⁹ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 23.02.2023, Erişim saati: 13.20.

2.5.2.8.u. Pāk

Farsça *temiz* anlamında kullanılan bir *sıfattır*.¹⁷⁰

kılcınuñ ābı yudı kıldı *pāk*

korğusından oldı kâfirler helāk (4b 1)

Dizede *pak kıldı* anlamında kullanılarak *durum zarfi* görevinde kullanılmıştır.

2.5.2.8.v. Dūr

Uzak anlamında kullanılan bir *sıfattır*.¹⁷¹

bağlamışdur yolumı fisk ü fücür

ol sebebden düşmişem hizmetde *dūr* (6b 11)

Dizede *uzak düşmek* anlamında kullanılarak *durum zarfi* görevinde kullanılmıştır.

2.5.2.8.y. Ğanī

Zengin anlamına gelen bir *sıfattır*.

kullarıñdan za'îf ħalüm ben za'îf

sen *ğanîsin* fażluñ öküş ya lāţif (7a 1)

Dizede *sen ganisin* anlamında kullanılıp *ek eylem* olarak ve isim cümlesi oluşturmuştur.

2.5.2.8.z. Fāhire

Fāhir sözcüğünden türetilerek (iftihar edilecek nitelikte, şâşaalı, ihtişamlı) kadını ifâde eden, *kadın ismi manasında* kullanılan Arapça bir *sıfattır*.¹⁷²

dünyâ zevkın sürdün irdün aħire

hiç 'amel yok kım kılasın *fāhire* (19a 2)

Dizede *fahire kılmak* anlamında kullanılarak *birleşik fiil* görevinde kullanılmıştır.

¹⁷⁰ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 23.02.2023, Erişim saati: 13.50.

¹⁷¹ <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 23.02.2023, Erişim saati: 14.15.

¹⁷² <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 23.02.2023, Erişim saati: 15.00.

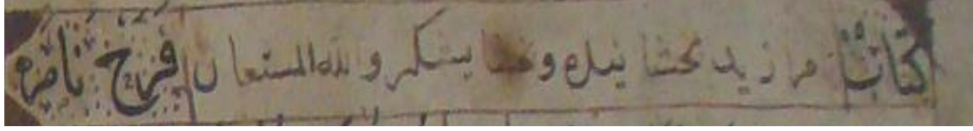
3. METİN

HĀZĀ KĪTĀB-I FERĀHNĀME

[1b]

ḥaṭīb-ođlu¹⁷³

(1)

(2) di ki bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

kūlli būnyāduḡ¹⁷⁴ bināsıdur ḡadīm¹⁷⁵

(3) her binānuḡ ki evvelinde besmele

zıkr olınmaya irişmez mısmıla¹⁷⁶

¹⁷³ İzzet Koyunđlu 13290 numaralı nüshada bu ifade kurşun kalemle yazılıdır.

¹⁷⁴ Būnyad: 1. Esas, temel.2. Yapı, binâ.

¹⁷⁵ Ḡadim: Geçmişi uzun zamâna dayanan, eski.

¹⁷⁶ Mismil: Derleme Sözlüğü (Türkiye Ağızları Sözlüğü): [mismil -1] Temiz, derli toplu. -Rize, -Erzurum çevresi, Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, Ankara, Türk Dil Kurumu,1977, cilt: 9, L-R (la - rüzgârlık) [mismil -2] Eti yenilebilen, murdar olmayan (hayvan için). -Kastamonu Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü Ankara, Türk Dil Kurumu,1977, cilt: 9 L-R (la - rüzgârlık) mismil 1. [-> mısmil (III) -1] Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü Ankara, Türk Dil Kurumu,1977 cilt: 9 L-R (la - rüzgârlık) mismil 2. [-> mısmil (III) -2] Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü Ankara, Türk Dil Kurumu,1977 cilt: 9 L-R (la - rüzgârlık) mismil 1. (hayvan için) Eti yenilebilir, murdar olmayan. 2. Doğru dürüst, olması gerektiği gibi olan Adana, Osmaniye Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları Faruk Yıldırım Ankara,Türk Dil Kurumu,2006 2 cilt. § mismil: mismel: Adam akıllı tam yapılan iş. § Etimoloji Sözlüğü: mısmil 'bıçakla kesilmiş, boğazlanmış, eti yenilebilen, murdar olmayan (hayvan)' < mismil < bismil < Far bismil 'kesilmiş, boğazlanmış (hayvan)' (< Ar bismillāh). -Hayvan keserken besmele çekildiği için bismil (> mismil > mısmil) 'bıçakla kesilmiş (hayvan)' anlamını almıştır. Türkçe mısmil biçimi benzeşme (assimilation) sonunda ortaya çıkmıştır. undefined Brockelmann: ZDMG 73: 27.

(4) zıkr id imdi tevfiķi¹⁷⁷ yoldāş idin
tevfik ehlin özüne ķoldāş¹⁷⁸ idin

(5) her ki tevfiķ ehline yoldāş ola
söz yüzinde özine ķoldāş ola

(6) sözi taķķik¹⁷⁹ olana söylerise
ma'niye ķaşd ide ne şoylarisa

(7) ķünkü tevfiķ oldı bu yolda işüm
sözi bünyād eylemek bahşāyışum

(8) söz ağacından üzeyim bir budak
kim söz ehli dutmayalar aņa tāk¹⁸⁰

(9) şafha'-i sözde ķü bir naķş ideyim
her sözüñ mağzın¹⁸¹ aņa bahş ideyim

(10) gülistānından¹⁸² sözüñ bir gül üzem¹⁸³
cevheriler dürr-i silkine dizem

¹⁷⁷ Tevfik: Allah'ın yardımı.

¹⁷⁸ Koldaş/ķoldāş, yoldaş//yoldāş kelimeleri yazılırken vezne baēlı metnin yazımına baēlı kalındı, esasında -daş eki uzun ses barındırmaz burada -dāş şeklinde yazılması harfe ve vezne baēlı olarak yazılmasını ifade etmektedir.

¹⁷⁹ Taķķik: Doğru olup olmadığını araştırma.

¹⁸⁰ Tāk: İhtiyaç. Tanıklarıyla Tarama Sözlüēü, tāk maddesi: Gerçi anın armaēana tākı (طالق) yok//Raygān bahşāyışı in'amı çok.(K.Ü. XV.).

¹⁸¹ Mağz: Beyin, dimaē.

¹⁸² Gülistān (Far. *gul* ve yer bildiren *-istān* ekiyle *gulistān*) Gül bahçesi, gülü çok olan yer, gülşen, gülzar.

¹⁸³ Üz: Kesmek, ayırmak, koparmak.

(11) nağmeler öğredegim bülbüllere
dāsītān olsun düşün dillere

(12) bir nefes uram ki görsünler ferīn¹⁸⁴
cümle maḥlūḳāt kılsun āferīn

(13) nazm ideyim söz yüzinden bir kelām
kim teḥassūr¹⁸⁵ ide küll-i ḥāş u ‘ām¹⁸⁶

(14) ḥāzret-i aḥmed sözidür didüğüm
ol tūṭīnūḡ şekkeridür yidüğüm

(15) sihr-i efsūmıla¹⁸⁷ kılam bir ḥiṭāb
kim cevābında sevine müsteṭāb¹⁸⁸

(16) sözümi bir perdeden ḥōş ideyim
sözine bülbüli ser-ḥōş ideyim

[2a]

(1) yanaram derdile çün kim ‘ūd-vār
kıluram biḡ nāle¹⁸⁹-i efġān¹⁹⁰ u zār¹⁹¹

¹⁸⁴ Fer: Parlaklık, aydınlık, nur.

¹⁸⁵ Tahassür: 1. Hasret çekme 2. Çok istenen ve ele geçirilemeyen bir şey için yanıp yakılma.

¹⁸⁶ Ḥāş u ‘ām: Herkes.

¹⁸⁷ Efsün: Büyü, sihir, tılsım.

¹⁸⁸ Müsteṭāb: Hoşa giden, beġenilen, iyi, güzel.

¹⁸⁹ Nāle: İnleme, inilti.

¹⁹⁰ Efġān: İztırapla baġırma, haykırma, feryat.

¹⁹¹ Biḡ nāle-i efġān u zār: Bin feryatla aġlayarak inleyen kişi anlamına gelecek şekilde tamlama oluşturmuştur.

(2) oda yanmayınca ‘ūd¹⁹² olmaz ‘azîz
boyını maqbûl ider ehl-i temîz

(3) nāy yanar nāle-i feryād ider
yandığıçun derd-i hālin yād ider

(4) şem‘ oda yaḥar özin şeydā¹⁹³ olur
yandığıçun aḡa nūr peydā olur

(5) ‘ışk odına çünki ben pervāneyem
şan‘atum yanmaḡ durur bes¹⁹⁴ yanayım

(6) ehl-i derdün nālesi sūz-nāk¹⁹⁵ olur
işidenler āhını ġam-nāk¹⁹⁶ olur

(7) derde yoldāş ol ki sūz-nāk olasın
derdimend¹⁹⁷ olurısaḡ pāk olasın

(8) ehl-i derd olan naşîbidür ‘ilāc
derdi olmasa ‘ilāca ne ihtiyāc

¹⁹² ‘ūd: Odun, ağaç.

¹⁹³ Şeydā: Çılgın, divâne, meczup kimse.

¹⁹⁴ Bes//pes: far. Kâfi. Yeter. Yetişir. Çok, iyi.

¹⁹⁵ Sūz-nāk: (f.b.s.) 1. yakan, yakıcı. 2. dokunaklı.

¹⁹⁶ Ğam-nāk: gamlı.

¹⁹⁷ İZ_13290’da “derd-i mend”, derd-i mend//derdimend//derdmend: far. Tasalı, kaygılı, dertli.

(9) beni işbu sözde ta‘yīb¹⁹⁸ itmeñüz
kendüyi ögmiş diyü terğīb¹⁹⁹ itmeñüz

(10) ben degülem ögdüğüm söz ögerem
söz yüzinden umaram ma‘nī görem

(11) zīra ki söziledür insān ‘azīz
sözile olur kamu nesne-i temiz

(12) her fażīlet²⁰⁰ sözile olur ‘ayān
gizlü ma‘nī sözile olur beyān

(13) sözile birler kişi allāh’ını
‘arz ider allāh’ına her āhını

(14) söz bize ulu ‘aṭādur bi-gümān²⁰¹
farq olundı sözile küfr ü imān

(15) dünyada ādem mükerrerrem olduğı
söziledür külli hürmet bulduğı

(16) nuṭkı olmasa niderler ādemi
ḥamduli’llāh bize virdi bu demi

¹⁹⁸ Ta‘yīb: Ayıplama.

¹⁹⁹ Terğīb: Sevip istemek, üzerine düşmekten terğīb. İsteklendirme, arzu ettirme.

²⁰⁰ Fażīlet: Dürüstlük, merhamet, alçak gönüllülük, adâlet, kerem ve ihsan gibi ahlâkî meziyetlerin hepsine birden verilen isim, erdem.

²⁰¹ Gümān: Zan, şüphe.

(17) rahmet inmişdür çü söz gökden yire
lâyık olmaz rahmete her kim yire

[2b]

(1) söz yücedür kamu²⁰² ulular adın
söz dirildür külli ölüler adın

(2) söziledür dünyada dirlik kamu
âhîret sözile ma'mûr iy 'amu²⁰³

(3) söylemekdür âdemün her zîneti
kamu hayvân ortasında 'izzeti

(4) külli maḥlûkuḥ 'azîzisin iy yâr
bir netice kılgıl imdi âşikâr

(5) kim begensün ehl-i dâniş ol işi
'izzetüñe lâyıķ it her cünbişî²⁰⁴

(6) ḥālîķ'a şükr eyle imdi ķo sözi
kim kamu ḥalkdan 'azîz itdi bizi

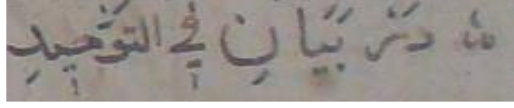
²⁰² Kamu: Bütün, hep.

²⁰³ 'Amu: (عمو) s. A person's paternal uncle, Redhouse Turkish and English Lexicon, London 1890. Amca. § 'ammu//'amm: Amca. Babanın kardeşi. * Çok cemaat. § Bu beyit, İZ_1320: İZa nshasında yer almamaktadır. Beyti şu şekilde anlayabiliriz: Ey amca, dünyada bütün dirlik sözledir, ahiret (de) sözle ma'murdur, bayındırdır. § ma'mûr//bayındır: Gelişip güzelleşmesi, hayat şartlarının uygun duruma getirilmesi için üzerinde çalışılmış olan, bakımlı, imar edilmiş, mamur (yer), abat.

²⁰⁴ Cünbiş: Hareket etme, kımıldama, oynama.

(7) şākir²⁰⁵ olanlar bulur ḥaḳ'dan şevāb
ber²⁰⁶-hemīn va'llāhu a'lem bi's-şevāb²⁰⁷

(8)

(9) zih̄n ider misin ki vardur bir ġanī
zīkr iderler külli maḥlūkāt anı

(10) vaḥş u ṭayr u ins ü cinn ü her vücūd
buldılar heb küllisi andan vücūd

(11) çarḥ u devvār²⁰⁸ ü sitāre²⁰⁹ nüh felek
kendüler mi buldılar bunlar dilek

(12) nūra ġarḳ oldukları şems ü kamer
yire bu nur kendülerden mi ṭamer

(13) yā meşābiḥ²¹⁰ kim bezenmişdür semā
kendüden mi buldı bunlar reh-nümā²¹¹

²⁰⁵ Şākir: Şükreden kimse, şükredici.

²⁰⁶ Ber: Arapça ve Farsça kelimelerin başına gelerek sıfat ve zarflar yapar; Türkçe'deki "-de" ekiyle "üzeri, üzere, üzerine, üzerinde" vb.nin karşılığıdır.

²⁰⁷ Vallahu a'lem bi's- şavāb: Doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

²⁰⁸ Devvār: Çok dönen, dâima dönen, devreden.

²⁰⁹ Sitāre: Yıldız.

²¹⁰ Meşābiḥ: (Misbah. C.) Lâmbalar. Fenerler.

²¹¹ Reh-nümā: Yol gösteren, kılavuz.

(14) bu döşenmiş ferş²¹² kim rûy-ı zemîn²¹³
kendüden mi sâkin olmuşdur hemîn

(15) şekl-ü elvân-u muşavver²¹⁴ bu cihân
kendü mi oldu âşikâre vü nihân²¹⁵

(16) key nazar kııl gör nedendür bu düzen
kııl tefekkür kimdürür²¹⁶ bunı düzen

(17) kimden oldu bunca bu seyr ü sükûn
bî-ķarân saķf²¹⁷ u mu'allâ²¹⁸ bî-sütûn

[3a]

(1) ķandan irişdi bulara bu naşîb
fıkr idermisin buņa kimdür ğalîb²¹⁹

(2) niredendür 'âlemüñ zeyni²²⁰ îy²²¹ yâr
kimden oldu âdemüñ ħüsni âşikâr

²¹² Ferş: 1. Yayma, serme, döşeme. 2. Kilim, halı, yaygı, seccâde, şilte vb. yere döşenen şey.

²¹³ Rûy-ı zemîn: Yüz, yüzey, satıh.

²¹⁴ Muşavver: 1. Resimlerle süslenmiş, resimli 2. Zihinde tasarlanmış, düşünülmüş, canlandırılmış, tasavvur edilmiş.

²¹⁵ Nihân: Gizli, saklı, gizlenmiş, saklanmış.

²¹⁶ Kimdürür//kim dürür//kimdurur//kim durur.

²¹⁷ Saķf: Dam, çatı, tavan.

²¹⁸ Mu'allâ: Yüksek, yüce, bülent, mürtefi.

²¹⁹ Ğalib//ğalib: Üstün, yenen, mağlub eden, ekser. Ğalib-i muṭlaķ: Tam olarak galip. Kayıtsız şartsız hâkimiyet sahibi. Yüce Allah.

²²⁰ Zeyn: Süs.

²²¹ İy: Hitab sözü.

(3) kimdür iden nev-bahārī bā-şabā²²²
kim kılsun bād-ı ħazānı bī-vefā

(4) kıandan²²³ oldu bu şabā ‘īsā-ı²²⁴ nefes
kimden almışdur bu ħazrā dest-i res²²⁵

(5) gül-i ra‘nā²²⁶ nāsīmīn-i²²⁷ sīm-ber²²⁸
kim kılur rūşen buları ħüb-ter²²⁹

(6) ‘ālemūñ düzgünin ādem terkībīn
kim düzetmişdür bularuñ tertībīn

(7) leyl-i zūlmetden nehārī²³⁰ nūreden
duzah-ı zehri cihān-ı ħūreden

(8) kim kılubdur bunları iy şehr-i yār
kimūñ işidür bu ħükm-i resm-ü kār

 ²²² İZ_13290’da bā-şabā: ş bā-şafā: Safalı. Safa ile. ş şabā: Gün doğusundan esen hoş ve lâtif rüzgâr. * Hevâ ve nefsine meyletme. Delikanlılık. ş bā-şabā: saba rüzgarıyla, gençlik ve yenilikle.

²²³ Kıandan: Nereden. Kıanda: nerede, nereye.

²²⁴ ‘İsi//‘İsā: İsa (a.s)

²²⁵ Res: far. (Residen: Erişmek mastarının emir köküdür.) “Ulaşan, erişen, yetişen” mânasına gelir ve birleşik kelimeler yapılır. Dest-i res: ulaşan erişen el. dest-i res//dest-ü res//dest ü res, İZ_13290’da dest-ü res şeklinde ötre işareti ile terkip yazılmış, dest-i res şeklinde Farsça terkibe göre yazılabilir.

²²⁶ Gül-i ra‘nā: Yarıları sarı, yarıları kırmızı çok güzel gül.

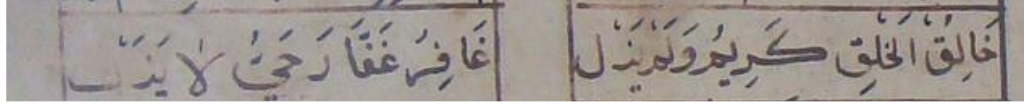
²²⁷ İZ_13290’da “nāsīmīn” şeklinde imlâ edilmiş, yāsīmīn//nāsīmīn ifadesinde yāsemīn kelimesi müstensih sebebiyle nāsīmīn şeklinde imlâ edildiği anlaşılıyor.

²²⁸ Sīm-ber: Gümüş göğüslü.

²²⁹ İZ_13283’de ħüb-ter, İZ_13290’da ħüb-ter. ş ħub-ter: (Hub-terin) far. En güzel, pek güzel. ş ħub//ħub//ħüb//ħüb: Bu kelime İZ_13290’da (ح) harfi ile yazılmış, kelimenin sözlüklere baktığımızda (خ) ile ve (ح) ile yazımlarına rastlamaktayız.

²³⁰ Nehār: Gündüz, gün.

(9)

(10) mün'ım²³¹ ü muhtâr settâr u muķım²³²

'âlim rezzâķ u rahmānu'r-rahīm

(11) rāfi' u ķuddüs u fettāh²³³ u 'alīmss

bā'is²³⁴ ü vehhāb²³⁵ ü tevvāb ü hālīm

(12) emr anuķ ni'met anuķ furşat anuķ

fażl anuķ hikmet anuķ ruķşat anuķ

(13) 'ilm anuķ haşlet²³⁶ anuķ 'izzet anuķ

hük̄m anuķ 'uzlet²³⁷ anuķ ķudret anuķ

(14) ķatre-i murdâr şudan şüret düzer

ten yaradur mesken-i sîret düzer

²³¹ Mün'ım: Nimet veren.

²³² Muķım: Bir yere yerleşen, bir yerde oturan, kalıcı olan, ikâmet eden.

²³³ Fettâh: (Ar. fetħ "açmak"tan fettâh) "Kapalı şeyleri, lutuf ve rahmet kapılarını açan" anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden) dır.

²³⁴ Bâ'is: Sebep olan şey, sebep.

²³⁵ Vehhâb: "Çok bağışlayan, çok veren, kullarına çeşitli nîmetler bağışlayan" anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden) dır.

²³⁶ Haşlet: Yaratılıştan gelen özellik, huy, tabiat.

²³⁷ 'Uzlet: Bir köşeye çekilip toplumdan, insanlardan uzak, yalnız başına yaşama.

(15) cān virür ĩmān u ‘aql in ‘ām²³⁸ ider
fehm-i idrāk-i göñüli ‘āmm²³⁹ ider

(16) ins ü cinnüñ rāzuķı rezzāķdur
hālķ u arz u semā hālāķdur

(17) raķmeti fażlı bī-hadd ü bī-ķiyās
ni‘metile dirilür cinn ü ünās

[3b]

(1) maķfi²⁴⁰ degül ğayb²⁴¹ ‘allāmu’l-ķuyüb²⁴²
setr ider²⁴³ ‘afvyıla settāru’l-‘uyüb²⁴⁴

(2) şuyı tatlu balu ve topraķdan şeker
ķanı süd eyler dikenden gül biter

(3) acı incir südine lezzet virür
kara topraķdan yimişler bitürür

(4) oldurur hem bülbüle dil ögreden
pes²⁴⁵ kimüñ hükmiyledür gelen giden

²³⁸ İn‘am : İyilik etme.

²³⁹ İZ_1329 (Ar. ref‘ “kaldırmak, yükseltmek”ten rāfi‘) 1. Kaldıran, yükselten. 2. Eski anat. Göz kapağı vb. organları yukarı kaldırmaya yarayan (adale, sinir).

²⁴⁰ Maķfi: Gizlenmiş, saklanmış, saklı, gizli.

²⁴¹ Ğayb: Gözle görülmeyen mânevî âlem, gayp âlemi.

²⁴² Allāmu’l-ķuyüb: Gaybı bilen, Allah.

²⁴³ Setr ider: Gizlemek, örtmek.

²⁴⁴ Settāru’l-‘uyüb: Ayıpları örten, gizleyen Allah.

²⁴⁵ Pes: Şu halde, öyleyse, imdi.

(5) küllisi yoğıdı ol var eyledi
kimisin yār kimin ağyār²⁴⁶eyledi

(6) odu şu toprağı vü yili cem²⁴⁷ ider
cān virür birler anı tekrār ider

(7) hikmeti hükminde maḥkūmdur bular
fażluḡa dutar ümīḡi iy gird-i gār²⁴⁸

(8) fażl²⁴⁹ u raḡmet ber kemal-ü zü'l-celāl²⁵⁰
ḡazret ü izzet ḡadīm ü velā-yezāl²⁵¹

(9) ferd ü yezdān²⁵² müḡiḡ²⁵³ ü müstecīb²⁵⁴
azze²⁵⁵ ü sübhān²⁵⁶ yā refi²⁵⁷ u yā mücīb²⁵⁸

²⁴⁶ Ağyār: Yabancılar, tanıdık olmayanlar; dost olmayanlar, düşmanlar.

²⁴⁷ Cem: Toplama, toplanma, bir araya gelme, getirilme.

²⁴⁸ Gird i gār: Yaratıcı, Allah.

²⁴⁹ Fażl: Cömertlik, iyilik, lutuf, kerem.

²⁵⁰ Zü'l-celāl: Celāl sâhibi Allah.

²⁵¹ Lāyezal: Zevâl bulmayan, varlığı devam eden.

²⁵² Yezdān: Zerdüşť dîninde hayır tanrısı, Allah.

²⁵³ Müḡiâ: Yardım eden.

²⁵⁴ Müstecib: Hoş görülen.

²⁵⁵ azze: Aziz olmak.

²⁵⁶ Sübhān: Tanrı.

²⁵⁷ Refi: Yüce.

²⁵⁸ Mücib: İcâb eden, lâzım gelen.

(10) bu ne mülkdür ‘izz²⁵⁹ ü temkîn ü likâ²⁶⁰

bu ne hâzretdür müdâm²⁶¹ fażl u beķā²⁶²

(11) bu ne ‘izzetdür muķîm ü²⁶³ lâ-zelîl²⁶⁴

bu ne ķudretdür tolu hüküm ü delîl

(12) bu ne fırsatdur ‘azilden²⁶⁵ münķati²⁶⁶

bu ne ruķşatdur şafâdan müctemi²⁶⁷

(13) mülketinüķ bî-nihâyet ‘iddeti²⁶⁸

‘izzetinüķ lâ- mekândur müddeti

(14) ķudretinüķ haddi vü pâyâni²⁶⁹ yok

hikmetinüķ ‘ilmünüķ â‘yâni²⁷⁰ yok

(15) ‘aķl iriŗmez fikr idüb ‘âķillerüķ

zihni köhnedurur ķamu ğâfillerüķ

²⁵⁹ ‘İzz: Kıymet. Değer. Güçlü oluş.

²⁶⁰ Likâ: Kavuşma.

²⁶¹ Müdâm: Devamlı, sürekli.

²⁶² Beķâ: Ölümsüzlük, ebediyet, bâkîlik.

²⁶³ Muķîm: Dinen misâfir veya seferî sayılmayan kimse.

²⁶⁴ Zelîl: Hor, hakir, alçak. Aşağı tutulan.

²⁶⁵ ‘Azil: Görevine son verme, işinden çıkarma.

²⁶⁶ Münķati’: Kesilen, kesik arkası gelmeyen, son bulan, süreksiz.

²⁶⁷ Müctemi’: Derli toplu.

²⁶⁸ ‘İddet: Bekleme müddeti.

²⁶⁹ Pâyân: Kenar, son nihayet, uç.

²⁷⁰ Ā’yân: Açık.

(16) ni‘meti perverde eyler²⁷¹ cānları
raḥmeti ʔoylar ʔamu insanları

(17) yir ü gök hem yirde gökde ne ki vār
külli anuʔ varlığın ʔılır şümār²⁷²

[4a]

(1) cümle ervāḥ-ı eşbāḥ²⁷³ ictimā‘²⁷⁴
küllüsi anı ʔılurlar istimā‘²⁷⁵

(2) yalvarub el açub eydürler hemān
raḥmet eyle raḥm²⁷⁶ ʔıl yā müste‘ān²⁷⁷

(3) raḥmetünden açıvirgil fetḥ-ü bāb
ber-hemīn va’llahu a’lem bi’ş- şavāb²⁷⁸

(4)

²⁷¹ Perverde eyler: Beslemek, gütmek.

²⁷² Şümār: Sayı, sayma.

²⁷³ Eşbāḥ: Cisimler, vücutlar, gövdeler.

²⁷⁴ İc̄timā‘: Bir araya gelme, toplanma.

²⁷⁵ İstimā‘: Dinleme, kulak verme, işitme.

²⁷⁶ Raḥm: Merhamet.

²⁷⁷ Müste‘ān: Kendisinden yardım istenen, yardımı dilenen (Allah).

²⁷⁸ Vallahu a’lem bi’ş- şavāb: Doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

(5) haḳ te‘ālā ḥazretinden ŧubḥ²⁷⁹ u ŧām²⁸⁰
muŧafa’nuḡ rūḥına yüz biḡ selām

(6) ki oldurur āḥir zemān peygāmbere
cümle’-i heb enbiyānuḡ serveri²⁸¹

(7) rehber-i ehl-i ṯarīḳat tācıdur
yiri gökü ehli anuḡ muḥtācıdur

(8) ŧāḥibü’ŧ-ŧer²⁸²-i güzīn²⁸³-i enbiyā
menba’u’l-fazl-ı vü kāni²⁸⁴ fiḡ-ziyyā²⁸⁵

(9) kāmilü’l- ‘aḳlü’ŧ-ŧafā ruḥū’l-emīn²⁸⁶
maḡzar-ı dīni raḡmete’n-li’l- ‘ālemīn

(10) ŧāḥ-ı kevneyn²⁸⁷ mecma’-ı lüṯf u vefā
maḡzen-i esrār-ı haḳ ŧıdḳ u ŧafā

²⁷⁹ ŧubḥ: Sabah.

²⁸⁰ ŧām: Akŧam.

²⁸¹ Enbiyānuñ serveri: Peygamberlerin önderi.

²⁸² ŧer’: Dinî kanunlar.

²⁸³ Güzin: Seçilmiş.

²⁸⁴ Kāni: İğneli söz söyleyen.

²⁸⁵ Ziyyā: Iŧık.

²⁸⁶ Ruḥū’l-emīn: Cebrail.

²⁸⁷ Kevneyn: İki âlem.Dünya ve Ahiret.

(11) fahr-ı ʿālem²⁸⁸ dü cihānda ser- güzīn
ʿāşileredür şefi'ü'l-müznibin²⁸⁹

(12) mesned-i ümmet günāha dest-i gir²⁹⁰
bunda sultān anda hōđ şāh-ı emīr

(13) ʿışķına olmışdurur her dü cihān
ne varışa āşikāre vü nihān²⁹¹

(14) çünkü levlāk²⁹² āyeti oldı nidā
kāyim oldı anuñıla arz u sema

(15) tāc u devlet başına kōndı müdām²⁹³
dü cihānda buldı bākī müstedām²⁹⁴

(16) çünkü oldur raḥmet-i ḥaḳ māyesi
oldı ʿaşı ümmetün sermāyesi

(17) dutmişken bu cihānı küfr i şirk
boyamışken cānları tezvīr²⁹⁵ ü çirk²⁹⁶

²⁸⁸ Fahr-ı ʿālem: Âlemin, kâinâtın iftilah kaynağı, övünme sebebi olan, Hz. Muhammed.

²⁸⁹ Şefi'ü'l-müznibin: Günahların affı için şefâat eden, Hz. Muhammed.

²⁹⁰ Dest-i gir: Yardımcı olan, elinden tutan.

²⁹¹ Nihan: Gizli, saklı. Bulunmayan. Mevcut olmayan.

²⁹² Levlâke: Eğer sen olmasaydın (meâlindedir).

²⁹³ Müdām: Devam eden. Sürekli. Dâim ve bâki olan.

²⁹⁴ Müstedām: Sürekli, devamlı. Sürüp giden.

²⁹⁵ Tezvīr: Söze yalan karıştırmak. Yalan söze ziynet verme.

²⁹⁶ Çirk: Kir, pas, pislik, murdarlık, necaset.

[4b]²⁹⁷

(1) kılıcınıñ ābı yudı kıldı pāk

korhısından oldı kāfirler helāk

(2) tarfetü'l- 'ayn²⁹⁸ı kabe kavseyn²⁹⁹ menzili

hazret-i 'izzetde kırdı maḥfili³⁰⁰

(3) kırb³⁰¹-ı ev ednāyı³⁰² dutmışdur makam

kıldı sübhāne'l-lezi isrā-yı³⁰³ hām

(4) kılıcağ sümme denāyı³⁰⁴ ol kabül

kıldı cibril levde nevt³⁰⁵ diyü ol

²⁹⁷ Buradaki beyitlerde necm suresinden bahsedilmektedir. Necm Suresi Kur'an'ın 53. suresidir. Sure 62 ayetten oluşur. Sure ismini ilk ayetin başında geçen ve yıldız anlamına gelen “en-Necm” kelimesinden alır.

²⁹⁸ Tarfetü'l- 'ayn: Bir göz açıp kapayınca kadar olan an.

²⁹⁹ Kābe kavseyn: Peygamber efendimizin Mîrac gecesinde bilmediğimiz bir şekilde Allahü teâlâya yakınlığından kinâye olan bir tâbir. Necm suresi 53/9 ayetinden (فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى) - Fe kane kabe kavseyni ev edna- Böylece iki yay aralığı kadar, hatta daha yakın oldu.) bahsedilmiştir.

³⁰⁰ Maḥfil: Toplanılacak yer. Toplantı ve görüşme yeri.

³⁰¹ Kırb: Yakınlık.

³⁰² Ednā: Necm 53/9. Ayetinden bahsedilmeye devam edilmiştir.

³⁰³ Metinde şeklinde yazılmıştır. İsrā suresinden bahsedilmiştir. İsrā Suresi, Kur'an'ın 17. suresidir. Sure 111 ayetten oluşur. Surenin Mekke'de, ancak 26, 32, 33 ve 57. ayetler ile 73.-80. ayetlerin Medine'de indirildiğine inanılmaktadır. Sure ismini ilk ayetinde geçen ve 'gece yürüyüşü' anlamına gelen 'isra' kelimesinden alır.

³⁰⁴ Denā: Necm suresi 53/8 ayetinden (ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى)-Summe dena fe tedella-Sonra yaklaştı ve sarktı.) bahsedilmiştir.

³⁰⁵ Nevt: Asma.

(5) na‘lin̄in³⁰⁶ sertāc³⁰⁷ kıldı āsumān
kamberi oldu melekler bī-gümān³⁰⁸

(6) gāh yasin³⁰⁹ gāh elem neşrah³¹⁰ hīṭāb
gāh ṭāhā³¹¹ ve duhā³¹² buldı cevāb

(7) gāh aṇa ḥulḳın³¹³ ‘azīm didi ḥudā
kılmadı hiç kendüden anı cüdā³¹⁴

³⁰⁶Na‘li: Nal biçiminde olan.

³⁰⁷Sertāc: Baş tacı olan, çok sevilen, sayılan.

³⁰⁸Gümān: Şüphe.

³⁰⁹Yasin suresi: Kur'an'ın 36. suresidir. Mekke döneminde indirilmiştir. 83 ayetten oluşur ve adını ilk ayeti olan “Ya-Sin” harflerinden alır. Surede başlıca; insanın sorumlulukları, vahiy, Muhammed'i yalanlayan Kureyş, Antakya halkına giden elçiler (Ashab-ı Karye), Allah'ın birliğini ve kudretini gösteren deliller, şeytan, öldükten sonra dirilme, kıyamet, kader, hesap ve ceza konu edilmektedir.

³¹⁰Neşrah: İnşirah Suresi, Kur'an'ın 94. Suresidir. Sure, 8 ayetten oluşur. İniş sırasına göre 12. suredir. Mekke döneminde inmiştir. Sure, İslam peygamberi Muhammed'e İslam'ı yayma konusunda çekilen sıkıntılar karşısında verilen ferahlık ve yardımlar belirtmektedir.

³¹¹Ṭāhā: Ta-Ha Suresi, Kur'an'ın 20. suresidir. Sure 135 ayetten oluşur. Sure, ismini 1. ayette yer alan harflerden almıştır. Tâ-Hâ suresi 'Biz sana bu Kur'an'ı güçlük çekmen için indirmedik' sözleriyle başlar. Surenin geri kalanında ise Musa, Harun ve Yahudilerin Mısır'dan çıkış öyküsü ile ahiret hayatı için yapılan nasihat ve ikazlara yer verilir.

³¹²Duhā: Duha Suresi, Kur'an'ın 93. suresidir. Sure, 11 ayetten oluşur. Mekke döneminde inmiştir. Sure, ismini ilk ayetinde geçen ve "kuşluk vakti" anlamına gelen "duhâ" kelimesinden almıştır. Sure, Güneş'in yükselişini sembolize eden kuşluk vaktine edilen yeminle başlar.

³¹³Ḥulḳ: Huy. Ahlāk. Tabiat.

³¹⁴Cüda: Ayrılık. Ayrılmış.

(8) gāh sirāc³¹⁵ u gāh münir³¹⁶ u gāh muti³¹⁷
gāh beşir ü gāh nezir³¹⁸ ü gāh şefi³¹⁹

(9) gāh ḥasīb u gāh nesīb³²⁰ u gāh ḥabīb
gāh münīb³²¹ ü gāh mucīb³²² ü gāh ṭabīb

(10) her bir ismi bir cevābında didi
‘izzet idüb oḥşayuraḳ söyledi

(11) çün didi ḥaḳ aḡa doḳsan biḡ kelām
bildiler bu sırrı küll-i ḥāş u ‘ām³²³

(12) salṭanaṭda kıldıçun faḳrı ḳabūl
pes anın el faḳr u faḫri³²⁴ didi ol

(13) vaşfi ma zagal³²⁵ başardur āşikār
ḳılmadı firdevs ü bāḡın iḫtiyār

³¹⁵ Sirāc: Işık. Lâmba. Fener. Mum. Kandil.

³¹⁶ Münir: Nurlandıran, nur veren, ziya veren, ışık veren, parlak.

³¹⁷ Muti’: İtaatli. Terbiyeli. İsyen etmeyen.

³¹⁸ Nezir: Şarta baḡlı vaat, adak adama.

³¹⁹ Şefi’: Şefaet eden.

³²⁰ Nesib: Soyu temiz, baba tarafından asil olan (kimse).

³²¹ Münib: Hakk’a yönelen, günahları terk ile hakka dönen.

³²² Mucib: İcâb eden, lâzım gelen.

³²³ Hâs ü âm: Seçkin kimseler ve halk, herkes.

³²⁴ Faḳr u faḫri: Hz. Muhammed Mustafa’nın (sav) “El-Fakru Fahri - Fakirliğimle övünürüm.” sözünden bahsedilmiştir.

³²⁵ Ma zagal: Necm suresi 53/ 17 ayetinden (مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى) Ma zagal basaru ve ma tega. Bakış şaşmadı ve haddi aşmadı.) bahsedilmiştir.

(14) kendüyiçün haqq anı kıldı habîb
bunca mu'cizler aña kıldı naşîb

(15) efdal³²⁶ ü ekmele³²⁷ diyü yazdı be-nām
ol sebebden kāyim oldı bu nizām

(16) sāyesin aldı vü şaldı göklere
yirde 'ışığını bıraqqı o göllere

(17) bunda işitdi ebū bekr ü' ömer
gökde ışıdı vü enşakqül kamer³²⁸

[5a]

(1) biri 'osmān ü 'aliyyü'l murtaza³²⁹
geldi müşriklere ol haqqdan qaza³³⁰

(2) geldi qur'an indi āyāt beyyināt³³¹
zi-sa'adet zi-kerāmet mu'cizat

(3) çok gāzāsında melā'ik işidi
māremeyte iz remeyte³³² kişidi

³²⁶ Efdal: Çok (daha, en, pek) faziletli, çok üstün.

³²⁷ Ekmel: Çok (daha, en, pek) kâmil, mükemmel, kusursuz, noksansız.

³²⁸ Enşakqül kamer: Kamer Suresi, Kur'an'ın 54. suresidir. Sure 55 ayetten oluşur. Mekke devrinin ilk yıllarında, Tarık Suresi'nden sonra indirildiğine inanılmaktadır. Sure ismini ilk ayetinde geçen ve ay anlamına gelen kamer kelimesinden almıştır. Bu ifade değişik tartışmalara konu olmuştur.

³²⁹ Murtaza: Beğenilmiş, seçilmiş, hoşnut ve râzı olunmuş (kimse).

³³⁰ Qaza: Dâvâları görme ve hükme bağlama işi, kadının ve hâkimin görevi, yargı.

³³¹ Beyyināt: Delil, şahit, tanık.

³³² Remeyte: Enfal suresi 8/17 ayetinden (فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ) Fe lem taktuluhum ve lakinnallahe katelehum, ve ma remeyte iz remeyte ve lakinnallahe rema, ve li yubliyel mu'minine minhu belaeen hasena, innallahe semiu alim- Onları siz

(4) cebrā'il geldi atanı der³³³ çalab
ta'āmı dir abit³³⁴ü 'inde rabb

(5) gördi görenler anı 'ayne'l-yaqīn³³⁵
kim odur ol 'alim-ü 'ilme'l-yaqīn³³⁶

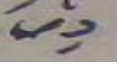
(6) çaldı aḥmedçün nübüvvet³³⁷ de kösin
mensūḥ³³⁸ itdi enbiyānuḥ küllisin

(7) ḥükm anuḥ ḳur'ān anuḥ fermān anuḥ
emr anuḥdur derd anuḥ dermān anuḥ

(8) dīn anuḥdur bākīdin edyān³³⁹ nedür
ol variken herze³⁴⁰ vü hedyān nedür

(9) raḥmet ister seḥ ḥaḳ ḳıla naṣīb
aḥmedi zıkr eylegil ibn-i ḥaṭīb

öldürmediniz, fakat Allah öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı. Allah, bunu mü'minleri iyi bir sınavla sınava tabi tutmak için yaptı. Kuşkusuz Allah, Her Şeyi Duyan'dır, Her Şeyi Bilendir.) bahsedilmiştir.

333 Metinde bu şekilde geçmektedir.

334 Abitü: İbâdet eden, kulluk eden kimse.

335 'ayne'l-yaqīn: Gözüyle görmüş gibi, kat'î.

336 'ilme'l-yaqīn: Kesin bilgi.

337 Nübüvvet: Peygamberlik, nebilik.

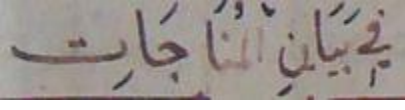
338 Mensūḥ: Geçersiz kılınmış, hükümsüz bırakılmış.

339 Edyān: Dinler.

340 Herze: Boş, abes, beyhûde söz, hezeyan.

(10) İy muḥammed' dut muḥammed yolını
kim bulasın anda raḥmet yolını

(11) pes muḥammed yoludur görklü³⁴¹ şevāb
ber hemīn vallāhu a'lem bi's şevāb

(12)

(13) yā ilāhī iy kerīm ü lem-yezel³⁴²
ḥālīku'l-ḥallāk³⁴³ u ḥayy³⁴⁴u lā yezel

(14) İy semi' u ḥāfīzu fettāḥ u³⁴⁵ ḥayy
iy ḡaniyyü rāzık u her külli şey'

(15) İy 'alīm ü ḳābiẓ ü 'adlū'l- laṭīf
iy 'azīm ü bā'ış ü ḥaḳḳu's-şerīf

(16) İy kerīmü'l-mālike'l-mülki'l-ḡafūr
iy ḥekīmü'l- bāsıṭül -muhiyi'l-meşkūr

³⁴¹ Görklü: Mübârek, mukaddes.

³⁴² Lem-yezel: Zâil olmaz, bâki, zeval bulmaz. Daimî olan.

³⁴³ Ḥallāk: Yaratan, her şeyi yoktan vār eden Allahü teâlâ.

³⁴⁴ Hayy: Allah'ın diri olması.

³⁴⁵ Fettāḥ: Kullarının kapalı işlerini açan, Cenab-ı Hakk.

(17) kāyinātuñ verzişindesin³⁴⁶ ğanī
sen münezzehsin bilürem ĩy ğanī

[5b]

(1) ħükmüñe bu ins ü ve cin fermāndur
ĥikmetüñ her derdlere dermāndur

(2) fażluñıla ‘āsīleri ĩy kerīm
rahm kılub ‘afv idersin yā rahīm

(3) derdüme benüm daħı ĩy pādīşāh
fażluñı dermān irişdür kıl penāh³⁴⁷

(4) ğark³⁴⁸ olmışam ğünāh deryāsına
düşmişem buĝz³⁴⁹ u ĥased ğavĝāsına

(5) kibr işiginde kıomışam başumı
nefse işmarlamışam her işümi

(6) ğöñlüme alub nifākuñ perdesin
şöyle maĝbül itmişem perverdesin³⁵⁰

(7) kim ğöñüldeñ çıķmaĝa virmez rızā
mesken idinüb baña virür cüďā

³⁴⁶ Verziş: Çalışmış.

³⁴⁷ Penāh: Sığınacak yer, melce.

³⁴⁸ Ğark: Bir şeye batmış, boĝulmuş halde bulunma, müstaĝrak.

³⁴⁹ Buĝz: Sevmeme, nefret etme, düşmanlık.

³⁵⁰ Perverde: Terbiye görmüş, yetiştirilmiş, beslenmiş.

(8) ʿiṣkıla ben nefse olmuṣam ğulām³⁵¹
çekerem bu yolda çok ẓahr u ẓalām³⁵²

(9) bu ḥaṭalardan ḥaṭarlar oldı çok
ẓikr idersem haddi vü pāyānı yok

(10) zevk u ʿiṣretdür muradum ẓahḳahā
bunları yiñmege ṭāʿat³⁵³dur bahā

(11) bende ḥōd³⁵⁴ yokdur ʿibādetden eṣer
pes ne vechile³⁵⁵ kılam bundan ḥazer³⁵⁶

(12) yā ilāhī faẓluñı yoldaş kı
merḥamet kı raḥmetüñ ẓoldaş kı

(13) nefsüm elinden beni ẓurtar ʿiy ḥaḳ
ẓaʿīf ḥālüm luṭf idüb ḥālüme baḳ

(14) nefis yiñilmez çok naṣīḥat kıluram
sonra bi-dād³⁵⁷ idiserdür bilürem

³⁵¹ Ğulām: Köle, kul, esir, bende.

³⁵² Ẓalām: Karanlık. Zulmet.

³⁵³ Ṭāʿat: İbādet. Allahü Teâlâ' nın beğendiği, râzı olduğu şeyler.

³⁵⁴ Ḥōd: Kendi, bizzat, -de, dahi.

³⁵⁵ Veçhile: Yönüyle.

³⁵⁶ Ḥazer: Sakınma, kaçınma, korunma, çekinme.

³⁵⁷ Dād: Delâlet eden, delil olan, işâret eden, yol gösteren.

(15) İy diriġā³⁵⁸ nefis elinden nideyim
bilmezem hiç niçe tedbīr ideyim

(16) tatlu cānımdan usandım zinhār
iş bu nefsüñ ġayretinden āh u zār

(17) kim haṭālara kılpdur mübtelā
dün-i ġün kılpur baġa ġahr u belā

[6a]

(1) bir muzaffer olımadum nefse hiç
haġ ġatından yolumı eyledi piç

(2) dileġin virdüm toyunca aġa
yitüribildüm şoyınca dört yaġa

(3) zerre aşı³⁵⁹ kılmadı baġa bu nefis
hiy nihānum arturur bu cahs u naḥs³⁶⁰

(4) yā ilāhī nefis elinden dād u dād³⁶¹
kılp beni bu ġuşşadan³⁶² bir laḥza³⁶³ şād

³⁵⁸ Diriġa: Çok yazık, eyvahlar olsun.

³⁵⁹ Aşı: Fayda, kâr, menfaat.

³⁶⁰ Naḥs: Eksik.

³⁶¹ Dād: Adalet.

³⁶² ġuşşa: Gam, keder, hüzn, tasa.

³⁶³ Laḥza: Göz açıp kapayacak kadar kısa zaman.

(5) āhuma feryād irür yā dest-i gīr³⁶⁴
nefs elinden yüzüme çok geldi kı̄r

(6) nefsümi bildür baña perverdigār³⁶⁵
işidürsin āhımı īy girdigār³⁶⁶

(7) raḥmetüñi bī-nihāyet bilürem
el açub senden temennā kı̄luram

(8) ol bī-gāyet raḥmetüñden īy hüḍā
zerresinden bini kı̄lmağıl cüḍā

(9) hīç şevāb aşlında yokdur azıgüm
āhıla gözüm yaşı çok yazıgım

(10) bu zamāne kahr u ya çerḥ³⁶⁷ u kebūd³⁶⁸
oğulu kı̄zı yüzüme eyledi od³⁶⁹

(11) yā ev ü barḥ guşşası yā derd u māl
yā cihānuḡ zaḥmeti yā bunca ḥāl

(12) yā şeyātin şerri yā hışm u ve zamān
yā bu dünyā fikri hīç virmez amān

³⁶⁴ Dest-i gir: Yardımcı olan, elinden tutan.

³⁶⁵ Perverdigār: Tanrı, ilah.

³⁶⁶ Girdigār: Tanrı, Allah.

³⁶⁷ Çerḥ?

³⁶⁸ Kebūd: Mavi, gök rengi.

³⁶⁹ Ūd: Bir hoş kokulu buhur. Ağaç parçası. Budak.

(13) yā bu nef̄s ārzūsı bu baht-ı siyāh
baḥ u bāḥçe ḥasreti vā derd-i āh

(14) hīç bulımadum bulardan bir ḥalāş³⁷⁰
ḥālūmi kıllur temāşa ‘ām³⁷¹u ve ḥāş

(15) yā ilāhī çün beni kılduḡ esīr
merḥāmet kıll yine sen ol dest-i gīr

(16) raḥm idüb bu derdüme kıll bir devā
iş bu kemter³⁷² ḥācetümi kıll revā

(17) ber ḥüdā yā ḥasbiya’llāhi kadīm
şey’üli’l-lāh ḥazretüñden yā raḥīm

[6b]

(1) çün beni kılduḡ bu bendile kemīn³⁷³
faẓluḡıla yine sen kıllıḡıl emīn

(2) faẓluḡa³⁷⁴ çün olmuşam ümmīd- vār
işiḡüñde kılluram efgān u zār³⁷⁵

³⁷⁰ Ḥalās: Kurtulma, kurtuluş. Selāmete ermek.

³⁷¹ ‘Ām: Yıl,sene

³⁷² Kemter: Aciz. Fakir. İtibarsız. Noksan, eksik.

³⁷³ Kemīn: pusu, tuzak, kapalı, saklı.

³⁷⁴ Faẓlu: erdem, üstünlük.

³⁷⁵ Zār: ağlayan, inleyen.

(3) tuhfeler³⁷⁶ düzdüm yüzümün̄ qarasın
uş getürdüm gön̄lümün̄ avāresin³⁷⁷

(4) heb günāhlarum getürüb boynuma
gözyaşıla elümi şoқdum қоynuma

(5) ferd ü fāriğ³⁷⁸ olı ban bu dem hemān
fazluḡa dutdum ümid̄ iy müste'ān³⁷⁹

(6) tā'atum yoḡdur ḡōd³⁸⁰ ḡire araya
kanı tā'at kim tapuḡa yaraya

(7) gözlerüm yaş u dimāğum³⁸¹ kırımış
faẓl işigin yatanuban durmış

(8) aç susuz cigerüm biryāndur³⁸²
yüregüm yaş gözlerim giryāndur³⁸³

(9) baş açuқ yalın ayak uryān³⁸⁴ yayān
bu-muhāba³⁸⁵ yüregüm toḡtolu kān

³⁷⁶ Tuḡfe: Hediye.

³⁷⁷ Āvāre: Aylak.

³⁷⁸ Fāriğ: Anlamsız, boş.

³⁷⁹ Müste'ān: Kendisinden yardım istenen (Allah).

³⁸⁰ Hōd: Kişi, kendi.

³⁸¹ Dimāğ: Beyin, akıl.

³⁸² Biryān: Kebap.

³⁸³ Giryān: Ağlayan.

³⁸⁴ uryān: Çıplak.

³⁸⁵ Bu-muhāba: Korkusuz.

(10) kılmazam bir iş itmege hūrūş³⁸⁶
dört yaña gözüm elüm boş hālum ūş

(11) bağlamışdur yolümü fışk³⁸⁷ ü fücūr³⁸⁸
ol sebebden düşmişem hizmetde dūr³⁸⁹

(12) hōr³⁹⁰ gam-gin³⁹¹ ü berriye³⁹² çekerem
gözlerümden āb u nemgīn dökerem

(13) kimsenem yoħdur ki yalvarı varam
baharam dört yaña tımār³⁹³ umaram

(14) çok günāhum yoħ penāhum³⁹⁴ işüm āh
kara yüzüm dertlü sözümdür güvāh³⁹⁵

(15) dağlu yürek bağlu ayak ser-nigün³⁹⁶
yaşlu karak başlu ciger tülū³⁹⁷ hūn³⁹⁸

³⁸⁶ Hūrūş: Coşku, coşma.

³⁸⁷ Fışk: Kötülük.

³⁸⁸ Fücūr: Günahkarlık.

³⁸⁹ Dūr: Uzak.

³⁹⁰ Hōr: Değersiz, bayağı, hakir.

³⁹¹ Gam-gin: Kederli.

³⁹² Berriye: Çöl, sahra.

³⁹³ Tımār: Bakım.

³⁹⁴ Penāh: Sığınacak yer.

³⁹⁵ Güvāh: Tanık, şahit.

³⁹⁶ Ser-nigün: Başaşağı.

³⁹⁷ Tülū': doğma, doğuş.

³⁹⁸ Hūn: Kan.

(16) yā ilāhi īy ḥūdā³⁹⁹ ferd ü mu'īn⁴⁰⁰
yine faẓluḡdur sığınacağum hemīn

(17) beni şetr eyle īy şettāru'l 'uyūb⁴⁰¹
faẓluḡ öküşdür īy ġaffaru'z⁴⁰², zunūb⁴⁰³

[7a]

(1) ḡullarunḡdan za'if ḡalūm ben za'if
sen ġanīsin⁴⁰⁴ faẓluḡ öküş ya lāṭif⁴⁰⁵

(2) çünki 'afvun ṡoprağı başlara tāc
cümle 'ālem saḡa muhtāc āc

(3) uş ḡaṡībünün oğı yüzi ḡara ḡul
hiç naşihat v'az pend itmez ḡabūl

(4) yine sendendür 'ināyet⁴⁰⁶ ḡıl ḡūdā
faẓluḡa dutar ümīd ḡılma cūdā⁴⁰⁷

³⁹⁹ Ḥūdā: Allah.

⁴⁰⁰ Mu'īn: Yardım eden, yardımcı.

⁴⁰¹ Settāru'l 'uyūb: Ayıpları örten, gizleyen (Allah).

⁴⁰² Ġaffār: Bağışlayıcı (Allah).

⁴⁰³ Zunūb: Suçlar, günahlar.

⁴⁰⁴ Ġani: Zengin.

⁴⁰⁵ Laṡif: Yumuşak.

⁴⁰⁶ İnāyet: İyilik.

⁴⁰⁷ Cūdā: Ayrı, uzak.

(5) kamu hācetler kabuḡdadur kabūl
pes ḡavi⁴⁰⁸ meṡhūr her milletde 0l

(6) saḡa širk getürene virdüḡ dilek
bu iši ma' lum bilür ins⁴⁰⁹ ü melek

(7) ḡalbi u virāni 'imāret⁴¹⁰ eyledüḡ
çoḡ cefālu ya kefāret eyledüḡ

(8) bī-nüvālar hazretüḡde zindedür⁴¹¹
raṡb u yabis⁴¹² ḡudretüḡ feyzindedür⁴¹³

(9) fazluḡula bir 'ināyet išlegil
ben günāhkāri daḡı baḡıšlaḡıl

(10) İy ḡüdāvendā kerimā pādišāh
sen rahimsin raḡm⁴¹⁴ ḡıl ḡādir⁴¹⁵ ilāh

(11) dest-ḡir olsun baḡa ol muštafā
šāh-ı 'ālem serveri⁴¹⁶ kāni⁴¹⁷ šefā

⁴⁰⁸ ḡavi: Güçlü, kuvvetli.

⁴⁰⁹ İns: İnsan.

⁴¹⁰ İmāret: Bayındır hale getirme.

⁴¹¹ Zinde: Diri, canlı.

⁴¹² Raṡbü yā bis: Düşünmeden konuşan.

⁴¹³ Feyz: Bolluk, bereket.

⁴¹⁴ Raḡm: Merhamet.

⁴¹⁵ ḡādir: Güçlü.

⁴¹⁶ Server: Önder, lider.

⁴¹⁷ Kāni: Kanaat eden, elindekini yeterli bulup fazlasını istemeyen, kendisine verilene râzı olan.

(12) ol sebeb olsun sen ihsān⁴¹⁸ kı1
fazl u rahmet yolını asān kı1

(13) seni bir bilmişem anı haq resūl
aḡa ümmet biligem hem saḡa kūl

(14) çünkü tā'atdan baḡa yokdur naşīb
dirlügümden baḡa hiç kı1ma hisāb

(15) fıskıla⁴¹⁹ 'ömrüm güzār⁴²⁰ oldu kamu
'adli iderseḡ bellü yirüdüdür ḡamu

(16) merḡamet it imdi fazluḡ kı1 naşīb
uş yüzi kara kuluḡ ibn-i ḡaḡīb

(17) işigüñde derdile zārī kı1luram
yüzini ḡopraḡa vurub yaqıluram

[7b]

(1) cümle' maḡluḡ arasında ben faḡīr
derdlüdüdür yüzi kara ḡumr⁴²¹ u ḡakīr⁴²²

⁴¹⁸ İhsān: Baḡış, iyilik.

⁴¹⁹ Fısk: Kötülük, dinsizlik.

⁴²⁰ Güzār: Sonuna geldiḡi kelimelere 'geçen, geçiren, geçirici' anlamı katar.

⁴²¹ ḡumr: Kırmızılık.

⁴²² ḡakīr: Deḡersiz, îtibarsız, küçük.

(2) derdine derman senüñ fażlun İy şāh
āh kılduğı budur ruyı⁴²³ siyāh

(3) hāzretündendür ümidi İy hüdā
yā ilāhī fażluñı kıılma cüzā

(4) imdi yiter pes söze irdi kemāl
her kemālūñ hōd rücū'ı intikāl

(5) kesr⁴²⁴ id imdi sözüñi degdi cevāb
ber hemīn vallahu a'lem bi's-şevāb

(6)

(7) nesne olmaya ciħanda bī- sebeb
gevheri kim hāşıl itdi bī-ṭaleb

(8) her yimişden dürlü lezzet isteyen
bī-ṭaleb bulmadı anı yiyen

(9) hem kāmışdan şeker isteyen kişi
istemekdür dün i gün anuñ işi

⁴²³ Ruy: Yüz, yüzey, satıh.

⁴²⁴ Kesr: Kırmak. Parçalamak. Parçalara ayırmak.

(10) kim şana'at idine müşk⁴²⁵-i 'atā
pes aña seyrān gerek mülk ü hıtā

(11) her kime kim dür⁴²⁶rile mercān gerek
pes 'azīmet⁴²⁷ cānib⁴²⁸-i 'ummān gerek

(12) 'ilm-ü hikmet kim kılurısa arzu
mülk-i yunāna gerek göster derū

(13) kim gönül şimurğıçun ura lāf
ol gerekdür kim ıolana küh⁴²⁹-ı káf

(14) şahş-ı kāmīl bulmağçun bir murād
seyr kıılır ırte gıce hemcü bād⁴³⁰

(15) er bilinmez zāhir⁴³¹ itmese hüner
pes gegez şanur anı her bī-hüner

(16) sad hezār arzū taleb kıılan kışı
bāş u can terk eylemekdür cünbişi⁴³²

⁴²⁵ Müşk: Misk. Misk kokulu.

⁴²⁶ Dürr: İnci tanesi.

⁴²⁷ 'Azimet: Sebat, kararlılık.

⁴²⁸ Cānib: Yan, taraf, yön, cihet.

⁴²⁹ Kūh: Dağ.

⁴³⁰ Bād: Rüzgâr, yel, hava.

⁴³¹ Zāhir: Meydanda olan, görünen, açık ve belli olan (şey). Bir şeyin görünen tarafı, dış yüzü, dış görünüşü.

⁴³² Cünbiş: Hareket etme, kımıldama, oynama.

(17) pes bu sözlerden budur şimdi nazar
ya'ni ma'lûm ola bir mefkûd⁴³³ haber

[8a]

(1) kim zamânlar gecmişidi üstine
hiç şurû'⁴³⁴ itmezdi kimse kaçdına

(2) zira kim ehli bulunmazdı îy yâr
gencidi gizlenmiş îy şâh-ı kibâr

(3) îy hemîşe⁴³⁵ kanda genc ve kân ola
halk gözinden ol gerek penhân⁴³⁶ ola

(4) genc hu budur kim peygâmbere sözüdür
kamu sözler gice bu gündüzdür

(5) yidî yıldız başlamışdum bunu
şaklarıdum kim doğa bir gün günü

(6) bu 'arâb dilini görem söyleyem
döndürem türki dilinde söyleyem

⁴³³ Mefkûd: mevcut olmayan, bulunmayan, yok.

⁴³⁴ Şurû: Başlama.

⁴³⁵ Hemîşe: Dâima. Her zaman.

⁴³⁶ Penhan: Gizli, saklı, hafî, mahfi, mestur, müstetir.

(7) tā ki gizlü ma'niler zāhir olā
kıymeti dürler çıka vāfir⁴³⁷ olā

(8) yüz hikāyet yüz hadiṣdür bu haber
oқыyan kişi göre kıla nazar

(9) kim resūlu'llah sözidür bu kelām
türk dilinde nazm idüb kıldum tamām

(10) çün 'arāb dilini kıldum tercüme
sözlerüñ hāşını sürdüm hārcuma

(11) gözledüm kim bir yiri düşe nagāh⁴³⁸
iledem kılam bunu baña penāh⁴³⁹

(12) nāgehān gördüm ki bu devr-i zamān
bir nazār ehline virmişdür amān

(13) ol cihāna göster eliden vücūd
zāhir olmuş 'adl⁴⁴⁰ ü dād⁴⁴¹ ü luṭf⁴⁴² ü cūd⁴⁴³

⁴³⁷ Vāfir: Bir çok, bol, çok.

⁴³⁸ Na-gāh: Ansızın.

⁴³⁹ Penāh: Sığınma.

⁴⁴⁰ Adl: Adalet.

⁴⁴¹ Dād: Adalet.

⁴⁴² Luṭf: İyilik, güzellik.

⁴⁴³ Cūd: Cömertlik.

(14) ‘ālemi kılmış münevver⁴⁴⁴ ol ‘azîz
külli bāṭıl⁴⁴⁵ işleri kılmış temîz

(15) çün kuḍumından⁴⁴⁶ müşerrefdur⁴⁴⁷ bu ḥalk
acımazlar her zulimden külli ḥalk

(16) şāh-ı ‘ālem ma‘deni luṭf u vefā
‘adlile olmuş kudüretler şafā

(17) şehriyār isfindiyārın bāyezîd⁴⁴⁸
zat-ı ḥükmi şahlığı olsun mezid

[8b]

(1) sahibül el tafi şahı kāmuran
mesnedi⁴⁴⁹ cedd⁴⁵⁰-i neseb⁴⁵¹ sahib kıran

⁴⁴⁴ Münevver: Aydınlanmış, parlak, aydın fikirli.

⁴⁴⁵ Bāṭıl: Hükümsüz, boş, sahtelik, yalan.

⁴⁴⁶ Kuḍum: Gelme.

⁴⁴⁷ Müşerref: Şeref vermek, şereflendirmek.

⁴⁴⁸ Bāyezîd: Bayezid veya II. Beyazıt Osmanlıca: بايزيد ثانی Bayezîd-i Sānî, divan edebiyatındaki mahlasıyla Adlî; 1447/8 Dimetoka – 26 Mayıs 1512 Havsa), Osmanlı İmparatorluğu'nun sekizinci padişahıdır. Babası Fatih Sultan Mehmed, annesi Emine Gülbahar Hatûn'dur. Yavuz Sultan Selim'in babasıdır.

⁴⁴⁹ Mesnedî: Dayanak, makam.

⁴⁵⁰ Cedd: Ata.

⁴⁵¹ Neseb: Soy.

(2) mażhar⁴⁵²-1 devlet sa‘adet ma‘deni
memleket issi ciĥāngir⁴⁵³-i ġani

(3) faĥr-1 ŧahān-1 süleymānū taĥt-u ŧāh
‘adl ü dağı yoĥsıla peŧt ü penāh

(4) zātına ĥulķ⁴⁵⁴-1 muĥammeddür naŧīb
külli maĥluķ içre ‘adlile ĥābīb

(5) dünyāya bünyād uralı girdigār
ŧah getürmedi bu resme rüzigār

(6) bu sa‘adet kim buna yoldaŧdur
zehr ī zaĥmetler ‘adūya⁴⁵⁵ eŧdür

(7) ĥātırı ĥayr itmege başlarısa yol
dünya malın vire kılmaya ħabūl

(8) kimse incinmez elinden illa genc
kim yaŧatmaz karŧu kılur anı genc

(9) ĥaŧmına herġiz⁴⁵⁶ yaŧatmaz yaŧımı
cebrile keser elini başını

⁴⁵² Mażhar: ŧereflenme, nail olma.

⁴⁵³ Cihāngir: Büyük hükümdar, imparator.

⁴⁵⁴ ĥulķ: Doġuŧtan olan huy, yaratılıŧ.

⁴⁵⁵ Adū: Düşman.

⁴⁵⁶ Herġiz: Asla, kat’iyen, hiçbir vakit, hiçbir ŧekilde.

(10) pādiṣāhum yārecük olsun eḥad
ḥaḳ ʿināyet eylesün ḳılsun meded

(11) ḥatırūndan geçene irsün elüñ
yoldaşuñ olsun duʿāsı yoḥsulūñ

(12) maḳşūdūñı⁴⁵⁷ rūzi ḳılsun ḥaḳ çalab
maḳşūdūñ ḳılsun saʿādet ferd ü rabb

(13) ḥaḳ müyesser⁴⁵⁸ idüvirsün ruḥsatūñ
sür cihān durduḳca artsun firşatūñ

(14) līkī bir söz daḥı var iy şehriyār⁴⁵⁹
diyeyim ben sen ḳıl anı iḥtiyār

(15) dünyanuñ yoḳdur bekāsı⁴⁶⁰ iy ulu
kimde varısa bilür ʿaḳl ü bilü

(16) lüṭuf gösterür ḳılur ḳahrını
tatdurur tiryāk⁴⁶¹ sunar zehrini

(17) ne virüridiñ bıraḡur ardına
hay inanma bu cihānuñ derdine

⁴⁵⁷ Maḳşūd: Söylenilmek, belirtilmek istenilen, kastedilen.

⁴⁵⁸ Müyesser: Kolaylıkla olan, kolaylıkla yapılan, kolaylaştırılmış.

⁴⁵⁹ Şehriyār: Hükümdar, pādişah.

⁴⁶⁰ Beka: Ölmezlik, ölümsüzlük, ebediyet, ebedilik, bâkîlik.

⁴⁶¹ Tiryāk: Bâzı hastalıklara ve zehirlenmeye karşı kullanılan afyonlu mâcun, panzehir, antidot.

[9a]

(1) kâ'beteyni⁴⁶² virür eline dirki düt
gösterür başdan başa dünyayı būd

(2) şoŋra andan daħı naķşını alur
ne ki var cem 'itdügi girü ħalur

(3) çün ölüm irer soŋı bundan göçer
uşlular ħable'l memāt⁴⁶³ gözün açar

(4) iş idinür kendüye birħaç işi
kim budur iki cihān arāyışı

(5) biri 'ilm u biri ħilm⁴⁶⁴ u biri 'adl
biri ħulķ biri lutf biri bezl⁴⁶⁵

(6) ħāşılı bunlardan olur yahşı ad
bunlaruŋla bulınur yarın murād⁴⁶⁶

(7) ħamduli'llah sende bu ħāşıl⁴⁶⁷ durur
küllisine ħöd tapuŋ amel⁴⁶⁸ durur

⁴⁶² Kâ'beteyn: İki Kâbe. Kudüs'teki Mescid-i Aksâ.

⁴⁶³ Memat: Ölüm, mevt.

⁴⁶⁴ Ĥilm: Huy yumuşaklığı, yumuşak huyluluk, öfke ve hiddet gerektiren durumlarda kendini yenerek sâkin ve serinkanlı olma.

⁴⁶⁵ Bezl: Esirgemedi bol bol verme, sarfetme, harcama.

⁴⁶⁶ Murād: Erişilmek istenen, olması, gerçekleşmesi arzu edilen şey, istek, dilek, amaç.

⁴⁶⁷ Ĥāşıl: Husûle gelen, olan, meydana çıkan.

⁴⁶⁸ Amil: Amel eden, işleyen, icrâ eden kimse.

(8) bundan özge bir daħı vardur ħaber
işid imdi nicedür iy mu‘teber⁴⁶⁹

(9) ol didigüm ři‘r-i nāzük⁴⁷⁰ tāze ter
kim oķınuđınca ħüb⁴⁷¹ ma‘ni biter

(10) nitekim firdevs-i tūsī söyledi
ři‘rile nāzük ħikāyet eyledi

(11) anı ol sultan-ı maħmūd ol zamān
oķudı anuğıla buldı amān

(12) hem adı ol ikisünüñ yād olur
oķunur her dem⁴⁷² yiñi bünyād⁴⁷³ olur

(13) hem ikinci ‘ömri ři‘ridür erüñ
‘ömri eksük ři‘ri yoķ kiřilerüñ

(14) kimde kim nāzük şabi‘at var ola
ři‘re dürişsün ki ber-ħurdār⁴⁷⁴ ola

(15) madih⁴⁷⁵ aņlımağ memdüh yigirek
raħmetile anıla rūĥi yigirek

⁴⁶⁹ Mu‘teber: Saygı gören, hatırı sayılır, saygın, îtibarlı.

⁴⁷⁰ Nāzük: Nāziklik, incelik.

⁴⁷¹ ħüb: Güzel.

⁴⁷² Dem: Soluk, nefes.

⁴⁷³ Bünyād: Esas, temel.

⁴⁷⁴ Ber-ħurdār: Mutlu, muradına ermiş.

⁴⁷⁵ Madih: methedici övücü.

(16) pes ġaraz⁴⁷⁶ budur kiři dűzer kitāb
sűz yűzinden getűrilűr dűrlű ġicāb

(17) tā bileler bir melik bu dűnyāda
n'eyledi n'itdi bu műhmel⁴⁷⁷ dűnyāda

[9b]

(1) 'űmri nice sűrmiř ne iřlemiř
kendű ne űġmiř ne baġıřlamıř

(2) nice 'adl itmiş ne kılmış ġalkıla
nice dirilmiş bu ġalkuġ ġulkıla

(3) işidenler hep du'ā kıla aġa
heb aġanlar anı ġayrıla aġa

(4) cevr⁴⁷⁸ kitāb iġinde adı sűylene
oķına ġoř 'adl u dādı sűylene

(5) zih i dirlik kim bu řāh kılmıř ġurűř⁴⁷⁹
yahşı adı ři' rile oķınur uş

⁴⁷⁶ ġaraz: Gāye, maksat, istek, arzu.

⁴⁷⁷ Műhmel: Kendi hāline bırakılmıř, boř verilmiř, űnemsenmemiř, ihmal edilmiř.

⁴⁷⁸ Cevr ?

⁴⁷⁹ ġurűř: Cořma. Gűrűltű, řamata. Telāř.

(6) zihî sultân zihî şâh zamân
medhîle⁴⁸⁰ şâd olur devr-i zamân⁴⁸¹

(7) yâd olur şimdi okınur ağılur
naķş olur ismi kitâb içre kalur

(8) yâd-ı şâhum şî'ire eyitmekten murâd
bu dört sultan-u şa'ir ola yâd

(9) kaşdı budur bu kuluñ dahı hemân
şâhun adı ağıla oldukca zamân

(10) tâ cihânda yaķşı adı yâd ola
hem mübârek ruķı dâim şâd ola

(11) tâze olsun dünyâ durdukça aduñ
muķkem⁴⁸² olsun şâh bünyâduñ yaduñ

(12) bu huşûşa şahı sultân zadeler
sefheri maķcub maķdûm⁴⁸³ zadeler

(13) meclis-i âli hükümet der beķâ
mażharı'l-islâm-ı kâmil mehķlikâ⁴⁸⁴

⁴⁸⁰ Medhî: Bir kimse veya bir şeyin iyiliklerini, üstün niteliklerini söyleyerek değerini yüceltme, övme, övgü, senâ.

⁴⁸¹ Devr-i zamân: Kader, talih.

⁴⁸² Muķkem: Dayanıklı, güçlü duruma getirilmiş, sağlamlaştırılmış, sağlam, kuvvetli, metin.

⁴⁸³ Maķdûm: Erkek evlât, oğul.

⁴⁸⁴ Mehķikâ: Yüzü ay gibi olan, ay yüzlü güzel kadın.

(14) maṭla'ı'l iḳbal-ü zü'l faẓli'l kirem
camiu'l-elṭāf⁴⁸⁵-ı şāh-ı muḫterem

(15) ḫak bağışlasun tapu anları
devletile bākī olsun canları

(16) çün felek bu dāsitanı söyledi
altı beyti beyt-i şekeristan eyledi

(17) şah ḫadişidür resülün ĩy kibār
bu naşihatdur ḫamu her ne ki vār

[10a]

(1) köşk içinde otururırken ĩy yār
manzından⁴⁸⁶ bakdı bir derviş vār

(2) geldi köşkün gölgesinde oturur
bir pāre⁴⁸⁷ etmek önine getirür

(3) yidi hoş anı bir içim içdi şu
gitdi gönlinden ne kim var ḫorḫu

(4) yidi hem yatdı uyudu ol kişi
kıldı ibrahīm teferrüc⁴⁸⁸ bu işi

⁴⁸⁵ Elṭāf: Lutuflar.

⁴⁸⁶ Manzından: Manzaradan baktı anlamını vermiştir.

⁴⁸⁷ Pare: Parça.

⁴⁸⁸ Teferrüc: Rahatlama, gezme.

(5) bir kula ışmarladı ibrāhīm anı
kim uyanıcağ gōzet al gel anı

(6) çünki derviş uyħusına kandı
açdı gözin uyħudan uyandı

(7) ilerü vardı bu kul virdi selām
dōndi dervişe bu kul söyler kelam

(8) pādīřāh oħur diyüben aldı
dōndi ibrāhīm katına geldi

(9) dōndi ibrāhīm sorar bu dervişe
kim bu mıdır özine dāyım piře⁴⁸⁹

(10) derviş eydür budur İy řāh-ı cihān
dāiyima bir loğma yirem rāyigān⁴⁹⁰

(11) toyaram yirem uyuram kaygusuz
yavlağ ibrāhīme hoş geldi bu söz

(12) durdı ibrāhīm edhem fikr ider
fikrile anla ki nice zikr ider

(13) niyet itdi taħtınuy terkin ura
yalıñuz bir hırka giye otura

⁴⁸⁹ Pişe: Sanat, meslek.

⁴⁹⁰ Rāyigān: Karşılıksız bedava pek çok.

(14) terk ide bu dünyānuñ çoğın azın
ışid imdi neye irürdi sözin

(15) didi kim bir loğma etmekle bu nefis
bir içim suyıla olurmış cahs ü nağs

(16) niderem bu mülki ben terk itmese
gönlüme hak ışıkını berk ittmese

(17) mazleme⁴⁹¹ sen götürüb halkun kamu
varacağum yirüm olınca tamu

[10b]

(1) boynuma niçün alam halk yazuğın
tārumār idem yolumuñ āzuğın

(2) tamuyı niçün kılam başa turağ
satun alam özüme āh u firāk

(3) bunca miñnetler ne bir lokma için
nice zahmetdür başa bu neyiçün

(4) fikrile şu resme niyyet eyledi
zihi kim yağşı himmet eyledi

(5) niyyetin ihlāşıla⁴⁹² kıldı iy yār
mülki terk eyledi kıldı tār u mār

⁴⁹¹ Mazleme: Haksızlık yapma eziyet etmek.

⁴⁹² İhlāş: Riyâsız ve yapmacıksız inanış, çok samîmî bağlılık, katışıksız tam doğruluk.

(6) tañrı yolın 'ışkıla dutdı hemān
oldı ilinden şehrinden revān⁴⁹³

(7) kavmini terk eyledi kıldı sefer
gör nicesi buldı ol nefse zafer

(8) ol seferde gideriken bir gün ol
bir mükemmel kişiye uğradı yol

(9) dördi anda ol kişi eydür buña
īy yiğit kıandan gelürsin di baña

(10) kıanda⁴⁹⁴ gidersin yola düşüb īy yār
söyle hālūñi bilelüm āŝikār

(11) döndi ibrahīm aña dir īy kişi
dünyadan vaz geldüm anla bu işi

(12) niyyetünde āhıret kıldum taleb
hiç elüme gire mi ki īy 'aceb

(13) salţanat kıodum kıldum tār-ı mār⁴⁹⁵
dertli göñlüm ya'ni bir tımār u mār

(14) nefsüme ya'ni kııla mı bir zafer
īy 'aceb bulam mı ki bu yolda fer

⁴⁹³ Revan: Yürüyen, giden.

⁴⁹⁴ Kıanda: Nerede, nereye.

⁴⁹⁵ Tār u mār: Perişan, karmakarışık, darmadağınık.

(15) nefis elinden ʿāciz oldum iy dirig⁴⁹⁶
baña yol gösterivir kıılma dirig

(16) ol kişi hiç karnuñ aç mı dir aña
didi ibrahīm ne şorarsın baña

(17) nefis acıkmışdur kıatı iy cān⁴⁹⁷
uşda görince zaʿīfi⁴⁹⁸ soydan⁴⁹⁹

[11a]

(1) arzusın ve cünki nefsum bulmadı
bunca gündür şāz⁵⁰⁰u hürrem olmadı

(2) hışm idüben tarlağandı key kıatı
ʿāciz oldu gitdi nefsüñ tākati

(3) cünki edhem sözini kııldı tamām
işit imdi ne kıılısar ol hümām⁵⁰¹

⁴⁹⁶ Dirig: Men'etmek, korumak, esirgemek.

⁴⁹⁷ Cān ?

⁴⁹⁸ Za'if: Gücsüz kuvvetsiz.

⁴⁹⁹ Soydan ?

⁵⁰⁰ Şāz: Genel kurallara uymayan, kural dışı, müstesnâ.

⁵⁰¹ Hümām: Himmetli. Bir işe sıkı sıkıya sarılıp o işi bitiren. Sahi ve civanmerd.

(4) ol kişi tiz başladı kıldı namāz
hoş münācāt⁵⁰² eyledi kıldı niyāz⁵⁰³

(5) gördi ibrahīm o řāh-ı muhterem
kudretinden taırınığ iy pür-kerem⁵⁰⁴

(6) şağ yanında bir çanak tolu ta'am⁵⁰⁵
şol yanında şu kim iğer has u 'ām

(7) hazır olmuş didi gel iftār kııl
nefsüni t̄āb⁵⁰⁶ açlığıla tār⁵⁰⁷ kııl

(8) çünkü gördüm ol ta'amı bī-amān
şundum aña başladum yidüm hemān

(9) yidüm içdüm ol yemekden anda
līki yazdum sözlerini cānda

(10) baña eydür kim iy yigit zinhār
ivmegil⁵⁰⁸ her nesnede sen iy ihtiyār

⁵⁰²Münacat: Allah'a yalvarıp yakarma, duā ve niyazda bulunma (Ar. *necv* "fısıldamak, sözü gizlice söylemek"ten *munācāt*).

⁵⁰³Niyaz: Yalvarma, yakarma, dua.

⁵⁰⁴Pür-kerem: Çok cömert.

⁵⁰⁵Ta'am: Yemek, aş.

⁵⁰⁶T̄āb: Güç, kuvvet, tākāt.

⁵⁰⁷Tār: Karanlık.

⁵⁰⁸İvme: Acele etmek, koşmak, çabuk davranmak, şitap etmek.

(11) her ne kim isterisen fikr eylegil
ibtidāsında⁵⁰⁹ haqqı zıkr eylegil

(12) her kaçan kim haq te'ālā bir kula
rahmet idüb hayrıla eylük kıla

(13) ol kulun içinde yandurur çerāğ⁵¹⁰
ihtiyāc olmaz aña panbuğ u yağ

(14) ol çerāğıla görür her bir kulı
farq ider anuñla haqqı bātılı

(15) imdi iy yigit kaçan sen iresin
kanda kim şalih kişiler göresin

(16) kendüzüne anda sen yir eylegil
şol yigütlüğünü hoş yir eylegil

(17) ism'-i a'zam ögredeyim uş saña
kim görenler işüñi kılar taña

[11b]

(1) şuşayıcak acıcak⁵¹¹ hoş kııl du'ā
ol du'ādan göresin kim ne doğa

⁵⁰⁹ İbtidā: Bir işin, bir şeyin ilk defa ortaya çıkan kısmı veya başlama zamânı, başlangıç.

⁵¹⁰ Çerāğ: Işık. Kandil, lâmba. Mum.

⁵¹¹ Acıcak: Acıkınca anlamında kullanılmıştır.

- (2) haḳ te'ālā ḳudretinden bilesin
şu ta'am hazır ḳatunḳa bulasın
- (3) çünk ibrāhīm edhem iy hümām
ol du'āyı öğrenüb ḳıldı tamām
- (4) döndi eydür bu ḳişi var imdi sen
ben giderem iy yigit sen ḳal esen
- (5) sen işüne var ben işüme hemān
ayrıḳı duru şafi devr-i zamān⁵¹²
- (6) gitmedi ibrāhīmi edhem iy yār
terk idemez şöḳbetine kim toyār
- (7) gördi ibrāhīm gitmez ol ḳişi
virdi ibrāhīm aña çok teşvişi⁵¹³
- (8) el getürüben du'ā ḳıldı ol er
dir ilāhi baña sen virgil zafer
- (9) yā ilāhi diyüp haḳa yalvardı bol
bu yigitden bini gizle ḳıl ḳabül
- (10) çün bu deñlü ne ḳişi itdi bol ḳişi
ḳaldı ibrāhīm gitdi ol ḳişi

⁵¹² Devr-i zamān: Kader,talih.

⁵¹³ Teşviş: Karıştırma. Karma karışık etme. Bulandırma.

(11) çünkü görünmez oldu gözünden anuñ
bulmadı ibrahîm izinden anuñ

(12) gitdi ibrahîm de kendü yolına
dirlig ehli haq yolında bulına

(13) karnum acub şuşayıcak iy kibâr
ism-i 'azam oğıram iy şehr-i yâr

(14) eksigüm külli gelürdi yirine
irişürem gönlimüñ tedbirine

(15) gideriken yine gördüm bir kişi
baña eydür doğru digil bu işi

(16) bir kişiye uğraduñ mı yolda hiç
key şakın bu yolda zinhâr olma piç

(17) uğradum diyü haber virdüm aña
ism-i 'azâm öğredivirdi baña

[12a]

(1) yahşı öğütler de virdi baña çok
şöyle kim her sözünüñ eksügi yok

(2) eyle diyicek bu kişi ağladı
şöyle ağladı ki cânın dağladı

(3) ben bu hali göricek kaldum taña⁵¹⁴
yine döndüm bu işi şordum aña

(4) didüm ol tañrı hakiçün iy ‘aziz⁵¹⁵
ol kişi kimdür dilerem eyide⁵¹⁶ siz

(5) didi kim ilyās peygānberdür meger
geldi dinünnden saña virdi haber

(6) din yolın gösterdi eylük eyitti
ben didüm sen kimsin ol hōd⁵¹⁷ gitdi

(7) didikim ben hızıram uşda bil iy yār
kendüzin ‘arz eyledi oldı güzār⁵¹⁸

(8) hızır gitdi kaldı ibrahīm meger
adı andan girü oldı mu’teber⁵¹⁹

(9) mülki terk eyledi şıdķıla hemān
girdi tañrı yolına buldı amān

(10) haķ te’ālā gör aña ne işledi
ism-i ‘azam bahşını bağışladı

⁵¹⁴ Tañ: Güneş doğmadan önceki alaca karanlık, fecir.

⁵¹⁵ ‘Aziz: Yüce, kıymetli, değerli, mukaddes, muazzez.

⁵¹⁶ Eyi: İyi.

⁵¹⁷ Hōd: Kendi, bizzat, -de, dahi.

⁵¹⁸ Güzār: Geçme, geçiş.

⁵¹⁹ Mu’teber: Saygı gören, hatırı sayılır, saygın, itibarlı.

(11) hıızra irdürdi anı perverdigār⁵²⁰
hem veliler kıldı aña iş ü yār

(12) doğru niyyet kıldı irişdi haqqā
doğrısan sen de irersin muṭlakā

(13) doğrılıqđur bu yolun sermāyesi
niyyet itmeklikdür evvel māyesi

(14) nitelim evvelde kıldı istimā⁵²¹
anlagıl göñlünde varsa içtimā⁵²²

(15) kim resūlu'llah buyurmuşdur haber
niyyeti ol kıldı evvel mu'teber

(16) mu'teberdür niyyet iy şāh-ı güzin⁵²³
niyyeti hayr eyleyen şaklu özīn

(17) iy haṭiboğlı bu yolda key şakīn
tevben artur sakla doğru etmek haqīn

[12b]

(1) niyyeti hayr eyle her bir kişiye
hayr u şer niyyetden uğrar kişiye

⁵²⁰ Perverdigār: *perverden* “beslemek, terbiye etmek”ten (*perverd* “besleme” ve *-kār* > -*gār* ekiyle *perverd-gār*) Bütün yaratıkları besleyen ve yetiştiren, Allah.

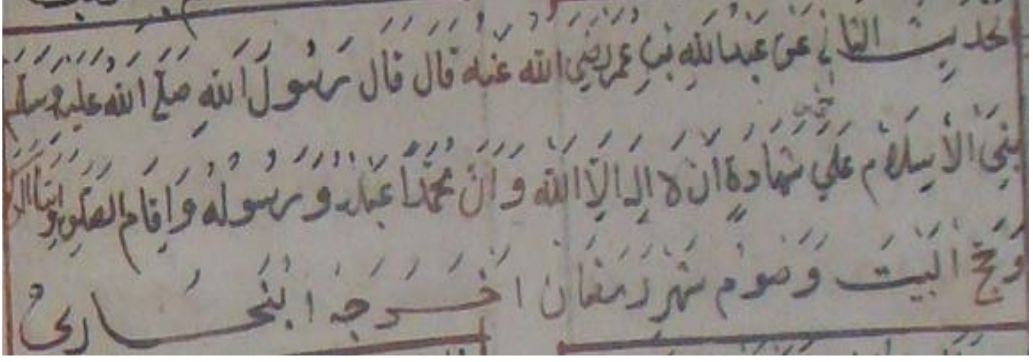
⁵²¹ İstimā': Kulak verme, dinleme.

⁵²² İçtimā': Bir araya gelme, toplanma.

⁵²³ Güzin: Seçkin, seçilmiş.

(2) key⁵²⁴ şaķın kim serseri virme cevāb
söz budur vallahu a'lem bi's-şavāb

(3-4-5)

(6) İy şafā kāni keremler ma'deni
lütfu deryāsı vü saķlayan dini

(7) İy güzīn –i yār-ı ma'şūk-ı vü zibā⁵²⁵
haķķ özünden rażı olsun her şabā⁵²⁶

(8) aç gözünjı 'aķluñı dir başuñı
şan özüne şanduguñ yoldaşuñı

(9) dınüñjı berk⁵²⁷ eylemekde key düriş
ne ki var dünyada dın yolıdur iş

(10) haķ resülinüñ sözün işid İy yār
bu söze canuñ gibi kııl 'itibār

⁵²⁴ Key: Çok.

⁵²⁵ Zibā: Süslü, güzel.

⁵²⁶ Şabā: Sabaha doğru kuzeydoğudan hafif hafif esen serin, hoş, latif bahar rüzgârı, tan yeli.

⁵²⁷ Berk: Sağlam, kuvvetli.

(11) şah rivāyetdür ki ‘abdu’llah kıılır
ol ‘ömer oğlını ‘ālimler bilür

(12) seravisi ⁵²⁸müslim buḫārīdür ‘ayān
hem nesāī tirmizi kıılır beyān

(13) hoş buyurmışlar bular bi‘l-ittifāk⁵²⁹
din yolında kıomamışlardur nifāk⁵³⁰

(14) saña vü bana gerekdür key kıatı
bu ḫadişile buluruz kıymeti

(15) kim resül’llah dilinden söylenir
işid imdi kim ne resme soylanur

(16) didi beş nesneyledür islām dürüst
bu kelāmı soylamakda olma süst⁵³¹

(17) budur evvel kim şehādet kıılasın
Taḫrı bir peygāmberi ḫaķ bilesin

[13a]

(1) nedür ol ikincisi biş vaķt namaz
kim müslimān oldısa anı kıomaz

⁵²⁸ Seravisi?

⁵²⁹ Bi‘l-ittifāk: İttifakla beraberce.

⁵³⁰ Nifāk: İnsanlar arasında anlaşmazlıktan gelen ayrılık, ara bozukluğu.

⁵³¹ Süst: Gevşek, zayıf, güçsüz.

(2) nedür ol üçüncisi virmek zekât
şöyle buyurmuşdur uşda beyyināt⁵³²

(3) çün nisaba⁵³³ yine mālīk⁵³⁴ ĩy ulū
vir zekātuŋ kim olasın bahtlū⁵³⁵

(4) nedür ol dördüncüsü ĩy ihtiyār
hacca varmağdur gücün yitse ĩy yār

(5) gör buğur⁵³⁶ bişincisi ne utmağdurur
ramažan ayın oruç duřmakdurur

(6) her ki bu bişi getürür yirine
şanmağ ol iki cihānda yiri ne

(7) er gibi getüre yirine bu işi
görmeyesiz evvel aħir⁵³⁷ teşvişi⁵³⁸

(8) çün hadīs oldı rivayet ĩy kibār
oşımağdan dutması yigdür ĩy yār

(9) dut elünđen geldüginde olma süst
kendü ħalünđe dinün eyle dürüst

⁵³² Beyyināt: Beyyineler, deliller, şahitler.

⁵³³ Nisab: Zekāt ölçüsü, ölçü miktarı.

⁵³⁴ Malik: Bir şeye sâhip olan (kimse), sâhip.

⁵³⁵ Baht: Allah tarafından ezelde belirlendiği kabul edilen kısmet ve nasip, uygun tâlih, ikbal, şans.

⁵³⁶ Buğur: Bundan sonra şimdi.

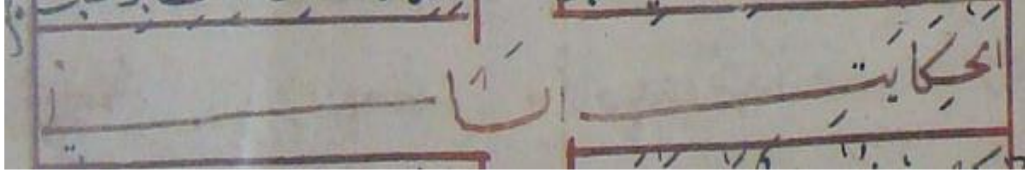
⁵³⁷ Aħir: Son, sonuncu, en sonra olan.

⁵³⁸ Teşviş: Karıştırma, karma karışık etme.

(10) dilile olmaz müsilmānam dimek
i'tiḳaduḅ⁵³⁹ yoğısa çekme emek

(11) i'tiḳaduḅ berk idüb İy mu'teber
i'tiḳād aḣlında işit bir ḣaber

(12)

(13) bir kişi bir ḣoř ḣikāyet eyledi
bu sözi ol kişi gāyet söyledi

(14) ilümüzden yidi kişidir yere
görmege geldük durub paygāmbere

(15) bizi begendi sözümüz ḣanladı
ne didüğümüzü fi'l⁵⁴⁰-ḣāl anladı

(16) ne kişilersiz didi bize amu
Küllümüz mü'minleriz didük ḣamu

(17) döndi peygāmber bize eydür İy ḣonuk
ḳazılar her da'viye⁵⁴¹ ister ḣanuk

⁵³⁹ İ'tiḳad: İnanma, kalben tasdik ederek inanma, inanç, inan.

⁵⁴⁰ Yâre: Yara sözünün daha çok eski metinlerde rastlanan bir kullanılışı.

⁵⁴¹ Da'vi: Dâva.

[13b]

(1) biz didük onbiş 'alāmet bizde vār
her ki mü'mindür ol yüzde vār

(2) didi peygāamber bize eydüñ nedür
yā resül'İllaḥ didük gör nitedür

(3) bişi oldur kim dutaruz yā resül
heb peygāamberler buyurmışdur uşül⁵⁴²

(4) birisi allah'a inanmaḡdurur
birligin tekrār idüb ḡanmakdurur

(5) uş ikincisi firişteḡler⁵⁴³ ki vār
heb inanmaḡdur ki taḡḡik̄dür⁵⁴⁴ bular

(6) heb üçüncisi kitāblar belgölü
indi gökden biz inanduk̄ İy ulü

(7) uşda dördüncisi peygāamberlere
heb inanduk̄ ḡamu ol server⁵⁴⁵lere

(8) uş bişincisi ḡiyāmet ḡünine
biz inanduk̄ daḡı soruḡ ünine

⁵⁴² Uşül: Bir amaca erişmek için tâkip edilen yol, yöntem.

⁵⁴³ Ferişteḡ: Bir işi en iyi bilen, en iyi yapan kimse, üstat.

⁵⁴⁴ Taḡḡik̄: Bir şeyin ne olduğunu, doğru olup olmadığını anlamak için yapılan araştırma, soruşturma.

⁵⁴⁵ Server: Bir topluluḡun en ileri geleni, başkan, reis.

(9) bu bişî oldı tamām îy ihtiyār
yā resūl‘ullah uş biş dahı vār

(10) kim anı sizden gelen kişî didi
işleñüz şıdķıla bu işî didi

(11) anlaruñ sözin qabūl iddük îy yār
dutaruz heb küllisini şöyle ki vār

(12) döndi peygāber didiküm îy kişî
ne didi bizden veren size kişî

(13) eydi vüz ol biş nesnedür baña
ne didi işmarladı varan saña

(14) bu kişî döndi resūle söyledi
bildüğince şerh⁵⁴⁶-i taqrir eyledi⁵⁴⁷

(15) didi evvel taqrirüñ birliğine
sen resūluñ haqqıla birliğine

(16) inanuban saña ikrār eyledük⁵⁴⁸
gönlümüzde ‘ışkuñı yār eyledük

(17) ol bişüñ ikincisi biş vaqt namāz
heb kıluruz birümüz eksük qomāz

⁵⁴⁶ Şerh: Bir metni, bir kitabı ayrıntılarına inerek açıklama, yorumlama.

⁵⁴⁷ Taqrir eyledi: Anlatmak, ifâde etmek.

⁵⁴⁸ İkrār eyle: Bir şeyhe bağlanmak, tarıkata girmek.

[14a]

(1) hem üçüncisi zekât virmekdürür
kaşdumuz ol müzdine⁵⁴⁹ irmekdürür

(2) pes buğur dördüncisi oruç bir āy
bize heb dutuñ didi yoħsul u bāy⁵⁵⁰

(3) hacca varmakdur bişincisi ĩy yār
gücimiz yitse ıılavuz ĩy kibār

(4) iş bu on ıavlini⁵⁵¹ şimdi dutaruz
küllimüz heb bu oyunu utaruz

(5) biş daħı oldur ki sizden ilerü
işleyü geldük ıadīmden⁵⁵² berü

(6) didi peğāber ki eydüñ kimdür ol
göreym ol daħı olurı ıabül

(7) didi biş ıavlün⁵⁵³ birin işid bu dem⁵⁵⁴
ni‘met içinde olıcağ şükr iden

⁵⁴⁹ Müzd: Ücret. Karşılık, bedel.

⁵⁵⁰ Bāy: Zengin, paralı, mal mülk sâhibi, varlıklı kimse.

⁵⁵¹ ıavl: Söz, kelâm. Sözleşme, anlaşma.

⁵⁵² ıadīm: Geçmişi uzun zamâna dayanan, eski.

⁵⁵³ ıavl: Sözleşme, anlaşma.

⁵⁵⁴ Dem: Nefes, soluk.

(8) biri zahmetde iken şabr eylemek
zahmetüñ şabrıladur kaydın yimek

(9) bir dağı bu kim münāfık⁵⁵⁵ olmazuz
işe yoldaşa yavuzlık⁵⁵⁶ kılmazuz

(10) bir dağı düşmandan kırkub kaçmazuz
bir müsilmānuñ⁵⁵⁷ ‘aybını açmazuz

(11) uş beşinci kavle al benden haber
bu kavldür bize yavlağ mu‘teber⁵⁵⁸

(12) bir kişi bize yavuzluk eylese
biz aña eylik iderüz neylese

(13) iş bu onbiş kavli külli bilürüz
ya resūlu’llah dükelin kılaruz

(14) bu kişi çünkim bu sözi söyledi
dinlendir aħmed tebessüm eyledi

(15) didi ne hoş kişiler olur bular
yakın olmuş kim peygāamber olalar

(16) döndi peygāamber söze kıldı hurüş⁵⁵⁹
bu kişiler ‘ışkıla diñlendi hoş

⁵⁵⁵ Münāfık: İkiyüzlü, nifak sokucu.

⁵⁵⁶ Yavuz: Fena, kötü.

⁵⁵⁷ Müselmān: Müslüman sözünün eski metinlerde geçen şekli.

⁵⁵⁸ Mu‘teber: Saygı gören, hatırı sayılır, saygın, îtibarlı.

⁵⁵⁹ Hurüş: Coşma. Gürültü. şamata. Telâş.

(17) didi iş bu sözi kim söyledüñüz
gerçegise vallah hoş soyladuñuz

[14b]

(1) ben dañı biş nesne diyeyim size
dutunuz benden vasiyyetdür size

(2) qavlüñüz olsun yigirmi hem dürüst
zinhar⁵⁶⁰ olmañuz bu işde süst⁵⁶¹

(3) ya resü'llah didi bu kişiler
devleti olan qavlüñi işler

(4) sen bize qavlüñi buyur yâ resül
biz söziñi qıluruz sizüñ qabül

(5) döndi peygâmbere bulara söyledi
hem naşihat vaşiiyet eyledi

(6) didi şol māl kim sizüñ olmayısar
anı dekşürmek sizedir derdiser

(7) dañı şol evde iki qalmazsız ebed
dürüşüp yapmañ ki gitdi anı ced

(8) dañı şol nesneyi kim yarınkı gün
sizüñ olmaya günilemek bugün

⁵⁶⁰ Zinhar: Sakın, aman, asla.

⁵⁶¹ Süst: Gevşek, zayıf, güçsüz.

(9) yine şol nesneyi kim yarın sizin
olasırdur anı şimdiden düzüñ⁵⁶²

(10) dahı şol nesni ki size qalısar
şimdiden öğrenün anu anı iy kibār

(11) çün resül ısmarladı bu işleri
bunları kılmak olır cünbüşleri

(12) bu öğüdi göñüle berkindiler⁵⁶³
durdılar hoş illerine gitdiler

(13) anlara ne kim ısmarladı resül
küllüsi kıldı ol öğüdi qabül

(14) kıldılar dāyim anuñıla ‘amel
alması göñüllerin tül-ı emel⁵⁶⁴

(15) sen dahı tut ol resülüñ sözini
görirsersin ahır yarın yüzini

(16) ümmetiseñ ‘ışkıla dut qavlini
gönlüne getir kıyāmet havlini⁵⁶⁵

⁵⁶² Düzüñ: Süslenmek.

⁵⁶³ Berk: Sağlam, kuvvetli.

⁵⁶⁴ Tül-ı emel: Sonu gelmez arzu, tükenmez hırs, tamah.

⁵⁶⁵ Havl: Etraf, çevre. Sene, yıl. Güç, kuvvet, kudret.

(17) işüñe yoldaşuñe kııl doğrılık
raızı kııl konşuñā kıılma eğrilik

[15a]

(1) kııl namāzı vir zekâtı dut oruc
vir şahādet kim saña olmaya güc

(2) kııl dürüst islāmuñı kıur ‘ānıla
dut resülün buyruğını cānıla

(3) tevbe kııl gitsün gönüldeki ğubār⁵⁶⁶
soñ peşimānlık kıabül olmaz iy yār

(4) tevbeyi sen kııl hātiboglı dürüst
kim ‘abes⁵⁶⁷ işlerde sen çalaşuñ cüst⁵⁶⁸

(5) aç gözün ğaflet yuħusından uyan
hōd bilürsin kimse kıalmaz cāvidān⁵⁶⁹

(6) imdi sen daħı gözün aç dir öğün
sen kıabül eyle bir evvel öğüdün

(7) pendünj⁵⁷⁰ sen dutğıl evvel öğüdin
kim geñez ola saña dünya vü din

⁵⁶⁶ Ğubār: Toz, ince toprak.

⁵⁶⁷ ‘Abes: Boş, anlamsız.

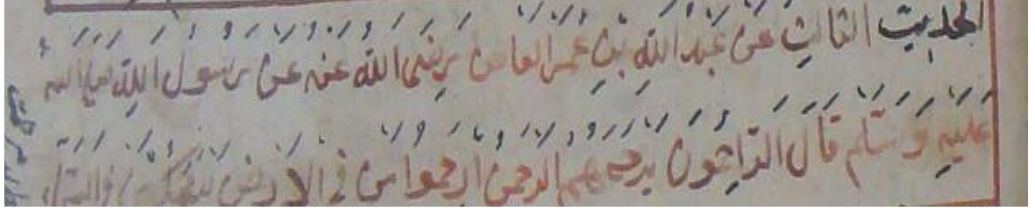
⁵⁶⁸ Cüst: Çabuk hareket eden, çevik.

⁵⁶⁹ Cāvidān: Ebedî, kalıcı, dāimî, bâkî.

⁵⁷⁰ Pend: Öğüt.

(8) key şaķın kim serseri virme cevāb
söz budur vallahu ʿalem –biʿş-şavāb

(9) (10)

(11) İy gūzīn-i şahibüʿş-şıdku⁵⁷¹ şafā
dın yolında bekleyen ʿahd ü vefa⁵⁷²

(12) gel şeriʿat silkine diz özüñi
zulmet içinde koma kendüziñi

(13) dünya cünbüşlerini kııl tarumar
aç gözüñ ğaflet yuħusından İy yar

(14) bir saʿat ʿaķluñı devşür başuñā
ħayır şangıl işüñe yoldaşuñā

(15) dut kulağuñ al bu maʿniden ħaber
gör ne buyırmış resül u muʿteber

(16) şahħ ʿabduʿllah kılmışdur ʿayān
ibni ʿÖmer-ülʿas durur bellü beyān

⁵⁷¹ āahibüʿş-şıdku: Doğruluk sahibi.

⁵⁷² ʿAhd ü vefa: Verdiği sözde, ettiği yeminde durma.

(17) tirmidî vü hem ebu dāvūd īy yār
kıldı istihrāc⁵⁷³ bellü aşikâr

[15b]

(1) mesnedi⁵⁷⁴ bunlardurur bu ma' nînün
imdi gelün ma'niyi bundan umun

(2) ol resüli hâşimi⁵⁷⁵ buldu münir⁵⁷⁶
'âsilere cümle oldur dest-i gür⁵⁷⁷

(3) hoş buyurmuş bu hadişi muştâfâ
rahm kıl mü'minlere göster vefa

(4) kıl şefkat rahm⁵⁷⁸ idüb her kişiye
sağa şefkatden rahmet işiye

(5) nitekim uşda resül virdi haber
bir haberdür kim 'az iz-i mu'teber

⁵⁷³ İstihrāc: Kur'ân-ı Kerimden mânâ çıkartma.

⁵⁷⁴ Mesned: Dayanacak yer, nokta.

⁵⁷⁵ Hâşim: Celvetî tarikatının XVIII. yüzyılda, Hâşim Baba da denen Seyyid Mustafa Hâşim Efendi tarafından kurulan, Bayrâmîlik ve Melâmîlik etkileri taşıyan bir kolu.

⁵⁷⁶ Münir: Nurlandıran, nur veren, ziya veren, ışık veren, parlak.

⁵⁷⁷ Dest-i gür: Elden tutan (kimse), yardımcı, muin.

⁵⁷⁸ Rahm: Merhamet, acıma.

(6) şol kişilerde ki şefkat var ola
rahmet anuñıla bile yār ola

(7) kankı mü' minüñ ki gönlinde iy yār
şefkat ve rahmet bile kıla qarār

(8) rahm idicek esirgeyicek bir qulı
rahmete gider anuñ doğrı yolu

(9) haq esirger rahmet ider ol qula
rahmet içinde edeb⁵⁷⁹ dāyim qala

(10) rahmete kavuşdura allah seni
qıl şefkat bir za'ifi⁵⁸⁰ kıl gani⁵⁸¹

(11) hem esirge yir ehlin iy dede
kim saña gök ehli heb şefkat ide

(12) sen yir ehlin esirgersen iy yār
göklere ehli heb seni kılar kibār

(13) bu hadişüñ hükmi böyledür haber
dud hadişüñ hükmini iy mu'teber

(14) iltifāt it bu hadise iy kişiyi
tā olasin yarın muhammed yoldaşı

⁵⁷⁹ Edeb: İnsanın hatâya düşüp utanılacak şeyler yapmasını önleyen, yerinde ve ölçülü davranmasını sağlayan meleke, söz ve davranışlardaki ölçülülük, her hususta haddini bilip sınırı aşmama, terbiye, nezâket, zarâfet.

⁵⁸⁰ Za'if: Güçsüz kuvvetsiz.

⁵⁸¹ Gani: Zengin, Sâhip olduğu şeyle yetinen, fazlasını istemeyen, gözü tok (kimse), müstağni.

(15) bu adiŝi okunduğından ıy kibār
hükmini kılmak gerekdür ihtiyār

(16) yoĥsa ger yüz biñ adiŝi kıl beyān
dutmayıcağ hükmini girü hemān

(17) buyruğın dut bu adiŝün rāzı ol
rahm kıl rahmet ışıgını kıl kabül

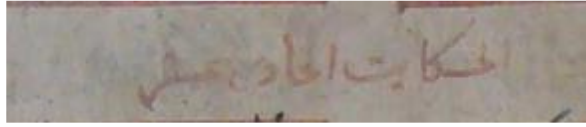
[16a]

(1) kesr-i nefis itmege düriş ıy ulu
kim olasın sen böyle bahtulu

(2) bu adiŝün ma' nisi bil ıy hümām
uşda bu sözde tamam oldu tamam

(3) bu söz-i taĥkiki peygāber söyledi
ayıŝe anamız saĥ rivāyet eyledi

(4)

(5) nitekim buna münasip bir aber
ĥoŝ ĥikāyet eyledi bir mu' teber

(6) görene söyler ol ŝālihlerden biri
söz yüzinde ĥoŝ ' ayān eyler sizi

(7) şakınurdum baylarla oturmağa
şohbet itmege oturub durmağa

(8) hiç bularuñ şohbetin görmezidüm
oqısalar dağı hiç varmazıdum

(9) pādişāhın bir işi olmuş meger
bir kişiye geldi ya mu'teber

(9) vardum elden gelenini işledüm
līk soñra kendü elüm dişledüm

(11) ol gice düşde bu sırrum fāş olur⁵⁸²
bir ulu şeytān baña yoldaş olur

(12) ben aña didüm ne istersin eyit
ol baña eydür saña düşdi kayıt

(13) ben aña didüm ki yoqdur işüm
sen değılsin dağı yoldaşum işüm

(14) ne işe geldün baña di doğrusın
sini gerekmez derim uş doğrusın

(15) ol baña eydür işün fāş olmağa
geldüm uşda saña yoldaş olmağa

(16) ben didüm kim sini gerekmez baña
ol didi kim sini virdiler baña

⁵⁸² Fāş olmak: Meydana çıkmak.

(17) baña eydür tañrıçun ise işün
şimdi ben olmazıdum senün işün

[16b]

(1) zıkr-ü tesbihün haқиçün eylesen
tañrıçün sidde mi her nedisen

(2) varmasañ hem düne gün şöhetine
ol seni iletmeseydi қatına

(3) ben bugün қатуña gelmezidüm
senün olduғuñ yirde eғlenmezidüm

(4) tañrı zıkrin terk қıldıñ sen iy yār
beni saña uşda yoldaş қıldılar

(5) nitekim tañrı kitabından ҳaber
vardurur bir hoş delil mu`teber

(6) başladı şeytān bir āyāt oқudı
hem cevabın şālīh öninde қodı

(7)

(8) ma'nisi oldur ki hak eydür ĩy yār
her ki yüz döndüre⁵⁸³ zıkrümden ki var

(9) aña şeytān havale eyleyem
bini ol terk eyledi pes n' eyleyem

(10) andan ol şeytān hiç ayrılmaya
bil ki bir sa'at de ayru olmaya

(11) dāyim azdura anı hiç şeksüzün⁵⁸⁴
imdi siz taḥkik bilüñ qur'ān sözin

(12) zāhid eydür çün bu düşi gördüm
ditreyü durdum ögümi dirdüm

(13) kendü şehrümden sefer kıldum ĩy yār
eyledüm 'uzlet maqāmın ihtiyār

(14) tā kılınca bu fena evden sefer
kıldum ol şeytān meger neden hāzer

(15) tā'ata meşgul olub zıkr eyledüm
gönlümü allahıla bekr eyledüm

(16) imdi sen daḥı birikdür ḥālünjı
tā'at eyle yaḥşı kıl aḥvālını

583 şeklinde yazılmıştır.

584 Şeksüzün: Şüphesiz

(17) hoş 'ibādet kıl göresin cenneti
kurtulasın terk idesin mihneti

[17a]

(1) dünyā miḥnetdür bilürsin iy kişi
nice yirsin dünyayıçün teşvişi

(2) dünyā hoşluğuna kul olduḡ iy yār
nite kılduḡ belayı ihtiyār

(3) dünyā ehli şoḡbetin terk itmedüḡ
ahiret yolına doḡrı gitmedüḡ

(4) aç gözün uyan ölüm uyarmadın
seni ğayet sevdüğünden yermedin

(5) fāyide ne çün olasın uyanasın
her nefes biḡ ḡasretile yanasın

(6) iy ḡatiboḡlı bu uyḡudan uyaḡ
āh idüben günde biḡ derdile yān

(7) dut peygāamber sözini eyle kabül
ol işikte kendüzüḡ kul eyle kul

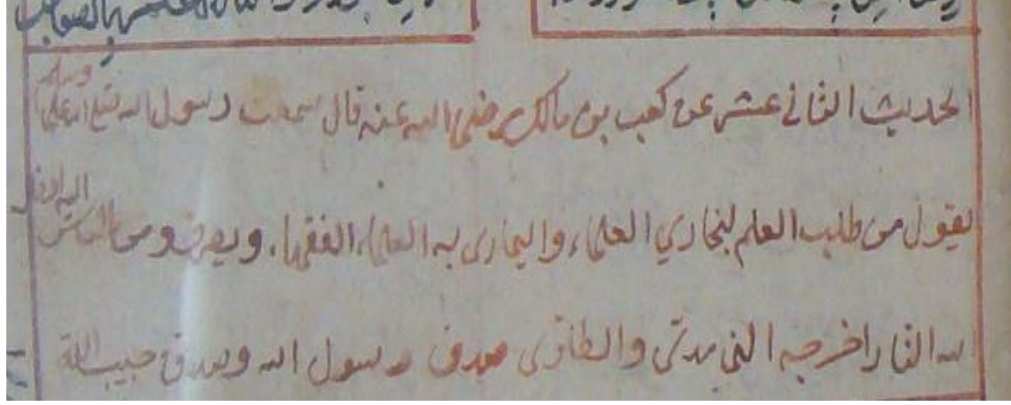
(8) kıl kanā'āt ḡaḡ calab virdüğine
eylük irişdür elüḡ irdüğine

(9) bayları gözetme yoksul gözlegil
göḡlüni düzgil vü sırrın gizlegil

(10) baylara irişenüñ bildük hâlin
imdi cehd it çeke gör hırşuñ elin

(11) hırs elin çekmekde çok durur şevâb
iş budur vallahu a'lem bi's -şavâb

(12)-(13)-(14)

(15) iki lütfundan cihân halkı ğani
pür kerem kılmış seni rabbi'l – ğani

(16) lütfuña müştāk olur her bir vücūd
işidenler şıdkıla kıılır sücūd

(17) hâk saña devlet ğünün yâr eylemiş
cümle maḥlûkı hırîzâr eylemiş

[17b]

(1) dapuñı kılmış cihanda ber-ğüzin⁵⁸⁵
ḥizmetün anuñcun oldı ser-ğüzin

⁵⁸⁵ Ğüzin: Seçilmiş, seçkin.

- (2) zihî kim kılmış özünî ihtiyâr
yaradılmış ortasında üstüvâr
- (3) pür letâyifdür vücūduñ pertevi
hâk yolında kavlünü ve fa'lün kavî
- (4) ma'ni bābında özün kılı yarār
'āleme müfti olurısañ yarar
- (5) imdi gel bu ma'niye kııl bir nazar
gör ki naqli nicedür mā hazar⁵⁸⁶
- (6) ibn-i mālīkdür rivāyet eyleyen
tirmidî naqlinde gāyet söyleyen
- (7) hâk resūlinün sözün kıılır 'ayān
şah rivāyetdür hadiṣ bellü beyān
- (8) işitdi imdi bu hadiṣü iy ulu
nicesi ma'ni virür 'aql ü bilü
- (9) söyle gelmişdür peygāberden hitāb
her kiṣi kim 'ilm oқыya dir kitāb
- (10) ol 'ālimler yolına gitmeğiçün
hem faḳihlerle baḥṣ itmegiçün

⁵⁸⁶ Mahazar: Hazır olan şey.

(11) kanda bir ʿālim görürise ol kişi
teşvişi aña ide virmek işi

(12) dāyima zaḥmet vire ʿilm ehline
bakmaya ol hiç kendü cehline

(13) kanda bir dehri vü mülhid varısa
anlarıñla dost oluban yürise

(14) baña bu ḥalk ḥürmet eylesün diyü
ʿizzetiçün fikr idüb kaygu yiyü

(15) her ki ʿilmi bunlarıñçun oқыya
baḥş çün ʿizzetiçün diye kıoya

(16) ḥaḳ teʿālā anı yarın kamuya
rüsvey eyleye vü kıoya tamuya

(17) bu ḥadişüñ maʿnisi budur iy yār
şöyle teʿvil eylemişler ulular

[18a]

(1) ḥaḳқа peygamber sözidür bu kelam
rāvisidür ibn-i mālīk veʿs-selām

(2)

(3) nitekim musā ibn-i ʿimr⁵⁸⁷andan haber
hoş hikāyet eyledi ol muʿteber

(4) bir kişi kulluğ iderdi musāya
ʿilm ohurrıdı dūşüben guşşāya

(5) gice gündüz dürişürdi ol kişi
kimse bilmez kim neydi teşvişi

(6) öğrenürdi ʿilmi her irte gice
kim ne bilürdi anuğ ħāli nice

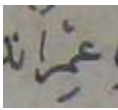
(7) musā katında nagāh ġayb oldu er
bulmadılar nice kim istediler

(8) bir nice gün gitti hiç bulunmadı
kaldı anuğ tedbiri kılinmadı

(9) ol ħod öğrendiği ʿilmiyle ki var
mal didermiş ħalka vaʿz idüb ĩy yār

(10) dāyim ister musa peyġāmbere anı
bulmazdı kandadur sorub kıanı

(11) gör bir gün bir kişi gelür ulu
bir doğuz yider elinde key ulu

(12) boynına daķmıř bir ip anı yider
ardına uymuş donuz tiz tiz gider

(13) musā'ya eydür bu kişi iy kıbār
bu doğuz kimdür bilür misin iy yār

(14) musā eydür bilimedüm ben bunı
ne kişidür bağa di gōster bunı

(15) ol kişi eydür ki ya musā bu er
şol kişidür kim şatuğda mu'teber

(16) 'ilm okurdı senden ol taşşıl idüb
gitdi şanurduğ özin mısmıl idüb

(17) bu doğuz öğrendiğü 'ilmi varur
aldanur dünyalığa māla virür

[18b]

(1) iş bu hāle⁵⁸⁸ geldi uşda bunu din
böyle olıcaķ kıanı bu kıanı din

(2) çünki musa bu işi gördi iy yār
key melül 'azim ol iřtiyār

(3) musa eydür yā ilāhi ikerim
adem olsun bu girü şayyu'l-azim

⁵⁸⁸ Hāle: Ayın, bâzan da güneşin etrâfında görülen parlak halka şeklindeki ışık, ay ağılı, ayla.

(4) Őucı nedür Őorayum anı buna
kim neden uğra diyü ħāli buna

(5) vahy geldi musā'ya ol dem īy yār
gör nice kıldı nida perverdigār⁵⁸⁹

(6) ya musā ādem zamanından berü
heb dükeline oğurısağ bu dem

(7) Őanmaęıl kim ben anı mağbül eyidem
līkin eydivireyin Őuçı nedür

(8) lakin eydivireyim suçı nedür
işid imdi kim ħikāyet nicedür

(9) Őuçı oldur dini vü 'ilmi Őatar
dünyā alur 'ilmi ardına atar

(10) bu Őuçı iŐleyenüę ħāli budur
bellü bil kim ħikāyet iş budur

(11) musā ħayrān oldu bu işe hemān
tevbisini yiğiledi ol zemān

(12) imdi sen de 'ilmi dini Őatmaęıl
din kızandığsar yabana atmağıl

(13) dinüği 'ilmiği Őakla īy ulu
varısa zatuğda ger 'ağl u bilü

⁵⁸⁹ Perverdigār: Bütün yaratıkları besleyen ve yetiştiren, Allah.

(14) ‘ālim oldur ‘ilmile kıla ‘āmel
kılmaya ğafletile tūl u amel⁵⁹⁰

(15) ‘ilmile her bir işi ıslāh ide
kendüzini tamudan iflāh ide

(16) dünyā hergiz muḳayyed⁵⁹¹ olmaya
ğaflet uyḫusına t̄alib ḳalmaya

(17) ‘ömri sürdün āḫirine irdün
n’eyledün n’itdün ne işe irdün

[19a]

(1) geçdi ‘ömrünj gitdi sermāyeñ ḳanı
āḫiret ḳorḫusına māyen ḳanı

(2) dünyā zevḳın sürdün irdün āḫire
hiç ‘amel yoḳ ḳim ḳılasın fāḫire

(3) faḫr idersenj ḳıl ‘ibādet īy ḳişi
āḫiret ḳağusıçün yi teşvişi

(4) ḳıl ‘ibādet īy ḫatiboğlı bugün
kim meded ola saña yarınḳı gün

⁵⁹⁰ Tūl-i emel: Sonu gelmez arzu, tükenmez hırs, tamah.

⁵⁹¹ Mukaycet: Bir şeye veya kimseye maddî yâhut mânevî bir bağla bağlanmış olan, bağlı, kayıtlı.

(5) hürmet ü 'izzet budur 'ilmile düriş
'ilmile olur kişiye perveriş⁵⁹²

(6) halk baña ulu disün dime şakın
ahiret yakındurur 'ayne'l - yakın⁵⁹³

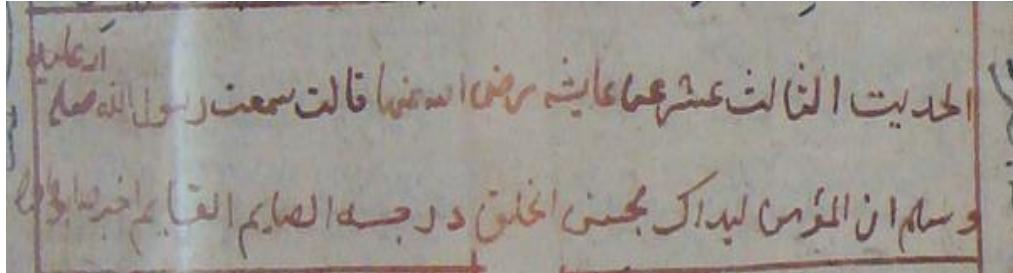
(7) sen yakın bil āhiret kōrhusını
'ākıbet kırtara ol kōrhu seni

(8) kōrhusız kişilere yokdur necat⁵⁹⁴
kōrhusunuñdur müdām⁵⁹⁵ 'ayne'l-hayat⁵⁹⁶

(9) kōrhusular içdiler dirlik şuyın
kōma sen de gözle anlaruñ şoyın

(10) ulular soyınca gitmekdür şevāb
iş budur vallahu 'alem bi's-şavab

(11)-(12)

⁵⁹² Perveriş: Besleme, yetiştirme.

⁵⁹³ Ayne'l-yakin: İlme'l-yakin ve hakka'l-yakin arasındaki keşif ve müşâhede yoluyla varılan bilginin ikinci mertebesi.

⁵⁹⁴ Necat: Kurtulma, kurtuluş, halâs.

⁵⁹⁵ Müdām: Devamlı, sürekli.

⁵⁹⁶ Aynü'l-hayat: Hayat çeşmesi, dirilik veren su, âb-ı hayat.

(13) İy ki ma'ni bülbülsin her şabāh
ma'ni yolın dürişüp buldun şalāh⁵⁹⁷

(14) çün şalāhiyyet yolın kılduñ qabūl
anuñçun dapudadur cümle kul

(15) ihtiyārisın cihānı maḥlūkınuñ
ma'şūkısın cümle 'ālem ḥalkınuñ

(16) saña beñdeş⁵⁹⁸ yoqdurur 'ālemde bir
'ilim içinde ehli ma'nile nezir⁵⁹⁹

(17) 'ilmile alduñ uludan himmeti
'ilmile buldun cihanda ḥürmeti

[19b]

(1) 'ilmiledür kişiyе devlet gani
'ilmiledür bu cihānuñ düzgüni

(2) 'ilmile sürer kişi her maḥfili⁶⁰⁰
'ilmile alur kişi her menzili⁶⁰¹

(3) 'ālim ol cehd eyle 'ilm öğren iy yār
her zamānda 'ilmile olur i'tibār

⁵⁹⁷ Şalāh: Doğruluktan, dürüstlükten ayrılmama, dīnin yasakladığı şeylerden kaçınma.

⁵⁹⁸ Beñdeş: Eş, benzer, muadil.

⁵⁹⁹ Nezir: Şarta bağlı vaat, adak adama.

⁶⁰⁰ Maḥfil: Toplanmış heyet, meclis, encümen.

⁶⁰¹ Menzil: Rütbe, mevki, makam.

(4) ‘ilmile şoyla peygāber⁶⁰² sözini
kim bulasın lezzetini sözini

(5) uş rivāyet kıldı ‘āyişedir haber
işid imdi nicedür İy mu‘teber

(6) bir kişi oruç dutsa tã‘at⁶⁰³ eylese
her gice gündüz ‘ibādet eylese

(7) kankı mü‘minüñ ki gökçek⁶⁰⁴ hulkı vār
datlu dilile olupdur üstüvār

(8) ol ‘ibādet ehli kişi ol zamān
her ne menzile irişürse hemān

(9) hulkı gökçek dahı aña irişür
serd olan irmez nece kim dürişür

(10) çünkü mü‘min kişiler hulk eylese
her sözi dilinde yumuşak söylese

(11) hiç sözinden kimse ne incinmeye
bugz idüben nefis atına binmeye

(12) muştafādan şöyle gelmişdür haber
oldurur allah katında mu‘teber

602 :Şeklinde verilmiştir.

603 Tã‘at: İbādet, takvâ.

604 Gökçek: Güzel, şîrin, hoş, latif.

(13)

(14) nitekim uş ibn-i 'abbas söyledi
diñle nedür dir hikāyet eyledi

(15) haķ te'ālā vahyi idüp peygāamber
yā muħammed dir o şāh-ı servere

(16) nitekim şorişaram farzum saña
key şaķın yahşı haber virgil baña

(17) halkıla hem hoş dirildün mi diyü
şorişaram işün kaydın yiyü

[20a]

(1) saña zulm eyleyeni 'afv eylegil
zinhar halka eyü söz söylegil

(2) halka hem hoş nesneler ta'lim kıl
ta'limünde her işi ma'lum kıl

(3) her kişi kim saña ide yavuzlık
eylügile sen sana kıl uzlık

(4) cebrā'il geldi getürdi bir haber
bir haber dür kim 'azizü mu'teber

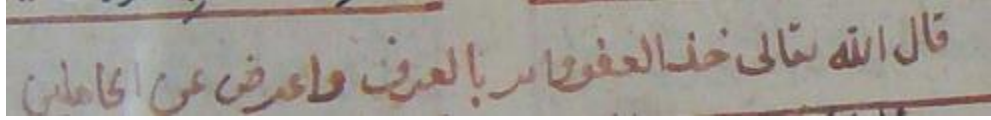
(5) yā muḥammed didi cebrāil ve emīn
geldüm eyleyem saña ḥalk-ı kemīn

(6) eyü ḥulklar ögredem gerek saña
kim cihān ḥalkı kamu kıala taḥā

(7) hoş naṣihatler aña yād eyledi
hem muḥammed cānını ṣād eyledi

(8) gör neye iriṣdi sözüñ ġāyesi
cebrail oқıdı iş bu āyeti

(9)

(10) ma'nisi oldur ki sen 'afv eylegil
söz deminde ḥalka eyü söylegil

(11) uymağıl cahillere dir girdiğār
hoş amenna vü şaddakna⁶⁰⁶ iy yār

(12) imdi sen daḥı dilüñi key şaқın
hem dīnūñ şaқla vü nefse kııl aқın

⁶⁰⁵ Araf suresi 7/199 ayetinden (خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ) Huzi-l'afve ve/mur bil'urfı vea'riḍ 'ani-l cāhilin- Özrü kabul edip suçları bağışla, iyiliği emret ve bilgisizlerden yüz çevir.) bahsedilmiştir.

⁶⁰⁶ Amenna vü şaddakna: Bakara suresinin 205 inci ayetinde Allah'ın ayetlerine sırt dönenlerin yeryüzünde bozgunculuk yapacağını ve nesli perişan edeceğini haber verir. Kur ân'dan bir bölümü okuduğunda "Sadekallahül azim" diyerek son verince dinleyenler de "Amenna ve saddockna/İnandık ve tasdik ediyoruz" şeklinde söylenir.

(13) halka hulk eyle duriş iy yarı sen
halk içinde olasin dildarı⁶⁰⁷ sen

(14) hak te'ālā pendini eyle kabūl
ol işünde olasin devletlü kul

(15) sorıyardur hak saña her bir işi
ol demiçün şimdi yigil teşvişi⁶⁰⁸

(16) hem gazab vaqtinde zinhar iy ulu
nefsüne olma zebun⁶⁰⁹ iy bahtulu

(17) 'afv kıl yoldaşıña suçın müdām
kim olasin sen bu yolda müstedām

[20b]

(1) saña yavuzlık kılana eyelük it
'afv kıl suçımı doğru yola git

(2) 'afv ideriseñ kişilerden gazāb
sen bu yolda yahşı şaklarsañ edeb

(3) hak sever muhsinleri iy mend-i pāk
nefs elinde olmayırsın helak

⁶⁰⁷ Dildār: Gönlü kendine bağlamış olan kimse, sevgili.

⁶⁰⁸ Teşviş: Karıştırma, karma karışık etme.

⁶⁰⁹ Zebun: Güçsüz, zayıf, âciz.

(4) İy ħatiboğlı bu ħulķı⁶¹⁰ idin iş
eyü ħulķu yaĥşı ‘ameldür key duriş

(5) ħulķı olan kişiler hem bay olur
ħulķı olmayan soñ işi vay olur

(6) ĥoş ‘amel yaĥşı ‘ibādet eylegil
key duriş illā ki ta‘at eylegil

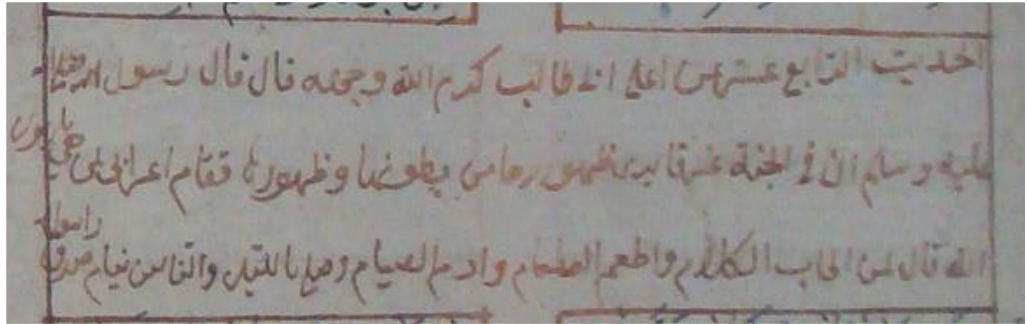
(7) saña her kim zūlm iderse birine
eylük eyle sen o zūlmet yirine

(8) līkī cāhilden şaķın kendüzünj
kendü miķdārunca söyle sözüñj

(9) muĥtaşar kıl sözi uzatma İy yār
çün söze yokdur çü bildüñ i‘tibār

(10) yaĥşı söyle serseri virme cevāb
iş budur v’allahu ‘alem bi’ş-şevāb

(11) -(12) -(13)

⁶¹⁰ Hulķı: Doğuştan olan huy, yaratılış, tabiat.

(14) İy ki sen bildin cihānuñ lezzetin
ihtiyār itdün ululıķ ʻizzetin

(15) hiç zaʻıflere dimezsın merhabā
ahiret korhusını kılduñ hebā

(16) ululıķda nice devrān süresin
güni gele ahirine iresin

(17) ğafletile sen olasın muʻteber
ahiret işinden olub bî- haber

SONUÇ

Çalışmaya konu olan *Ferahnâme* adlı eser 15. yüzyıla ait olup Hatiboğlu Muhammed tarafından 829 (1426) yılında yazılmış hadis tercümesidir. Müellif'in eserini yedi yılda tamamladığı bilinmektedir. Bu eser, Darîr'in *Yüz Hadis ve Yüz Hikâye* tercümesinden faydalanılarak kaleme alınmıştır. Eser, hadis tercümelerinin daha iyi anlaşılabilmesi için bazı hikâyelere, dinî ve ahlâkî öğütlere yer verirken namaz, oruç, hac, niyet, ihlas, cömertlik gibi konuları işleyerek hadislerle İslâm dininin esaslarını öğretmeyi amaçlamıştır. Eser, *fâ 'ilâtün/fâ 'ilâtün/fâ 'ilün* vezniyle 6091 beyitlik didaktik bir mesnevi şeklinde yazılmıştır.

Bu eserin bilinen on nüshası bulunmaktadır. Bu çalışmada İzzet Koyunoğlu 13290 numarada yer alan nüsha baz alınmıştır. Bu nüsha, Konya'da İzzet Koyunoğlu Müzesi yazmaları arasında 20x29,5 cm. ebatlı, mukavva ciltli, 243 sayfalık bir mecmua içinde 1-172 sayfaları işgal etmektedir. Az saykallı sararmış kâğıtlara, 19 satırlı, dört sütun halinde, harekeli nestâlik ile yazılmıştır. Nüshanın bazı bölümlerindeki eksiklikler dikkat çekmektedir. Bu nüsha ve Karamanoğlu İbrahim Bey adına yazılan nüshadır.

Hazırlanan bu çalışmada eser üç ana bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümünde eser ve eserin nüshaları eserin müellifi hakkında detaylı bilgiler verilmektedir. Eserin yazılış aşamaları, nedenleri ve dilinin özellikleri hakkında bazı bilgiler bulunmaktadır. İkinci bölümde ise eserin dil bilgisi incelemesi yapılmaktadır. Eserin yazım ve ses özellikleri incelenmiş, tezin asıl bölümünü oluşturan sıfatlar ve eşdizim hakkında geniş bilgilere yer verilmiştir. Yine bu bölümde metinde geçen belli başlı sıfatlar incelenerek hangi anlama geldiği noktasında detaylı bilgilendirmeler yapılmıştır. Üçüncü bölümde de incelenen metnin 1b-20b varakları arasında bulunan kısmi çeviri yazı ile okunmuştur.

Cümlede kullanılan sözcük, bir ismin önüne geldiği zaman sıfat, bir fiili nitelidiği zaman zarf görevinde kullanıldığı bilinmektedir. Bu çalışmada da ismi niteleyen ve belirten sözcüklerin yani sıfatların üzerinde detaylı bir inceleme yapılmıştır. Bu sıfatlar, niteleme sıfatıysa ismin özelliğini niteleyerek gözümüzde canlanmasını sağlarken belirtme sıfatıysa ismi çeşitli yönlerden belirterek detaylı bilgi sunmaktadır. Sayı sıfatı olduğunda ismin miktarına kesinlik anlamı katarken belgisiz sıfat olduğunda ismin bulunan özelliğine belirsizlik anlamı katmaktadır.

Eserin dil bilgisi bölümünde eserdeki sıfatlar belirlendikten sonra bu sıfatların

cümleye kattığı anlam üzerinde durulmuştur. Metinde anlamlandırma çalışması eşdizimlilik ilkesi gereğince yapılmıştır. Eşdizim sözcüklerin cümlede sıralanış şekillerine göre nasıl bir anlam kazandığını gösterir. Eşdizimlilik sözcükleri doğru anlamlandırma konusunda gereklidir.

Metinde müellif tarafından sıfatlara sıkça yer verilerek anlam daha da güzel bir hale getirilmiştir. Metinde Türkçe sıfatların yanı sıra Arapça ve Farsça sıfatlar da yer almaktadır. Bunun yanı sıra adlaşmış sıfatlar ve sıfat filler tarafından da niteleme ve belirtme sıfatının görevleri karşılanmıştır. Bu da adlaşmış sıfatların ve sıfat fillerin cümlede farklı konumlarda yer alabildiğininin bir göstergesidir.

İncelediğimiz metinde sıfatlarla ilgili şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Niteleme Sıfatları başlığı altında 78 örnek incelenerek niteleme sıfatlarınınncümleye nasıl bir anlam kattığı ayrı ayrı açıklanmıştır.
2. Belirtme Sıfatlarından olan Sayı Sıfatları başlığı altında 32 örnek incelenereksayı sıfatlarınınn cümleye nasıl bir anlam kattığı ayrı ayrı açıklanmıştır.
3. Belirtme Sıfatlarından olan İşaret Sıfatları başlığı altında 152 örnek incelenerek işaret sıfatlarınınn cümleye nasıl bir anlam kattığı ayrı ayrı açıklanmıştır.
4. Belirtme Sıfatlarından olan Belgisiz Sıfatları başlığı altında 121 örnek incelenerek belgisiz sıfatlarınınn cümleye nasıl bir anlam kattığı ayrı ayrı açıklanmıştır.
5. Belirtme Sıfatlarından olan Soru Sıfatları başlığı altında 2 örnek incelenereksoru sıfatlarınınn cümleye nasıl bir anlam kattığı ayrı ayrı açıklanmıştır.
6. Adlaşmış Sıfatlar başlığı altında 10 örnek incelenerek adlaşmış sıfatlarınncümleye nasıl bir anlam kattığı ayrı ayrı açıklanmıştır.
7. Fiilimsiler başlığı altında 20 örnek incelenerek fiilimsilerin cümleye nasıl bir anlam kattığı ayrı ayrı açıklanmıştır.
8. Sıfat olan her sözcük aynı zamanda bir sıfat tamlaması kabul edilmektedir. Metinde ayrıca Sıfat Tamlamaları başlığı altında 12 örnekle Arapça – Farsça sıfat tamlamaları incelenerek tamlamaların cümleye nasıl bir anlam kattığı da ayrıca açıklanmıştır.

9. Sözcük türü sıfat olup ancak metinde sıfat görevinde kullanılmayan 23 sözcük incelenerek cümleye nasıl bir anlam kattığı ayrı ayrı açıklanmıştır.
10. Metindeki incelenen kısımda toplamda 450 adet sıfatın üzerinde durularak detaylı bir inceleme yapılmıştır.
11. İnceleme sonuç, kaynakça ve tıpkıbasım bölümleriyle son bulmaktadır.

KAYNAKÇA

- AĞAKAY, Mehmet Ali, *Pekiştirmeli Sıfatlar, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, (07.4.2012), C.XIII, s. 156.
- AĞCA, Mustafa (2020). Eski Türkçe Metinlerde Sıfatların Eşdizimliliği, Doktora Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- AK, Coşkun (2006). *Türk Dili*, Ankara: Nobel Yayınları, s. 18.
- AKSAN, Doğan (2000). *Dilbilim ve Türkçe Yazıları*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- AKSAN, Doğan (2015). *Her Yönüyle Dil*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 6. bs.
- AKSAN, Yeşim (2011). “Derlem Temelli Sözcük Anlambilimi Çalışmalarının Türkçenin Eğitimine Katkısı”, *Theoretical and Applied Researches in Turkish Language Teaching* (L. Uzun & Ü. Bozkurt). Essen: Die Blaue Eule, s. 345-358.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1953). “Türkçe Metinlerde e/i Meselesi”, *Rocznik Orientalistyczny*, S. XVII, Krakow, s. 306-313.
- BANARLI, Nihat Sami (1971). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- BANGUOĞLU, Tahsin (1940-1979). *Ana Hatlarıyla Türk Grameri*, İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 92.
- BANGUOĞLU, Tahsin (2011). *Türkçenin Grameri*, Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları, s. 351.
- BAYRAKTAR, Nesrin (2008). *Türk Dili Yazılı Anlatım Sözlü Anlatım*, Ankara: Nobel Yayın, s. 152.
- CLAUSON, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford: At The Clarendon Press.
- CRUSE, Alan (2000). *Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics*, Oxford: Oxford University Press.
- CRUSE, Alan (2006). *A glossary of Semantics and Pragmatics*, Edinburgh: Edinburgh

University Press, s. 8.

DELİCE, Halil İbrahim (2012). “Sözcük Türleri Nasıl Tasnif Edilmelidir?” *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/4, Ankara, s. 27-34.

DENY, Jean (1941). *Türk Dili Grameri, Osmanlı Lehçesi* (çev. Ali Ulvi Elöve), İstanbul: Maarif Vekaleti, s. 220.

DEVELLİOĞLU, Ferit (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi bs. 26.

DİLAÇAR, Agop (1968). *Dil, Diller ve Dilcilik*, Ankara: TDK Yayınları.

DOĞAN, Nuh (2016). Türkçe Sözlükte Sıfatların Eşdizimlilik Bilgisi, XI. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı, İ. D. Bilkent Üniversitesi, Ankara, s. 801.

EDİSKUN, Haydar (1985). *Türk Dilbilgisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

EKEN, Neticeyi Tayyibe (2016). “Eşdizimlerin Saptanmasına ve Betimlenmesine Yönelik Kuram ve Yaklaşımlar”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 33, s. 28-47. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/183474> Erişim Tarihi: 18.03.2023.

EKER, Süer (2002). *Çağdaş Türk Dili*, İstanbul: Grafiker Yayınları.

EMRE, Ahmet Cevat (1946). Türkçede Bulanık e (é) Fonemi, *Türk Dili Belleten*, seri III/ 6-7, s. 487-497.

ERCİLASUN, Ahmet Bican (2016). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları,

ERGİN Muharrem (2013). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım-Yayım-Tanıtım.

ERSOY YAZICI, Habibe (2018). “Orhun Yazıtlarında Eşdizimlilik”, *Köktürk Yazısının Okunuşunun 125. Yılında Orhun’dan Anadolu’ya Uluslararası Türkoloji Sempozyumu*, Moğolistan, s. 1499-1501. Erişim Tarihi: 05. 04. 2022.

- ERTAYLAN, İsmail Hakkı (1960). *Hatiboğlu, Bahrül Hakayık*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- GABAİN, Annemarie Von (1995). *Eski Türkçenin Grameri*. (Çev: Mehmet Akalın), Ankara: TDKYayınları.
- GENCAN, Tahir Nejat (1992). *Dilbilgisi Lise: I-II-III*, İstanbul: Kanaat Yayınları, s. 93.
- GENCAN, Tahir Nejat (2007). *Dilbilgisi, Tekağaç*, Ankara: Eylül Yayınları, s. 218.
- GÜLENSOY, Tuncer (1995). *Türkçe El Kitabı, Kayseri*: Bizim Gençlik Yayınları 2. bs.
- HENGİRMEN, Mehmet (1997). *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara: Engin Yayınevi 2. bs.
- İMER, Kamile. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, s.193.
- İNAN, Abdulkadir (1961). *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercemeleri Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 5.
- İslam Ansiklopedisi* (2003). Ankara: Ankara Türkiye Diyanet Vakfı. KARAHAN, Leyla (1997). *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara: Akçağ Yayınları bs. 4.
- KAVRUK, Hasan, SALMAN, Ramazan, ÖZTÜRK, Abidin, AYDIN, Güler, UĞUR, Hüseyin, KARAGÖZ, Nedim (2010). *Türk Dili Yazılı Ve Sözlü Anlatım*, Malatya: Uğurel Matbaası, s. 113.
- KONONOV, Andrey Nikolayeviç (2006). *Türk Dili Araştırmaları Tarihi*, İstanbul: Tipik Basım Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (1973). *Marzubân-nâme Tercümesi*, Ankara: DTCF Yayınları, s.100.
- KORKMAZ, Zeynep (2005). “*Selçuklular Çağı Türkçesinin Genel Yapısı*”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, Ankara: TDK Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (2005). “*XI.-XIII. Yüzyıllar Arasında Oğuzca*”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, Ankara: TDK Yayınları.

- KORKMAZ, Zeynep (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 333.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat (1928). *İbn Hatib, Ferahnâme*, TM, II s. 491.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları bs.
- KÖPRÜLÜZADE, Mehmet Fuat (1933). “Anadolu’da Türk Dil ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumî Bir Bakış”, *Yeni Türk Mecmuası*, I, sy. 4 s. 277-292; sy. 5, s. 375-394; II, sy. 7 s. 535-554.
- MANSUROĞLU, Mecdut (1946). *Anadolu’da Türk Dili ve Edebiyatının İlk Mahsulleri*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, I. sayı, s. 9-17.
- NEMETH, Julius (1919). *Das Ferahnameh des İbn Hatib*, Le Monde Oriental, s. 145-184.
- ÖZKAN, Bülent (2012). “*Türkiye Türkçesinin Eşdizim Sözlüğü*”, IV. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri, Ankara: (Muğla 22-24 Aralık 2011), II. Cilt, s. 93-100.
- ÖZKAN, Mustafa (1996). “*Ferahnâme*”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul.
- ÖZKAN, Mustafa (2013). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul: Filiz Kitabevi bs 5, s. 99-636.
- ÖZKAN, Mustafa, TÖREN, Hatice, ESİN, Osman (2006). *Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*, İstanbul: Filiz Kitabevi Yay. 2. baskı, s. 532.
- SEBZECİOĞLU, Turgay (2017). *Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul: Kesit Yayınları 1. bs.
- SİNCLAİR, John (2004). *The Lexical Item. Trust the Text. Language, Corpus and Discourse*. (Edt.: J. Sinclair) Routledge New York.
- SMİRNOV, Vasily Dmitrieviç (1903). *Mecmûa-i Müntehebât-ı Âsâr-ı Osmâniyye*, St. Petersburg, s. XXII.
- ŞAHİN, Hatice (1993). *Hatipoğlu, Ferahnâme (Yayınlanmış Doktora tezi)*, Dil Özellikleri, Metin Sözlük, Malatya.

- ŞAHİN, Hatice (2015). *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 58.
- ŞAHİN, Hatice (2020). *Hatiboğlu- Ferahnâme*, Bursa: Türk Ocakları Yayınları.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri (2012). *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul: Kapı Yayınları bs. 1, s.21.
- TUNA, Osman Nedim (1986). *Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kurallarına Tabii Bir Ünsüz Dizisi*, Ankara: TDAY Belleten.
- Türkçe Sözlük* (2019). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları bs. 11.
- VARDAR, Berke (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Multilingual Yay. s. 94-95.
- VURAL, Hanifi, BÖLER, Tuncay (2014). *Ses ve Şekil Bilgisi*, İstanbul: Kesit Yayınları bs. 1, s. 188.
- YILMAZ, Engin (2011). *Türkiye Türkçesinde Niteleme Sıfatları*, İstanbul: Değişim Yayınları, s. 10.
- <https://acikders.ankara.edu.tr/> Erişim tarihi: 17.01.2023. <https://www.cokbilgi.com/> Erişim tarihi: 17.05.2023.
- http://www.tdkdergi.gov.tr/TDD/1964s156/1964s156_02_M_A_AGAKAY.pdf. Erişim tarihi: 17.03.2023.
- <http://www.lugatim.com/> Erişim tarihi: 17.02.2023. <https://pauctle.com/osmtr/> Erişim tarihi: 20.02.2023.

EKLER

Ek 1: Tıpkı Basım

Handwritten text in two columns on an open manuscript page. The script is a form of Persian or Urdu. The page contains a dense arrangement of verses or lines of poetry, organized into two columns. A small circular stamp is visible on the right-hand page.

Handwritten text in two columns on an open manuscript page. The script is a form of Persian or Urdu. The page contains a dense arrangement of verses or lines of poetry, organized into two columns. A small circular stamp is visible on the right-hand page.

ساجد الاطراف شاه كامران
 مظهری دولت سعادت مقرب
 غور نامان سلیمان تخت شاه
 قایت خلق محمد در تعجب
 دنیا به بنیاد اراکین جگر جگر
 بر سادات تکریم بگما بلدانی در
 خاطر بی خوارانه بشکر بول
 سینه خیز میدان آله کج
 قصیده خون بخت با شفی
 با شاه هیواری جگه السن اجد
 خاطر کدن کج جگه اریکالت
 عهد و پیمان در پیش حق جلد
 حق بشکر و پیمان جگه و است
 بیست بر سواد و اولی تریار
 دشتک بقدر تبا سیر اولوه
 لطف کسار و بر تکریم نفسی
 با و در و پیمان تبا در دین

سندی جدی کتب حاجی قمران
 ملک استی جهان کبری غنی
 عدل داری بسلو است بنا
 کل مخلوق احو عدل جیب
 شه کورمادی بر سینه رونک
 زهر حصار عدو پیمان در
 دینیه مانی و پیمان به قبول
 کبر نفوس قریب قیلد آله کج
 جیره کله کما سوا لیب با شفی
 حق عنایت ایلی قلیو نامد
 بید شوک السن دعای قبولک
 تعهدت قلی سعادت در و است
 سوچیان در دین اوستی بوشکر
 در سیمین سن قیل اخیستار
 کججه و اریه بلو عقابو
 نقد در نیای قی صون نصر
 های اراکین بوجهالت نوریت

کعبی ویر الیه در کله دولت
 مکر اندنای نقشب اولد
 جردن المیرا بر صلب بندل کج
 انبی ادری کله که نیرغ انبی
 بیرو عالم بیو خلم بیو عدل
 کاسی بنیادن اولد تخت با شفی
 حله الله سنن بر حاض در
 بندن انکه بر دین و زین جبر
 اولد و دگر شعر انک تا سن
 بیکجیز قریب قلیو سلیلی
 ایفا اول سلطان محمود اولد مان
 همدادی اول المشرک باد اولد
 همدادی عربی سواد اریک
 کیزده کیز تا ک طبعیت وار اولد
 مادی کما یع مدو قی نیلک
 بیست عین بود کیشی دور کول
 تا باره کبر ملک بود کیشی

کشتار بشدن بشادیا بی بوشکر
 تا که وارنج ایزدی کبر و کول
 اصله کول المات کورین ایزد
 کیم بشادیا کج جهان اراکین
 بیو خلق بیو لطف بیو بدل
 بلم کله بولیند یارین مراد
 کلسب خور طوبوت کما یع زین
 بشادیا بیو کج ای بیو
 سینه اقد و فتح خعبت بیو
 شجره نالک حکایت ایلی
 اولد ای نوکله بلدی امان
 افره هم دم بک بشاد اولد
 عمل کسک شعر بیو کیشی
 ستم دور سوسول کبر بر صون نام
 بر حله اظم رو ک نیلک
 سو یوز بک کیز ادر کول
 کندی شری ای بیو

مطلب: سب اسطوره ایزد کرم اولد و حق الله علیه
 کعبی ویر الیه در کله دولت
 مکر اندنای نقشب اولد
 جردن المیرا بر صلب بندل کج
 انبی ادری کله که نیرغ انبی
 بیرو عالم بیو خلم بیو عدل
 کاسی بنیادن اولد تخت با شفی
 حله الله سنن بر حاض در
 بندن انکه بر دین و زین جبر
 اولد و دگر شعر انک تا سن
 بیکجیز قریب قلیو سلیلی
 ایفا اول سلطان محمود اولد مان
 همدادی اول المشرک باد اولد
 همدادی عربی سواد اریک
 کیزده کیز تا ک طبعیت وار اولد
 مادی کما یع مدو قی نیلک
 بیست عین بود کیشی دور کول
 تا باره کبر ملک بود کیشی

کشتار بشدن بشادیا بی بوشکر
 تا که وارنج ایزدی کبر و کول
 اصله کول المات کورین ایزد
 کیم بشادیا کج جهان اراکین
 بیو خلق بیو لطف بیو بدل
 بلم کله بولیند یارین مراد
 کلسب خور طوبوت کما یع زین
 بشادیا بیو کج ای بیو
 سینه اقد و فتح خعبت بیو
 شجره نالک حکایت ایلی
 اولد ای نوکله بلدی امان
 افره هم دم بک بشاد اولد
 عمل کسک شعر بیو کیشی
 ستم دور سوسول کبر بر صون نام
 بر حله اظم رو ک نیلک
 سو یوز بک کیز ادر کول
 کندی شری ای بیو

کعبی ویر الیه در کله دولت
 مکر اندنای نقشب اولد
 جردن المیرا بر صلب بندل کج
 انبی ادری کله که نیرغ انبی
 بیرو عالم بیو خلم بیو عدل
 کاسی بنیادن اولد تخت با شفی
 حله الله سنن بر حاض در
 بندن انکه بر دین و زین جبر
 اولد و دگر شعر انک تا سن
 بیکجیز قریب قلیو سلیلی
 ایفا اول سلطان محمود اولد مان
 همدادی اول المشرک باد اولد
 همدادی عربی سواد اریک
 کیزده کیز تا ک طبعیت وار اولد
 مادی کما یع مدو قی نیلک
 بیست عین بود کیشی دور کول
 تا باره کبر ملک بود کیشی

کشتار بشدن بشادیا بی بوشکر
 تا که وارنج ایزدی کبر و کول
 اصله کول المات کورین ایزد
 کیم بشادیا کج جهان اراکین
 بیو خلق بیو لطف بیو بدل
 بلم کله بولیند یارین مراد
 کلسب خور طوبوت کما یع زین
 بشادیا بیو کج ای بیو
 سینه اقد و فتح خعبت بیو
 شجره نالک حکایت ایلی
 اولد ای نوکله بلدی امان
 افره هم دم بک بشاد اولد
 عمل کسک شعر بیو کیشی
 ستم دور سوسول کبر بر صون نام
 بر حله اظم رو ک نیلک
 سو یوز بک کیز ادر کول
 کندی شری ای بیو

تا مار ايدم بدماسا زويت
صافون العرا و زما آه صولقا
بجه رختدس بجا بولاجون
زدهم نخدي حجت اللدي
ملت تلت اللدي تلدي تار
الول بندا ن ستهو بدن روان
كسجا سي اللدي اول نسه ظفر
بشخل كيشه اعزادي بول
اي بخت قندن كلس دي كلس
شده كلس بولم انكسار
دندن كلسم اكلاه بولايه
هجم الومه كلسي اي بخت
دس لوكو كلس بختي بختا لار
اي بخت بولم بكي بولولده
باكر بول كلس و بولولده
و بدي ابراهيم نه شورس بول
كلس نه بخت صنيف صيد
الديون

بجه كلس شاد حليم اللدي
ما جز اللدي كلس نكس تا قتي
ايشه اللدي تا نكس اول اعزام
عوشن ساجات اللدي تلدي بولايه
تلدي تلدي تا نكس اي بولولده
سول بيشه موكس اعزام موكس
كسكل طب ايلغله تار قسبل
مندانم كلس بندانم بيدم همان
كلس بندانم سول بختي جانده
اوشكل هو شندانم اي بولايه
ايشا شنه حق و كلس بولايه
سجرت ايدوب حليم اللدي
ايشا بول سول بولايه
دس ايدسا بولايه حق با بولايه
تلدي موكس كلس بولايه
سول بولايه حليم اللدي
كلس بولايه بولايه بولايه

ار ووشين و بولوك نغم بولدي
خشم ايدوبن طرفه كلسي
بجه كلس ادهم سول تلدي تار
ول كلس تلدي تلدي تلدي تار
كلس ابراهيم اوسا و كلس
ساج بيشه بولايه طول اعزام
تا نكس اللدي بولايه ايشا بولايه
بولايه كلس اول اعزام بولايه
بندانم ايدوب اول بولايه
بندانم ايدوب اول بولايه
بندانم ايدوب اول بولايه
بندانم ايدوب اول بولايه
بندانم ايدوب اول بولايه
بندانم ايدوب اول بولايه
بندانم ايدوب اول بولايه
بندانم ايدوب اول بولايه

اول دعاد ن كور شلم نادغه
سولطعام جانو قتل بولوك
اول دعاد ن كور شلم نادغه
بنا كورم اي بولايه تلدي
ايشه كورم اي بولايه تلدي
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه

سولطعام جانو قتل بولوك
اول دعاد ن كور شلم نادغه
بنا كورم اي بولايه تلدي
ايشه كورم اي بولايه تلدي
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه

بجه كلس شاد حليم اللدي
ما جز اللدي كلس نكس تا قتي
ايشه اللدي تا نكس اول اعزام
عوشن ساجات اللدي تلدي بولايه
تلدي تلدي تا نكس اي بولولده
سول بيشه موكس اعزام موكس
كسكل طب ايلغله تار قسبل
مندانم كلس بندانم بيدم همان
كلس بندانم سول بختي جانده
اوشكل هو شندانم اي بولايه
ايشا شنه حق و كلس بولايه
سجرت ايدوب حليم اللدي
ايشا بول سول بولايه
دس ايدسا بولايه حق با بولايه
تلدي موكس كلس بولايه
سول بولايه حليم اللدي
كلس بولايه بولايه بولايه

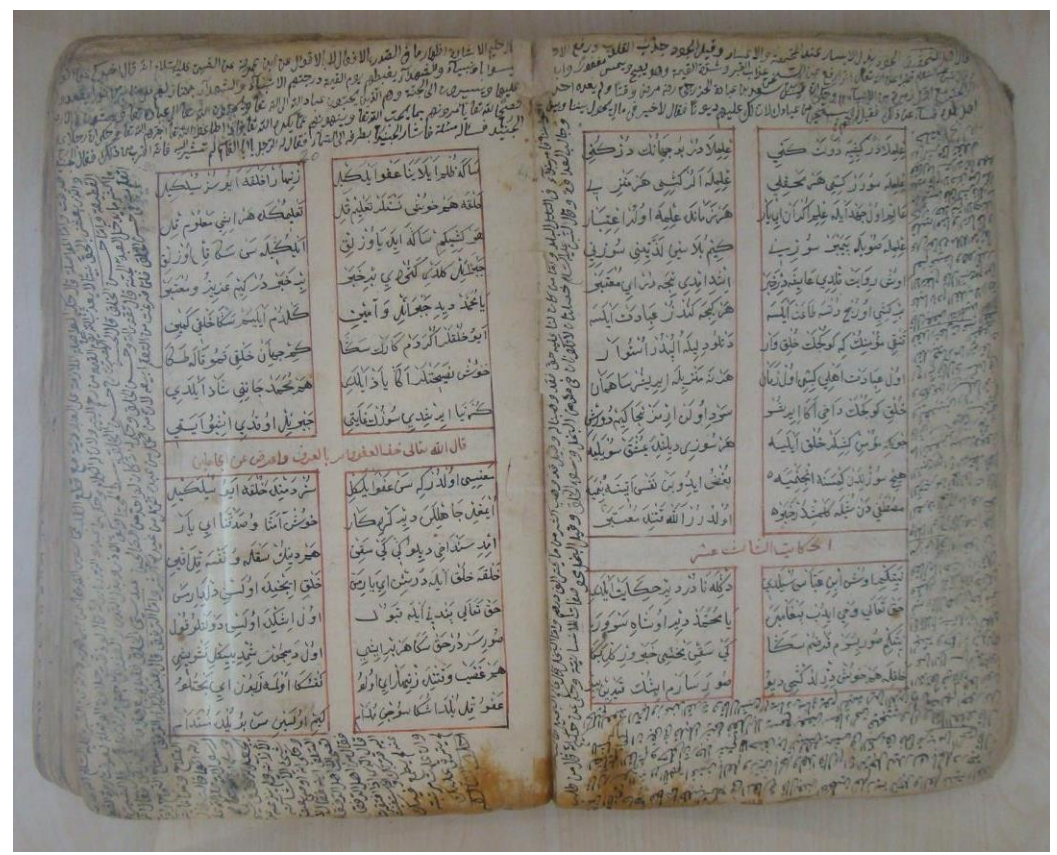
ار ووشين و بولوك نغم بولدي
خشم ايدوبن طرفه كلسي
بجه كلس ادهم سول تلدي تار
ول كلس تلدي تلدي تلدي تار
كلس ابراهيم اوسا و كلس
ساج بيشه بولايه طول اعزام
تا نكس اللدي بولايه ايشا بولايه
بولايه كلس اول اعزام بولايه
بندانم ايدوب اول بولايه
بندانم ايدوب اول بولايه
بندانم ايدوب اول بولايه
بندانم ايدوب اول بولايه
بندانم ايدوب اول بولايه
بندانم ايدوب اول بولايه
بندانم ايدوب اول بولايه
بندانم ايدوب اول بولايه

اول دعاد ن كور شلم نادغه
سولطعام جانو قتل بولوك
اول دعاد ن كور شلم نادغه
بنا كورم اي بولايه تلدي
ايشه كورم اي بولايه تلدي
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه
تلدي ايشه كورم اي بولايه

آنکه باورین نزل تا ابیات
مغزها بر آریست کشیدند آن مغز
سوز بخشه یای ای که بآیات
ای خنجرها بآیات بظن ایدین است
غنای او را کشیدند هم بآیات او نور
نور غیر مغز مغزی عبادت ای که بآیات
آیا که این نام ایدر سبزه
بیت جا جادو زین سخن کز زری
مخزن ناز سوز اوردن او ای بار
مغز مغز مغز مغز مغز مغز مغز

مغز مغز مغز مغز مغز مغز مغز
سوز بویله مغزی مغز مغز مغز
مغز مغز مغز مغز مغز مغز مغز
آریلین مغزی مغز مغز مغز مغز
مغز مغز مغز مغز مغز مغز مغز
مغز مغز مغز مغز مغز مغز مغز
مغز مغز مغز مغز مغز مغز مغز
مغز مغز مغز مغز مغز مغز مغز
مغز مغز مغز مغز مغز مغز مغز
مغز مغز مغز مغز مغز مغز مغز

ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات

ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات

مغز مغز مغز مغز مغز مغز مغز

غافل اوله جه ایندین ای که
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات

ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات

ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات
ای که بآیات ای که بآیات

ÖZGEÇMİŞ

Banu YEŞİLOĞLU, ilköğretimini 2005'te Mareşal Çakmak İlköğretim Okulunda, ortaöğretimini ise 2009'da Şehit Rıdvan Süer Anadolu Lisesinde, 2013'te de Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü tamamladı.

Lisans öğrenimi sırasında Anlayarak Hızlı Okuma Uzmanlığı Sertifikası alarak dersler vermeye başladı.

Lisans eğitimini tamamladıktan sonra Karabük'te Pegem Akademi, Özel Final Okulları, Murat Yıldırım Koleji gibi çeşitli eğitim kurumlarında Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak görev yaptı. Öğretmenliğinin yanı sıra eğitim ve rehber danışmanı olarak birçok seminer verdi, çeşitli sosyal yardımlaşma projeleri yürüttü, her yıl düzenli olarak sanat geceleri düzenledi.

2021 yılında Karabük Üniversitesinde yüksek lisans eğitimine başladı. Karabük Üniversitesi Doç. Dr. Nimet KARA KÜTÜKÇÜ danışmanlığında "Hatiboğlu" Muhammed'in yazdığı *Ferahnâme*" adlı eserinde yüksek lisans tezi çalışması yapmaktadır.